સંજ્ઞા પ્રાયઃ નિરંતર હોય છે. અને આહાર તથા મૈથુન સંજ્ઞાનું જ્યાં પ્રબળપણું હોય ત્યાં પરિગ્રહ સંજ્ઞાનું જોર પણ અવશ્ય હોય જ. કારણ કે પરિગ્રહ અર્થાત્ ધન સિવાય મૈથુનસંજ્ઞા તથા આહાર સંજ્ઞાને પોષણ મળતું નથી. આહાર સંજ્ઞા તથા મૈથુનસંજ્ઞાના પોષણ માટે આ જીવ ગમે તેવા પાપો કરીને પણ ધન મેળવવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

ભોગ સુખના સાધન ધન મેળવવા માટે મન, વાણી અને કાયાની દોડધામ તેનું નામ ભયસંજ્ઞા છે મન વાણી અને કાયાની ગભરામણ તેનું નામ ભયસંજ્ઞા છે

આહાર સંજ્ઞાની પ્રબળતાથી મૈથુનસંજ્ઞા વધે મૈથુનસંજ્ઞાની પ્રબળતાથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા વધે અને પરિગ્રહ સંજ્ઞા વધવાથી ભયસંજ્ઞા વૃદ્ધિ પામતી જાય તેમ તેમ કર્મબંધન પણ વૃદ્ધિ પામતું જાય.

આહારસંજ્ઞાનો ઘટાડો અને નાશ કરવા માટે મુખ્ય સાધન તપ છે આહાર કરવો એ આત્માનો સ્વભાવ નથી. આત્માનો સ્વભાવ અનાહારી છે

અનાદિ કાળથી આ સંસારી જીવને આહારની ભૂખ, વિષયની ભૂખ અને ધનની ભૂખ વળગેલી છે તેને માટે જ આ અજ્ઞાની જીવે અત્યાર સુધી આંખો મીચીને ખુબ દોટ મૂકી છે પણ પરિણામે ભૂખ ભાગવાને બદલે ભૂખ વધતી જ ગઈ છે.

એ ભૂખ ભાગવાને માટે, એનો નાશ કરવા માટે ભગવાને દાન, શીળ, તપ અને ભાવનાના ચાર રસ્તા બતાવેલ છે. એ રસ્તે સુગમતાથી જઈ શકાય તેટલા માટે એ ચારે પ્રકારનું વિસ્તૃત વર્ણન આપવાનું મે વિચાર્યું હતુ

તેમાથી "ભાવના"નુ પુસ્તક તથા "તપ અને યોગ"નુ પુસ્તક એમ બે પુસ્તકો અમારા તરફથી પ્રગટ થઈ ચૂક્યા છે બાકીના બેનુ

આ સંયુક્ત પુસ્તક પ્રગટ થાય છે એ રીતે ધર્મના ચારે પ્રકારનું વર્ણન થઈ ગયું છે. શીલમાં બ્રહ્મવ્રતનું પણ વિસ્તૃત વર્ણન આપવા ધારેલું હતું પણ તે હજુ તૈયાર થઈ શકેલ નથી તેથી તે જુદા પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરીશું.

દાન શીલ સંબંધીનું મારું વિવેચન અનેક સૂત્રો તથા ગ્રંથો ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે તેથી તે તે ગ્રંથોના લેખકોનો આભાર માનું છું. તેમજ એ વિષયને લગતા લેખો અન્ય મુનિઓ તથા ગૃહસ્થોના પણ ઉપયોગી હોઈ તેના પણ આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. તે સર્વ લેખકોનો પણ આભાર માનું છું.

આ પ્રમાણેનો આ સંગ્રહ વાચકોને સારી રીતે ઉપયોગી થઈ પડશે એમ આશા રાખું છું.

—શેઠ નગીનદાસ ગિરધરલાલ

☆

અનુક્રમણિકા

ભાગ ૨ જો

બ્ર. પ. શ્રી શીતળપ્રસાદજીના લેખો

પરિશિષ્ટ

માંગલિક નમસ્કાર

नमो अरिहंताणं
नमो सिद्धाणं
नमो आयरियाणं
नमो उवज्झायाणं
नमो लोए सव्व साहूणं

અરિહંત ભગવાન મોક્ષમાર્ગ બતાવે છે
સિદ્ધના ગુણને જાણીને જીવ મોક્ષ માટે
પ્રયત્ન કરે છે

આચાર્ય પાસેથી ભવ્ય જીવ આચારનું જ્ઞાન
પ્રાપ્ત કરીને તે પ્રમાણે આચરણ
કરે છે

ઉપાધ્યાય પાસે ભવ્યાત્મા વિનયની
આરાધના કરે છે

સાધુ મોક્ષમાર્ગની સાધનામાં સહાયક
હોય છે

એ પ્રમાણે

એ પાંચેય પદ મોક્ષ પ્રાપ્તિના હેતુ છે
તેથી હું એ પંચ પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરું છું

*

દાનશીલાનું માહાત્મ્ય

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

જેનુ મન દાનમા લાગતુ નથી, જેનુ શરીર તપોના આચરણમા વપરાતુ નથી અને જેનુ શ્રુતજ્ઞાન પરમશાન્તિ ઉપજાવતુ નથી તેનો જન્મ ફક્ત સંસારના દુઃખો ભોગવવાને માટે, જન્મમરણ વધારવાને માટે જ છે. અર્થાત્

જે માણસ દાન કરતો નથી, વ્રતાચરણ કરતો નથી અને કષાય ઉપશમાવવામા પોતાના જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરતો નથી તે માણસ તો ભવભ્રમણ વધારી સંસારના અનેક દુઃખો ભોગવ્યા જ કરે છે.

—મુનીશ્રી ન્યાય વિજયજી મહારાજ

મનુષ્યભવની દુર્લભતા

ભગવાને કહ્યું છે કે મનુષ્યભવ મળવો બહુ દુર્લભ છે ઘણા ઘણા પુણ્ય કરીને મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે અત્યારે આ મનુષ્યભવ મળ્યો છે ત્યારે ધર્મારાધનથી આત્માનું કલ્યાણ કરી લેવું જોઈએ

વળી મોક્ષની પ્રાપ્તિ મનુષ્યભવમાં જ થઈ શકે છે માટે અત્યારે જ્યારે આવો દુર્લભ મનુષ્યભવ મળેલો છે ત્યારે મોક્ષના ઉપાયરૂપ ધર્મારાધન ઉત્કૃષ્ટ ભાવથી કરી લેવું જોઈએ

પૂર્વાચાર્યોએ શાસ્ત્રોની કથાઓમાંથી મનુષ્યભવની દુર્લભતા બતાવનારા દશ કથાનકો ચૂંટી કાઢેલા છે અને તે દરેક કથાનક અથવા દૃષ્ટાંતનો એક એક શ્લોક બનાવેલો છે એમ મનુષ્યભવની દુર્લભતાના દશ દૃષ્ટાંત બનાવેલા છે

તે દશ શ્લોકો તથા તેના અર્થ વિવરણ પૂર્વક તે દશ દૃષ્ટાંતો અથવા કથાનકો અત્રે આપેલા છે કે જેથી વાચકો મનુષ્યભવની મહત્તા સમજે

> विप्र प्रार्थितवान् प्रसन्नमनस श्री ब्रह्मदत्तात्पुरा,
> ह्यस्मिन् भरतेऽखिले प्रतिगृहं मे भोजनं दापय ।
> इत्थं च चक्रधरस्य सेधति बनाप्यभाग्यदा द्वि स चेद्
> भ्रष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृति भूयस्तमाप्नोति न ॥ १ ॥

૧

ભાવાર્થ—બ્રહ્મરાજાનો પુત્ર બ્રહ્મદત્ત એ વખતે બાળક હતો ત્યારે તેના પિતા મરણ પામ્યા આથી રાજ્ય દીર્ઘ નામના મંત્રીને સોંપવામાં આવ્યું

આ મંત્રીને સાથે ઘણા સમયના પરિચયથી બ્રહ્મરાજાની રાણી ચુલણીનો સ્નેહ સંબંધ બંધાઈ ગયો અને તેઓ મરજી મુજબ રમવા લાગ્યા

બ્રહ્મદત્ત કુંવર ઉંમર લાયક થયો તેને મંત્રી અને માતાના સંબંધની ખબર જાણવામાં આવી તેથી તેમનો આવો દુષ્ટ સંયોગ તોડી નખાવવા આડકતરી રીતે પ્રયાસ કર્યો પણ આ બન્નેની તેની

માતાને ખબર પડતાં તેણે પુત્રને મારી નાખવા માટે એક લાખનું મકાન બનાવરાવ્યું અને કુંવર પરણીને આવતાં તે નવા મકાનમાં તેને ઉતારો અપાવરાવ્યો, અને રાત્રે તે મકાનને આગ લગાડી દેવાની ગોઠવણ કરી રાખી.

આ દુષ્ટ બનાવની ખબર રાજાના જૂના મંત્રીના જાણવામાં આવી જવાથી તેણે છાની રીતે કુંવરને બહાર કાઢી લીધો અને બહારગામ રવાના કરી દીધો.

જંગલમા ચાલતા જતા કુંવરને એક વટેમાર્ગુ બ્રાહ્મણ મળી ગયો, તેણે તેને મદદ કરી તેથી કુંવરે તેને પોતાને રાજ્ય મળ્યે બનતી મદદ કરવાનું વચન આપી રવાના કર્યો.

વખત જતા બ્રહ્મદત્તને કાંપિલપુરનું રાજ્ય મળ્યું અને તે છ ખંડ પૃથ્વી સાધી ચક્રવર્તી થયો. જંગલમા તેને મદદરૂપ થયેલ બ્રાહ્મણ ફરતો ફરતો તે ગામમા આવ્યો અને બ્રહ્મદત્તને ઘણી મુશ્કેલીએ મળ્યો. પોતાને ઉપકાર કરનાર જાણી મરજી મુજબ માગી લેવાનુ કહ્યું. વિચાર કરી માંગવાનુ કહી, બ્રાહ્મણ ઘેર આવ્યો અને પોતાની સ્ત્રીને આ બાબત જણાવી.

સ્ત્રીએ વિચાર્યું કે, જો રાજા પાસે ગામગરાસ માગશે તો તેના વહીવટની ખટપટમા પડી જશે અને પૈસાને અંગે નવી સ્ત્રી લાવી મારો ત્યાગ કરશે, આથી તેણીએ તે બ્રાહ્મણને એવી સૂચના કરી કે, આપણા કુટુંબને દરરોજ એક એક ઘેર ખાવાનુ મળે અને એક એક મહોર દક્ષિણા મળે એવુ માગી લ્યો, અને સ્ત્રીની મરજી મુજબ બ્રાહ્મણે તે પ્રમાણે માગવાથી રાજાને તેની બુદ્ધિ માટે ખેદ તો થયો છતા કબૂલ રાખ્યુ

પહેલે દિવસે પોતાને જ રસોડે તે બ્રાહ્મણ કુટુંબને જમવા આવવાનુ કહેવામાં આવ્યુ. ત્યા જમી સોના મહોર લીધી. અને એ પ્રમાણે હરહમેશ બીજી રાણીઓને ત્યા જમવાનુ અને મહોર લેવાનુ ચાલુ રાખ્યું. પણ પહેલે દિવસે બ્રહ્મદત્તના પોતાના રસોડે જમવામા

જો મીઠાશ આવી હતી તે ફરી બીજી કયાંય આવી નહિ અને હમેશા તે [illegible] યાદ [illegible]

આ પ્રમાણે [illegible] પ્રાપ્ત કરીને [illegible] [illegible] રહેતે દિવસે [illegible] ભોજન રાજાની કૃપાથી બીજી વાર મેળવે પણ જો [illegible] પ્રાણી મનુષ્યભવ પામી હારી જાય [illegible] ફરી વાર તેને પ્રાપ્ત કરી શક્તો નથી

૨

[illegible]

ભાવાર્થ —એક રાજા વૃદ્ધ ઉમરનો થયો પણ મરણ પામે નહિ તેનો મોટી ઉમરનો પુત્ર રાજા મરણ પામે તો ગાદી પર બેસવાને માટે તૈયાર થઈ રહ્યો હતો પણ રાજાને મોત આવતું નહિ, તેથી એક દિવસ પિતાને મારી નાખીને [illegible] થઈ બેસું એવો પુત્રને વિચાર થયો

વૃદ્ધ [illegible] આ બાબતની ખબર પડવાથી તેણે એક યુક્તિ કરી [illegible] એકસો ને આઠ થાંભલા [illegible] અને [illegible] થાંભલે એકસો ને આઠ હાંસો [illegible] રાજાએ પુત્રને કહ્યું કે ભાઈ! હું વૃદ્ધ થયો છું મારાથી [illegible] કાબુ બની શકતું નથી તેથી હવે મારે તેને રાજ્ય આપી દેવું છે પણ આપણા કુળનો એવો રીવાજ છે કે પુત્રે રાજ્ય [illegible] પહેલા પિતા સાથે દ્યુત રમવું અને દ્યુતમાં એક વાર જીતે ત્યારે એક હાંસ જીતી ગણાય અને તેવી રીતે એકસો આઠ સ્તંભની હાંસો એકસો આઠવાર જીતે ત્યારે એક સ્તંભ જીત્યો ગણાય

રમતા રમતા વચ્ચે એક વાર હારી જાય [illegible] જીતેલ સર્વ [illegible] જાય અને નવે નામે પહેલી હાંસથી શરૂ કરવું પડે આ

પાન પૂરું [illegible] કરી અને ફૂલ [illegible] માંડ્યું. [illegible] રમતા રમતા કેટલીક વાર [illegible] અને [illegible] હારી જાય, પણ [illegible] તો [illegible] કોઈ [illegible] નહિ. આવી રીતે [illegible] રાજા [illegible] ફરીને તો [illegible], પણ કદાચિત તેમ બની આવે, પણ જે કર્મનશીબ પ્રાણી મનુષ્યભવ પામી હારી જાય છે તે ફરી વાર તેને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

૩

राज्ञा क्वापि पुरा समस्तभरतक्षेत्रस्य धान्यावलिः,
पिण्डीकृत्य च तत्र सर्षपकणान् क्षिप्त्वाऽर्द्धकेनोन्मितान्,
प्रत्येकं हि पृथक्करोति स्थविरा सर्वाणि धान्यानि चेद्,
भ्रष्टो मर्त्यभवात्तथापि सुकृती भूयस्तमाप्नोति न ॥ ३ ॥

ભાવાર્થ :—એક રાજાએ ભારતક્ષેત્રમા ઉત્પન્ન થતાં સર્વ પ્રકારના ધાન્યો કૌતુક માટે એકઠા કરાવ્યા અને તેમા એક પાલી સરસવના દાણા નખાવ્યા, પછી એક વૃદ્ધ ડોશીમાને બોલાવી તે ધાન્યના ઢગલામાથી સરસવના સર્વ દાણા છૂટા પાડી આપવા આજ્ઞા કરી.

વૃદ્ધ ડોશીમા આ દાણા જુદા પાડવાનુ ક્યારે કરી શકે? છતાંય માનો કે, કાળે કરી તે જૂદા પાડે. પણ જે કમનશીબ પ્રાણી મનુષ્યભવ પામી હારી જાય છે. તે ફરીવાર તેને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

*

૪

सिद्धद्यूतकलाबलाद्धनिजन जित्वाथ हेम्ना भरै-
श्चाणाक्येन नृपस्य कोशनिवह पूर्णीकृतो हेलया ।
दैवा दाढ्य जनेन तेन स पुनर्जीयेत मत्री क्वचित् ,
भ्रष्टो मत्यभवात्तथाप्य सुकृती भूयस्तमाप्नोति न ॥

ભાવાર્થ—ચાણાક્ય નામનો બ્રાહ્મણપુત્ર નંદ રાજાની સભામા આવ્યો અને સિંહાસન ઉપર બેસી ગયો. રાજા તે વખતે ત્યા નહિ હોવાથી દાસીએ તેને. તિરસ્કાર કરી બહાર કાઢી મૂક્યો. આથી ચાણાક્યે

ને વખતે ઘોર પ્રતિજ્ઞા કરી કે જો હું ખરો ચાણાક્ય હોઉં તો નંદ રાજાને મમૂળો ઉમૂળ કરી નાખું

રાજ્ય યોગ્ય પુત્ર ને શોધવા એક વખત તે એક મયૂર પોષકની દીકરી પાસે ગયો. તેને ચંદ્રપાન કરવાનો દોહદ થયો હતો. ચાણાક્યે જ મના જ પુત્રને સોંપી દેવાની શરત કરી યુક્તિથી તેનો દોહદ પૂર્ણ કર્યો તે એવી રીતે કે એક છિદ્ર યુક્ત તૃણનું ઘર કરાવ્યું અને એક માણસને ઉપ નું છિદ્ર ઢાંકવા માટે ઉપર બેસાડ્યો એક થાળમાં ખીર ભરી છિદ્ર નીચે તે થાળ મુક્યો અને પુત્રીને ચંદ્રનું પાન કરવા કહ્યું સ્ત્રી પાન કરતી જાય છે અને ઉપરના બેઠેલો માણસ છિદ્ર ઢાંકતો જાય છે આવી રીતે તેનો દોહદ પૂર્ણ કર્યો

નવ માસ પૂરે પુત્રનો જન્મ થયો ને તેનું નામ ચંદ્રગુપ્ત પાડ્યું ચંદ્રગુપ્ત બાળવયથી જ રાજા થવાના લક્ષણ બતાવવા લાગ્યો નાના બાળકોની મનાઓ કરી તેમાં પોતે રાજા થાય ન્યાય ચૂકવે ગામગરામ એક આપે માણસો કરે અને યુદ્ધ પણ કરે ચાણાક્ય અને ચંદ્રગુપ્ત અનેક સિદ્ધિઓ સાધી પાટલીપુત્રને ઘેરો નાખીને પડ્યા

નંદ રાજા લડવા આવ્યો અને ચાણાક્યના સૈન્યમાં ભંગાણ પડ્યું ચાણાક્ય ભાગ્યો અને તેને મારવા માણસ મોકલ્યા ચંદ્રગુપ્તને કુવામાં સંતાડી પોતે ન્હાવાનો વેશ કરી કાંઠે બેઠો. રાજાના મારાઓને કહ્યું કે ચંદ્રગુપ્ત અંદર સંતાઈ ગયો છે. મારાઓ હથીયાર મુકી અંદર ઉતરવા ગયા કે લઘુ લાઘવી કળાથી તેઓના મસ્તકથી જ તમામ મારી નાખ્યા.

આવી રીતે ચંદ્રગુપ્તને જય થયો અને પોતે પણ બન્યો ચાણાક્ય નીતિશાસ્ત્રમાં બહુ હુશિયાર હતો અને યુક્તિ કેમ કરવી તથા કેમ ખાવવી અને ગમે તેવા પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં પણ પોતાનું કામ કેવી રીતે સાધવું એ તે બહુ સારી રીતે સમજતો હતો.

એક વાર તેણે પર્વત નામના રાજાને પોતાનો કરી નંદરાજ

ઉપર ફરી આક્રમણ કર્યું. પણ આ વખતે પાટલીપુર ઉપર સીધે ઘેરો ન ઘાલતાં આસપાસનાં ગામોને સર કરવા માંડ્યાં. આખી નંદરાજા માર્યો ગયો અને ચંદ્રગુપ્ત સિંહાસનારૂઢ થયો, પર્વત રાજા વિષ કન્યાના સંયોગથી મરી ગયા અને તેથી વચ્ચેથી ફાંસ ગઈ. પાટલીપુરના લોકોને કર બહુ આકરો પડ્યો તેથી પ્રજા અસંતોષી બની ગઈ અને ચંદ્રગુપ્તની પાસે ફરીયાદ કરવા આવી.

ચાણાકયે વિચાર્યું કે, લોકો અસંતોષી બનશે તો ઉચાળા ભરી ચાલ્યા જશે, આથી તેણે લોકોને કર રહિત કર્યા. પૈસા પ્રાપ્ત કરવાનો એક બીજો ઉપાય ચિંતવતા તેણે દેવ પાસેથી અજેય પાસા મેળવ્યા. ગામના આગેવાન શેઠીયાઓને બોલાવી તેઓ સાથે દ્યૂત રમવા માંડ્યું અને તેમા પોતે મોટી બીડ મૂકે અને જીતે તો પ્રમાણમા બહુ ઓછી વસ્તુ લે.

આવી રીતે હોડ કરતા પણ સર્વ લોકો તેની સાથે રમતાં હારી જતા પણ ચાણાકય કોઈ દિવસ હારતો નહિ. આવી રીતે સિદ્ધની પાસેથી મેળવેલ જુગાર રમવાના પાસાના ઉપયોગથી અનેક લોકોને જીતીને ચાણાકયે રમત માત્રમા રાજાનો ભંડાર સોનાથી ભરી દીધો. કદાચ દૈવ કૃપાથી ગામના શેઠીયા લોકો તે મંત્રીને જીતી લે, પણ જે કમનશીબ પ્રાણી મનુષ્યભવ હારી જાય છે તે ફરી વાર તેને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

૫

रत्नान्याढय सुतैर्हितीर्य वणिजा देशातरादीयुखा,
पश्चात्तापवशेन तानि पुनरादातुं कृतोपक्रमै, ।
लभ्यते निखिलानि दुर्घटमिदं दैवाद् घटेत्तत्कवचित्,
भ्रष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूयस्तमाप्नोति न ॥५॥

ભાવાર્થ—વસંતપુર નગરમા ધન્નો નામે એક શેઠ રહેતો હતો. તેને પાચ પુત્રો હતા. આ શેઠ રત્નની પરીક્ષામા બહુ કાબેલ ...થી 'તેને રત્ન પરીક્ષક'ના નામથી સર્વ ઓળખતા હતા.

શેઠની એવી એક પ્રકૃતિ પડી હતી કે મહું મૂલ્યવાળા જે જે રત્નો આવે તે પોતે ખરીદી લઈ સંઘરી રાખે પણ વેચે નહિ પુત્રો વારંવાર કહે કે બમણા તમણા દામ આવે છે છતાં શા માટે વેચતા નથી? આ પ્રમાણે વારંવાર કહ્યા કરે પણ શેઠ તો વેચવાની વાત કરે જ નહિ

એક વખત શેઠ બહારગામ ગયા અને કેટલાક દિવસ પછી પાછા આવ્યા ત્યારે માલુમ પડ્યું કે પોતાના પુત્રોએ સર્વ રત્નો પરદેશી માણસોને વેચી નાખ્યા છે આથી શેઠે છોકરાઓને ઘર બહાર કાઢી મૂક્યા અને વેચેલા રત્નો પાછા લઈને આવવાનું કહ્યું

છોકરાઓ બહાર નીકળી ચાલ્યા પણ વેચેલા એ જ રત્નો પાછા ભેગા કરીને મેળવી શકે? પણ કદાચ દેવની મદદથી તે જ રત્નો મેળવી શકે પણ જે પ્રમાદશીલ પ્રાણી મનુષ્યભવ હારી જાય તે ફરીવાર તેને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી

૬

स्वप्ने कार्पटिकेन रात्रि विरमे श्री मूलदेवेन च
प्रेक्षेन्दुं सकलं कुनिश्चयवशाल्लब्धं फलं प्राप्य च ।
स्वप्नान्तरमेन पुनः स तत्र शयितो नालोक्यते कुत्रचित्
भ्रष्टो मानुषभवतस्तथा सुकृतो भूनरत्नमाप्नोति न ॥६॥

ભાવાર્થ—ઉજ્જયિની નગરીમાં એક મૂળદેવ નામનો રાજપુત્ર રહેતો હતો અને તે દેવદત્તા વેશ્યા ઉપર આસક્ત હતો આથી ઘરના લોકોની છનગણથી તે પરદેશ ચાલ્યો ગયો રસ્તામાં અનેક પ્રકારના સૃષ્ટિ વૈભવ જોતો તે એક વખત એક મઠમાં રાત્રે સુતો હતો તેવામાં તેણે સ્વપ્નમાં જોયું કે ચંદ્ર પોતાના મોઢામાં પ્રવેશ કરે છે આ જોઈ જાગી ગયો અને શાસ્ત્રનો જાણુ હોવાથી મઠમાંથી બહાર નીકળી ફળ ફુલાદિ લઈ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે સ્વપ્ન પાઠક પાસે જઈ તેને સ્વપ્ન વિચાર પૂછ્યો આથી સ્વપ્ન પાઠકે કહ્યું કે 'તમને રાજ્ય મળશે

મૂળદેવે સ્વપ્ન પાઠકનું વચન માન્ય કર્યું, અને ગામમાંથી ભીખ-માગીને લાવી ભોજન તૈયાર કર્યું. તેવામાં એક માસના ઉપવાસી મુનિ ત્યાં પધારતાં તેમને ઉલ્લાસથી ભોજન વહોરાવ્યું, આથી દેવ તુષ્ટમાન થયા. નગર તરફ જતાં [illegible] તેનું [illegible] દેવના [illegible] નહિ એક વખતમાં આવી ગયો. ત્યાર બાદ થોડા દિવસ પછી, એક અપુત્ર રાજા મરણ પામતાં તે ગામમાં પ્રવેશ કરતાં પંચદિવ્ય પ્રગટ થયા અને મૂળદેવને રાજ્ય મળ્યું.

આ વખતે એક ગોંસાઈના ચેલાને પણ મૂળદેવના જેવું જ સ્વપ્ન આવતાં, તેણે જઈને ગુરુને વાત કરી. તેથી ગુરુએ કહ્યું કે, આજે તને ઘી-ખાંડ સહિત ભોજન મળશે અને બપોર થતાં તે પ્રમાણે ભોજન મળ્યું.

બન્નેને એક જ જાતનું સ્વપ્ન આવેલ અને ફળ જૂદું મળ્યું તેથી ગોંસાઈના શિષ્યને આ હકીકત જાણી ખેદ થયો. આથી તે હરરોજ મઠમાં જઈ સુવે અને ફરી વાર તેવું સ્વપ્ન જોવાની ઈચ્છા રાખવા લાગ્યો, પણ તે સ્વપ્ન દેખાયું નહિ, કદાચ દૈવયોગથી તેવું સ્વપ્ન ફરી વાર આવે, પણ જે કમનસીબ પ્રાણી મનુષ્યભવ હારી જાય છે, તે ફરીવાર તેને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

૭

राधाया वदनादध क्रमवशाच्चक्राणि चत्वार्यपि,
भ्राम्यन्तीह विपर्ययेणि तध्धो धन्वी स्थितोऽवाङ्मुख
तस्या वाम कनीनिकामिपु सुखेनैवाशु विध्यत्य हो,
भ्रष्टो मर्त्यभवस्तथाप्य सुकृती भूयस्तलाप्नोति न ॥ ७ ॥

ભાવાર્થ —ઈંદ્રપુર નગરમા ઈન્દ્રદત્ત રાજા વસે છે. તેને બાવીશ રાણીઓથી થયેલા બાવીશ પુત્રો છે. છતા રાજા પોતાના મત્રીની પુત્રીને પરણ્યો ને ત્રેવીસમી રાણી કરી, પણ થોડા વખતમા તે ત્રેવીસમી રાણી સાથે અણબનાવ થતા તે પોતાના પિતાના ઘેર ચાલી ગઈ.

એક દિવસ રાજા બહાર ફરવા નીકળેલ છે તે વખતે આ મંત્રીની પુત્રીને ગોખમાં બેઠેલી જોઈ તેના પર આસક્ત થયો, પણ તેને ઓળખી નહિ રાજા તેના હાવભાવથી ઉપર ગયો ને રાત્રિ ત્યાં જ રહ્યો અને તેના સંયોગ બળથી તેજ રાત્રે તે મંત્રી પુત્રીને ગર્ભ રહ્યો મંત્રીએ આ બાબતનું લખાણ કરી રાખ્યું

વખત આવે તે પુત્રીને પુત્ર અવતર્યો તેને કળાચાર્ય પાસે ભણવા મૂક્યો તેથી તે વિજ્ઞાન અને ધનુર્વિદ્યામાં નિપુણ થયો મંત્રી પુત્રીના પુત્રનું નામ સુરેન્દ્રદત્ત પાડવામાં આવ્યું હતું

હવે મથુરા નગરીના જીતશત્રુ રાજાની નિવૃત્તિ નામની પુત્રી રૂપયૌવનસંપન્ન થઈ છે ત એક દિવસ શણગાર સજી પિતા પાસે આવી ત્યારે સ્વયંવરથી વર વરવા પિતાએ ઇચ્છા જણાવી ત્યારે પુત્રીએ પણ રાધાવેધ સાધનારને પરણવાની ઇચ્છા બતાવી

ઊંચા કુટુંબોમાં ઇચ્છાવર વરવાનો નિયમ પૂર્વ કાળમાં હતો તેથી રાજાએ સર્વ દેશોમાંથી રાજપુત્રોને બોલાવ્યા ઇંદ્રદત્ત રાજા પણ તેના બાવીશ પુત્રો તથા મંત્રી તથા સુરેન્દ્રદત્ત સાથે ગયો છે સ્વયંવર મંડપની રચના અદ્ભુત કરી હતી મંડપની વચ્ચે સ્તંભ ઊભો કરાવ્યો હતો તેની ઉપર ચાર આઠ ચક્ર મૂકાવ્યા એક એક ચક્રમાં આઠ આઠ આરા હતા ચક્ર એવી રીતે ગોઠવ્યાં કે એક જમણી બાજુ ફરે અને એક ડાબી બાજુ ફરે

આ સ્તંભની ઉપર એક પૂતળી મૂકી અને તેનું મુખ અધોમુખ રાખ્યું નીચે મૂકી તેલની કડાઈ મૂકી તેની બાજુમાં તે કન્યા પંચવર્ણી ફૂલની માળા હાથમાં લઈને ઊભી રહી નીચે કડાઈમાં દૃષ્ટિ નાખી ઉપર આઠ ચક્રમાં રહેલી પૂતળીની ડાબી આંખને વીંધે એવી રીતે રાજપુત્ર બાણ મારે તેને વરવું એવી તેની પ્રતિજ્ઞા હતી

રાજપુત્રોએ કામ શરૂ કર્યું કેટલાક તો પોતાની જગ્યા પરથી ઊઠ્યા જ નહિ કેટલાક કડાઈ સુધી જઈને પાછા આવ્યા કેટલાક

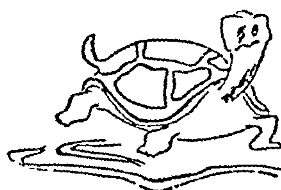
ભાવાર્થ : [illegible]

હવે તે [illegible] તેને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. ॥ ૧૦ ॥

આ પ્રમાણે કચ્છ દૃષ્ટાંત મનન કરી સમજવા જેવું છે. મનુષ્યભવની દુર્લભતા પણ વિચારવા યોગ્ય છે. દૃષ્ટાંતની સત્યતા કરતાં તેમાંથી પ્રકાશ થતો ભાવ પણ અનુસરવા લાયક છે.

દેવકૃત મંત્ર, ચમત્કાર કે બીજી બાબત બુદ્ધિવાદના આ જમાનામાં ગળે ન ઉતરે તો તેની સામે વિચાર કરવાની અગત્ય નથી, પરંતુ દરેક દૃષ્ટાંતમાં એક અદ્‌ભુત ભાવ છે અને તે એ છે કે, આવો મનુષ્યભવ મહાકષ્ટે મળ્યો છે, તે ફરી મળવો મુશ્કેલ છે. ધર્મસામગ્રી મુખ્યત્વે મનુષ્યભવમાં જ મળી શકે છે. માટે કષાયને તજી, પાંચે ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ વિષયોને ખામ કરીને છતી સર્વ તેના ઉપર વિજય મેળવવો એમાં જ શ્રેય અને આત્મકલ્યાણ છે.

અસ્તુ

દાન અને શીળ–ભાગ ૧

દાન

જુદા જુદા લેખોનો સંગ્રહ

*

દાનના પ્રકાર
તેનું સ્વરૂપ
દાનના પાત્ર
દાનના ફળ

*

સંગ્રાહક – સંપાદક
નગીનદાસ ગિરધરલાલ શેઠ

દાનનું ફળ

दुल्लहा उ मुहादाई
मुहाजीवी वि दुल्लहा ।
मुहादाई मुहाजीवी
दो वी गच्छंति सुग्गइं ॥

બદલાની આશા વિના નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી દાનદેવાવાળા દુર્લભ નિઃસ્પૃહ ભાવથી દાન લેનારા પણ દુર્લભ છે. નિઃસ્વાર્થભાવથી દ દેવાવાળા તેમજ નિઃસ્પૃહભાવથી દાન લેવાવાળા એ બન્ને સુગ પ્રાપ્ત કરે છે.

—શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર. ૫-૧-૧

धम्म सरूवे परिणयइ, पाउ वि पत्तह दिण्णु ।
साइयजलु सिप्पिहि गयउ मुत्तिउ होइ रवण्णु ॥

છીપમાં સ્વાતિ-જળ પડીને તે રમણીય મોતી બની જાય તેમ સુપાત્રને દીધેલું દાન ધર્મરૂપે પરિણમે છે.

—સાવયધમ્મ દોહા ગાથા. ૯

૧

દાન

ધર્મના પ્રકાર

સર્વજ્ઞ શ્રી તીર્થંકર ભગવાનને જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્ર એ રત્નત્રયને ધર્મ કહેલ છે અને તેથી શ્રી ઉમાસ્વાતિ સ્વામીએ તેમના તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રમાં શરૂઆતમાં જ કહ્યું છે કે सम्यग्दर्शन ज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः એટલે સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ જ મોક્ષ માર્ગ છે એટલે એ જ ધર્મ છે

શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રના પહેલા અધ્યયનની પહેલી ગાથામાં કહ્યું છે કે—

> धम्मो मंगलमुक्किट्ठं अहिंसा संजमो, तवो ।
> देवावि तं नमंसंति जस्स धम्मे सया मणो ॥

અર્થ—અહિંસા, સંયમ અને તપ રૂપી ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગળ છે, જેઓ એ ધર્મમાં રત રહે છે તેમને દેવો પણ નમન કરે છે

એટલે અહિંસા સંયમ અને તપ એમ ધર્મના ત્રણ પ્રકાર પણ કહ્યા છે, પરંતુ એ ત્રણેય ચારિત્રના ભાગ ગણી શકાય કારણ કે ચારિત્રમાં અહિંસા, સંયમ અને તપ કેળવવાના છે ચારિત્રના પાંચ મહાવ્રતમાં પહેલું વ્રત અહિંસાનું છે અને મુમુક્ષુ જીવે સર્વ વૃત્તિ-અહિંસામય (યત્નામય) કરવાની છે તેથી વળી ધર્મને એક જ શબ્દમાં વર્ણવતાં ધર્મને અહિંસા તરીકે ઓળખાવેલ છે अहिंसा परमो धर्मः અહિંસા એ પરમ ધર્મ છે એવું સૂત્ર પણ કહેવામાં આવે છે પણ તે અર્ધ સત્ય કહેવાય કારણ તે અપેક્ષાએ જ સત્ય છે અને ખાસ કરીને વૈદિક ધર્મીઓ એ સૂત્ર ઉચ્ચારે છે

[illegible]

(૨) [illegible]) ચારિત્રધર્મ [illegible] [illegible] સમાવેશ થાય છે.

[illegible] છે. તેના પ્રમાણ—

[illegible] ॥

અર્થ—દાન, શીલ, તપ અને ભાવના એ ચાર પ્રકારનો [illegible] ધર્મ કહેલ છે. (…… ગાથા ૯૬)

અનાદિ કાળથી મનુષ્યનો જીવ સાંસારિક પદાર્થોના ભોગોપભોગમાં રચ્યો રહેલો છે તેને ત્યાગમાર્ગે વાળવાને અને ત્યાગની તાલિમ આપવાને પહેલો પ્રકાર દાનનો બતાવેલો છે. દાનથી મનને કેળવી બનાવી શીલ-ચારિત્રમાં આગળ વધવાનું છે. અહીંયા ચારિત્ર એટલે ગૃહસ્થ જીવન ગાળવાનું છે. અહીંયા ગૃહસ્થ ધર્મની વાત થાય છે. ચારિત્રમા આગળ વધી, પૂર્વકર્મોને બાળવા માટે તપ આદરવાનો છે. અને દાન, શીળ અને તપને આચરતા મનની ભાવના હમેશા ઉચ્ચ રાખવાની છે, કે જેથી સર્વવિરતિ ચારિત્ર લેવાની લાયકાત આવી જાય.

આ પ્રમાણે ગૃહસ્થને માટે દાન એ ધર્મનો પહેલો પ્રકાર છે, તેથી આપણે દાન વિષે વિશેષ વિચાર કરીએ.

દાન

ગૃહસ્થ માટે ધર્મના ચાર પ્રકારમા દાનને પહેલુ સ્થાન આપવામાં આવ્યુ છે એટલે દાનને ધર્મનુ પ્રવેશદ્વાર ગણવામાં આવ્યુ છે એમ કહી શકાય.

दीयते इति दान अथवा दीयते तद्दानम् એટલે કે દેવું તેનું નામ દાન અર્થાત્ આપણી પાસે જે હોય તેમાંથી વધતું ઓછું કાંઈ પણ અન્યને આપવું તેનું નામ દાન આપવું એટલે પોતાની વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, આ ટુંકી વ્યાખ્યા છે કોઈ પણ જાતના બદલાની આશા વિના, મૂર્છા-આસક્તિ વિના નિસ્વાર્થ ભાવથી કરેલું દાન એ જ સાચું દાન છે એ જ ધર્મ છે શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—

दुल्लहा उ मुहादाई मुहाजीवी वि दुल्लहा ।
मुहादाई मुहाजीवी दो वि गच्छंति सुग्गई ॥

અર્થ—નિસ્વાર્થ ભાવથી દાન દેનાર દુર્લભ છે તેમ જ નિસ્પૃહ ભાવથી દાન લેનાર પણ દુર્લભ છે નિસ્વાર્થ દેનાર અને નિસ્પૃહ ભાવે લેનાર બન્ને સારી ગતિમાં જાય છે

મુક્તિ એ ધર્મનો હેતુ છે આપણું અંતિમ લક્ષ્ય છે સંસારમાંથી મુક્ત થવાને સંપૂર્ણ ત્યાગની જરૂર છે પરંતુ અનેક જન્મોના અભ્યાસમાંથી જીવ એકદમ સંપૂર્ણ ત્યાગી બની શકતો નથી તેથી ત્યાગમાં પ્રવૃત્ત થવા માટે દાનનો રસ્તો બતાવવામાં આવ્યો છે દાનથી ત્યાગ ભાવના ખીલે છે માટે દાનને પ્રવેશ દ્વાર ગણવામાં આવે છે

જીવને સંસારમાં રખડાવનાર ચાર કષાયો છે—ક્રોધ માન, માયા અને લોભ તેમાં લોભને જીતવા માટે દાન કરવાનું બતાવેલું છે કારણ દાનથી ધનનો લોભ ઓછો થાય છે અને ઉદારતા વધે છે નિરંતર દાન કરવાથી લોભને જીતાય છે એટલે

લોભનો ત્યાગ
એ જ સાચું દાન છે

અથવા લાભવૃત્તિ અને મોટાભાવ રાખ્યા વિના આપેલું હોય તે જ સાચું દાન છે

[illegible]

દાનના પ્રકાર

[illegible] (૧) [illegible] (૨) ધનથી [illegible] (૩) [illegible]

[illegible] દાનને આપણે શ્રમદાન [illegible] દાનને આપણે જ્ઞાનદાનના નામ [illegible] દાનને ધનદાન [illegible] શક્તિ પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારના દાન થાય—

(૧) શ્રમદાન, (૨) જ્ઞાનદાન, (૩) ધનદાન.

શ્રમદાન

દાનના આ પ્રકારમાં રોગીની સેવા, અતિથિ સેવા, ભૂલેલાને માર્ગ બતાવવો વગેરે મનુષ્ય અન્ય મનુષ્યની પોતાના શરીર મારફત અનેક જાતની સેવા કરી શકે તે સર્વનો સમાવેશ થાય છે

રોગીની સેવામાં ફક્ત ઘરના માણસ કે કુટુંબીની માંદગ
સેવા કરવી એટલો જ અર્થ નથી થતો. પરંતુ બીજો કોઈ પ
મનુષ્ય માંદો હોય અને તેને સેવાની જરૂર હોય તેની પણ સેવા કરવ
જોઈએ. એટલું જ નહિ પણ રસ્તામાં ચાલ્યા જતાં કોઈ માણસ

કોઇ પણ દરદથી પીડાતો હોય કોઈ પણ દર ને લીધે દુખી હોય
પડીને બેભાન થઈ ગયો હોય વગેરે કોઈ પણ જાતના દુખ દરદમા
સહાય કરવી તે પણ શ્રમદાન જ છે

અતિથિ ઘેર આવેલ હોય તેને ભોજનપાણી તથા સુવાની સગવડ
આપવી એટલેથી જ અતિથિ સેવા પતી જતી નથી પરતુ અતિથિ
અજાણ્યો હોય તેને રસ્તાની માહિતી આપવી એટલુ જ નહિ પણ
જરૂર પ્રમાણે તેની સાથે જઈને તેને મકાન રસ્તો બતાવવો તેમ જ
તેનુ બીજુ જે કાઈ કામ હોય તે કરી આપવુ તે સર્વનો અતિથિ
સેવામા સમાવેશ થાય છે

તે જ પ્રમાણે રસ્તે જતા કોઇ અજાણ્યો અમુક રસ્તો કે મકાન
ક્યા આવ્યુ તે પુછે તો તેની સાથે જઈ તેને તે રસ્તો કે મકાન
બતાવવુ તે શ્રમદાન છે

એ પ્રમાણે કોઇ પણ મનુષ્યને જરૂર હોય તે પ્રમાણેની તેને
શ્રમમહેનતથી મદદ આપવી તે શ્રમદાન છે

જ્ઞાનદાન

કોઈને પણ વિદ્યા ભણાવવી જ્ઞાન આપવુ તે જ્ઞાનદાન ૰
જ્ઞાન પણ બે પ્રકારના છે—(૧) સામાજિક અથવા વ્યવહારિક અને
(૨) ધાર્મિક

નિશાળ વિદ્યાપીઠ (કોલેજ)માનુ જ્ઞાન તે સામાજિક અથવા
વ્યવહારિક જ્ઞાન ૰ અને ધર્મતત્ત્વોનુ સિદ્ધાંતોનુ આધ્યાત્મિક જ્ઞાન
આપવુ તે ધાર્મિકજ્ઞાન ૰

સંસારના અનેક જાતના વ્યવહારોનુ જ્ઞાન કે વ્યવહારમા ઉપયોગી
થતુ જ્ઞાન તે વ્યવહાર જ્ઞાન છે અત્યારની નિશાળોમા તથા જુદી જુદી
કોલેજો જેવી કે આર્ટ્સ કોલેજ, લૉ કોલેજ સાયન્સ કોલેજ એન્જીનીઅરીંગ
કોલેજ મેડીકલ કોલેજ વગેરે કોલેજોમા અપાતુ જ્ઞાન તે વ્યવહાર જ્ઞાન છે

[illegible]

આ ઉપરાંત [illegible] જેને તેની [illegible] સમાચારપત્રો આપવા, [illegible] આપવી, [illegible] ધંધે નોકરીએ [illegible] વ્યવહારિક જ્ઞાનદાનના પ્રકાર છે.

તેમજ કુમાર્ગે વળી ગયેલાને ઉપદેશથી સમજાવીને સન્માર્ગે લાવવા, અજ્ઞાનથી અપંગ બનેલાને સમજણ આપી સન્માર્ગે ચડાવવા, માનસિક વ્યાધિથી પીડિતને કર્મનો સિદ્ધાંત સમજાવી તેના મનને શાતિ આપવી, ધર્મમા શિથિલ થયેલાને બોધ આપી ધર્મમા દૃઢ કરવા વગેરે ધાર્મિક જ્ઞાનદાનના પ્રકાર છે.

ધનદાન

ધનથી તેમ જ ધનથી ખરીદ કરી શકાય તેવી વસ્તુ કે વસ્તુઓનુ [દ]ાન કરવુ તે ધનદાન છે એટલે અન્ન, પાણી, વસ્ત્ર, દવા, ફરનીચર, [મ]કાન વગેરે દાનનો ધનદાનમા સમાવેશ થાય છે.

કરજદારને જોઈની ધનની મદદ આપી કરજમુક્ત કરાવવો બંધન પામેલાને જરૂરી દંડ માટેનું નાણું આપી બંધનમુક્ત કરાવવો બેકારને જોઈની ધનની મ આપી તેને ધંધે લગાડવા અન્યાયથી પીડાતા માણસોનું ધનવડે રક્ષણ કરવું વગેરે ધનદાનના પ્રકાર છે

દવાખાના સેનેટોરીઅમ આરોગ્યભુવન સ્થાનક વગેરેનું દાન કરવું તે પણ ધનદાન છે

ધનવાનોએ, લક્ષ્મીવાનોએ ખાસ સમજવા જેવી અને ધ્યાનમા રાખવા જેવી વાત એ છે કે ધન મેળવવામા જ અનેક જાતના પાપ કરવા પડ્યા છે નથી આમા ભારે થયો છે ઉપરાંત ધન ઉપર મોહ રાખી લોભ અને પરિગ્રહનો આશ્રય કરી ધનને સંગ્રહી રાખવાથી પણ તે કાયમ તમારી પાસે રહેવાની ખાત્રી નથી

કારણ કે ધનનો અગ્નિથી નાશ થવાનો સંભવ છે, ચોરાઈ જવાનો સંભવ છે વ્યાપારમા નુકસાન થવાનો સંભવ છે લૂંટાઈ જવાનો સંભવ છે એમ અનેક રીતે લક્ષ્મીનો નાશ થવાનો સંભવ છે ત્યારે લોભ અને પરિગ્રહને વધારી લક્ષ્મીનો સંગ્રહ કરી આત્માને શા માટે વધારે ભારે કરવો ? આમા ભારે થવાથી આવતા ભવમા દુઃખમય જીવન મળવાનું તે ચોક્કસ !

ત્યારે વધારાના ધનનું સત્પાત્રે દાન દેવાથી નિઃસ્પૃહતાથી દાન દેવાથી અશુભ કર્મની નિર્જરા થાય છે અને મોક્ષની નજીક પહોંચાય છે, તેમજ આવતા ભવમા સુખમય સંજોગો પ્રાપ્ત થાય છે માટે બની શકે એટલું કરવાય કે બની શકે તેટલું નિઃસ્પૃહતાથી સત્પાત્રને દાન કરવું

ભાવના પ્રમાણે
ત્રણ પ્રકારનાં દાન

કહ્યું છે કે—મન એવ મનુષ્યાણાં કારણં બંધ મોક્ષયો માણસનું મન જ તેના બંધ અથવા મોક્ષનું કારણ છે એટલે માણસના

મનની વૃત્તિ અથવા ભાવના પ્રમાણે દાનના જુદા જુદા પ્રકાર પડી જાય છે. તેને આપણે મુખ્યત્વે ત્રણ ભાગમાં વહેંચી શકીએ.

(૧) સાંસારિક ભાવનાવાળા દાન.

(૨) દયાભાવવાળા દાન.

(૩) નિસ્પૃહભાવનાવાળા દાન

આ ત્રણે ભાવનાના દાનને આપણે જુદા જુદા પ્રકારમાં વહેંચી શકીએ છીએ. આ ત્રણે જાતના દાનને નીચે પ્રમાણેના પેટાવિભાગમાં વહેંચી શકાય છે.

૧. સાંસારિક ભાવવાળા દાન—

(૧) કીર્તિદાન.
(૨) લૌકિકદાન
(૩) ઉચિતદાન.

૨. દયા ભાવવાળા દાન—

(૧) અનુકંપાદાન. (જીવદયા)
(૨) જ્ઞાનદાન.

૩. નિઃસ્પૃહભાવવાળા દાન—

(૧) અભયદાન
(૨) ધર્મદાન

૪. પાત્રાનુસાર દાન—

(૧) સુપાત્રદાન.
(૨) કુપાત્રદાન.
(૩) અપાત્રદાન.

આ પ્રમાણે ભાવના અનુસાર દાનના દશ પ્રકાર થાય છે.

સૂત્ર પ્રમાણે દયાના દશ પ્રકાર

સ્થાનાંગ સૂત્રમા દાનના દશ ભેદ બતાવ્યા છે તે આ પ્રમાણે છે—

(૧) **અનુકંપાદાન**—બીજાને દુખી અનાથ કે પીડિત જોઈને અનુકંપાથી, દયાથી કે કૃપાથી દેવાતુ દાન

(૨) સંગ્રહદાન—આપત્તિમાં કે અભ્યુદયમાં મદદ કરવા માટે આપાતું દાન

(૩) ભયદાન—રાજા કે પોલીસ વગેરે અધિકારીના ડરથી આપવું પડતું દાન

(૪) કારુણ્યદાન—શોકથી એટલે માતાપિતા પુત્રાદિ કુટુંબીજનના વિયોગને માટે તેમની પાછળ દેવામાં આવતું દાન

(૫) લજ્જાદાન—ઇચ્છા ન હોવા છતાં સમાજની કે સંબંધી માણસોની શરમને ખાતર આપવું પડતું દાન

(૬) ગૌરવદાન—પોતાની યશ કીર્તિ પ્રતિષ્ઠા માટે ગર્વથી અપાતું દાન

(૭) અધર્મદાન—અધર્મી જનોને દાન આપવું તે

(૮) ધર્મદાન—સુપાત્રને દાન આપવું તે

(૯) આશાદાન—સારા ફળની આશાથી દાન આપવું તે

(૧૦) પ્રત્યુપકાર દાન—પોતાના ઉપર કોઈએ કરેલા ઉપકારો બદલો વાળવા માટે દાન આપવું તે

આમાંથી અનુકંપા દાન તથા ધર્મદાન ઉપરના બીજા તથા ત્રીજા ભેદવાળા વિભાગમાં આવી જાય છે ગૌરવદાન એ ઉપર આપેલા કીર્તિદાનનું બીજું નામ છે બાકીના સાત ઉપર બતાવેલા લૌકિકદાનના પ્રકારો છે

હવે આ રીતે એ પ્રકારોને વિગતથી તપાસીએ

કીર્તિદાન

માન, પ્રતિષ્ઠા, કીર્તિ માટે અપાતું દાન તે કીર્તિદાન છે અથવા ગૌરવદાન છે આજે લગભગ નવાણું ટકા કીર્તિદાન જ અપાય છે નામનાની ખાતર માનપ્રતિષ્ઠાની ખાતર માણસ લાખો રૂપીઆ આપી

કે છે ત્યારે તેજ માણસ દાતારી ગરીબને એક પૈસો પણ આપવાની ઓછપની ના પાડે છે કારણ કે ગરીબને આપવાથી સમાજને તેની ખબર પડતી નથી અને તેથી તેની કીર્તિ વધતી નથી. માટે કીર્તિ ન વધે એવું કે માનપ્રતિષ્ઠા ન વધે એવું દાન કોઈ કરતું નથી.

ખેદની વાત એ છે કે આજે ઉપાશ્રયોમાં પણ અને તેમાંય સાધુ મુનિરાજોની હજરમાં કીર્તિદાનની જ પોષણા કરવામાં આવે છે. ઉપાશ્રય માટે, દવાખાના માટે કે બીજા કોઈ કામ માટે મકાન બંધાવવું હોય તો અમુક રકમ આપે તે દાતાનું નામ તે મકાન સાથે જોડવામા આવશે, અમુક રકમ આપવાથી તે મકાનમાંના એક ઓરડામાં તે દાતાના નામની તખતી ચોડવામાં આવશે વગેરે વગેરે રીતે **માણસોને કીર્તિદાન તરફ વાળવામાં આવે છે. છતાં ખેદની વાત એ છે કે સાધુ મુનિરાજો એટલું પણ સમજાવતા નથી કે આ કીર્તિદાનનું દાતાના આત્માને કશું સારૂં ફળ મળવાનું નથી.**

માન, પ્રતિષ્ઠા, કીર્તિ, એ સાંસારિક ભાવના છે અને એ ભાવના સંસાર વધારનાર છે, સંસાર ઓછો કરનાર નથી. ત્યાં માણસનું લક્ષ્ય સંસારમુક્ત થવાનું છે અથવા હોવું જોઈએ. એ **સંસારમુક્ત થવામાં મદદરૂપ થાય તે દાન જ સાચું દા ગણાય. કીર્તિદાન સંસાર વધારનાર હોઇ તે શુભફળ આપ નાર એટલે આત્માને કલ્યાણકારી દાન નથી.**

વળી બીજી વાત એ છે કે આજે નીતિથી, પ્રામાણિકતાથી ધ કમાનાર તો ભાગ્યે જ મળશે. આજે ધનવાન દેખાતા દરેક માણસ જીવનની તપાસ કરશો તો માલુમ પડશે કે તે દરેક ધનવાન અનીતિથ કાળાબજારથી, લુચ્ચાઇથી કમાયેલ હોય છે. બનાવટી માલ ઉપ જાણીતું નામ ચોડી દેવું, દેશી માલને પરદેશી કે વિલાયતી કારખાન ાળાનું નામ આપવું, સારો માલ દેખાડી હલકો માલ આપવે

વજનમા, માપમા ગણતરીમા ઓછુ આપવુ, ખોટા લેખતો તૈયાર કરવા, દાણચોરી કરવી દાણચોરીના ઉપાયો યોજવા વગેરે વગેરે અનીતિમય યુક્તિઓથી જ ઘણે ભાગે ધનવાન થયા હોય છે અને થય છે અને એ અનીતિના પાપમાથી છૂટવાને પોતાની કમાણીના એકાદ ટુકડા, નાની સરખી રકમ દાનમા આપે છે, પરંતુ આ રીતે અનીતિનુ પાપ ધોવાતુ નથી એ વાત એ લોકોને સાધુ મુનિરાજોએ સમજાવવાની ખાસ જરૂર છે

માર્ગાનુસારીના ગુણમા નીતિથી ધનોપાર્જન કરવાનુ ખાસ કહેવામા આવ્યુ છે પરંતુ આજે ઘણા લોકો કહે છે કે નીતિથી ધનોપાર્જન થઈ શકે જ નહિ માટે હમણા તો ગમે તેમ ધનોપાર્જન કરી લો પછી તેમાથી થોડુ ધર્માદામા વાપરશુ એટલે ધનોપાર્જનનુ પાપ ધોવાઈ જશે અને વળી કીર્તિ પણ મળશે

આ લોકો કર્મ—નસીબની વાત જ ભૂલી જાય છે કે તેમણે પૂર્વભવે સારુ કર્મ કરેલ હશે તો નીતિથી ચાલતા પણ ધનોપાર્જન થઈ શકશે અને આ લોકોને શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ એક દૃષ્ટાંતથી બહુ સારો જવાબ આપ્યો છે સરસ કહે છે કે—

ધર્માર્થં યસ્ય વિત્તેહા
તસ્યાનીહા ગરીયસી ।
પ્રક્ષાલનાદ્ધિ પંકસ્ય
દૂરાદસ્પર્શનં વરમ્ ॥

અર્થ—ધર્માર્થે ધન મેળવવાની ઇચ્છા કરવી તેના કરતા ઇચ્છા જ ન કરવી તે ઉત્તમ છે કાદવનો મેલ લાગ્યા પછી તેને ધોઈને સાફ કરવું કરતા દૂરથી કાદવનો સ્પર્શ ન જ કરવો એ વધુ સારુ છે

રસ્તામા કાદવકીચડ પડ્યો છે મુસાફર વિચારે છે કે બાજુ ફરીને જતા તો વખત લાગે તેના કરતા કાદવ સોંસરા જઈને પછી પગ ધોઈ નાંખશુ । આ લોકોની પણ તેના જેવી જ વાત છે કાદવમા

[illegible] કે [illegible] અને [illegible] કે તેની [illegible] નથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

અનીતિથી ધનોપાર્જન કરનાર [illegible] કે [illegible] [illegible] દાન [illegible] [illegible] કરવાં અનીતિનું પાપ [illegible] નથી [illegible] છે. [illegible] તેઓ પુણ્યનો ફાયદો પોતાને [illegible] નુકસાન જ [illegible] છે; તેના [illegible] નીતિથી ધનોપાર્જન કરવામાં જ સાચો ફાયદો થાય છે

ઘણા લોકો વળી પોતાના [illegible] [illegible] માબાપના નામથી કે કોઈ ગુજરી ગયેલા કુટુંબીના નામથી દાન કરે છે. આ લોકો પણ એ જ પ્રમાણે ખોટી સમજણમાં પડે છે. ગુજરી ગયેલાના નામથી આપેલ દાનનો લાભ ગુજરી ગયેલાને તે મળતો જ નથી એ ચોક્કસ છે અને પોતાના નામે આપેલું દાન કીર્તિદાન કહેવાય તેથી માબાપના નામે દાન આપી તેઓ માબાપના ભક્ત પુત્ર તરીકે વિશેષ માનપ્રતિષ્ઠા અને કીર્તિ મેળવવાની યુક્તિ કરે છે. તેઓનું દાન પણ ઉપર પ્રમાણે જ સારું ફળદાયક થતું નથી. એટલું જ નહિ પણ તેઓ સમાજને તેમ જ પોતાના આત્માને છેતરવાનું નવું પાપ વહોરે છે.

નીતિથી મેળવેલા ધનમાંથી આપેલું કીર્તિદાન પણ સારું ફળ આપનાર નથી તે ભૂલવું નહિ.

વર્તમાનપત્રોમાં દાતાનું નામ છપાય. સંસ્થાના રિપોર્ટોમાં દાતાનું નામ છપાય, ઉપાશ્રય, હૉસ્પિટાલ, આરોગ્ય ભુવન વગેરેના નામમાં દાતાનું નામ જોડાય અથવા તેના મકાનમાં દાતાના નામની તકતીઓ ચોડાય, ધાર્મિક સંસ્થાના નામ સાથે દાતાનું નામ જોડાય એવી એવી

રીતે નામની ખ્યાતિ મેળવવા માટે કરેલાં સર્વ દાન કીર્તિદાન છે અને તે સાંસારિક દાન હોઈ શુભ ફળદાયક નથી.

લૌકિકદાન

માનવ જાતની જેટલા પ્રકારની જરૂરિયાતો છે તેટલા એ લૌકિક દાનના થઈ શકે છે ભીખારીને અન્ન દેવું, પાણી દેવું વસ્ત્ર દેવા, મુશ્કેલીમાં પડેલાની મુશ્કેલી દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો વગેરે અનેક જાતની માનવીની જરૂરિયાત પૂરી પાડવાનો પ્રયત્ન કરવો વગેરે ફક્ત લૌકિક આચારને અનુસરીને કરવા તે લૌકિક દાન છે તે ઉપરાંત વ્યવહારિક રીતરિવાજને અનુસરીને અથવા વ્યવહારિક સબંધની શરમને લઈને જે દાન કરવામાં આવે તે લૌકિક દાન છે

ઉપર બતાવેલા સંગ્રહદાન ભયદાન કારુણ્યદાન લજ્જાદાન અધર્મદાન, આશાદાન અને પ્રત્યુપકારદાન એ સાતેય દાન આ લૌકિક દાનના જ જુદા જુદા પ્રકારો છે

ઉચિતદાન

નોકરો, સગાસબંધી, નાતજાત, કુટુંબીઓ વગેરેને યથાયોગ્ય જરૂરીઆત પ્રમાણે આપવું કે જે આપવી તે ઉચિત દાન છે નોકર, સગા સબંધી વિગેરે નિકટના સબંધમાં આવનાર હોઈને તેમની જરૂરિઆત પૂરી પાડવી તે માણસની પહેલી ફરજ છે

અનુકંપાદાન

અનુકંપા, દયા સહાયની લાગણીથી પ્રાણીઓના દુઃખ દૂર કરવા માટે જે દાન કરવામાં આવે તે અનુકંપા દાન છે દુઃખી, ભૂખ્યા, દીન, અનાથ, અસહાય નિર્બળ જીવોના દુઃખ દૂર કરવાના વિચારથી દાન આપવામાં આવે તે અનુકંપાદાન છે અથવા તેનું બીજું નામ દયાદાન છે

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] આવે છે!

[illegible] તે પ્રમાણે, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] અનુકંપાદાનના પ્રકાર કહી
[illegible] ભગવાનનો ઉ
શકાય. [illegible] શાંતિનાથ ભગવાનનો [illegible] પારેવાનો ઉ
તેમના આગળના ભવમા એટલે મેઘરથ રાજાના ભવમાં [illegible] તૈયાર થઈ ગયા
બચાવવા માટે પોતાના પ્રાણ આપવા પણ તૈયાર થઈ ગયા દ
એ ઉત્કૃષ્ટ અનુકંપાનો દાખલો છે.

આજે દાન કેમ મેળવાય છે તે પણ જરા વિચારીએ. ધન
પાસેથી ધન મેળવવા માટે સંસ્થાના કાર્યકર આગેવાનો ધ
શેઠ પાસે જાય છે. તેની ખુશામત કરી તેના ગુણગાન ક
તે એટલે સુધી કે ઘણીવાર તેના દોષને પણ ગુણ તરીકે ઓ
છે. ખુશામત સૌને પ્રિય લાગે છે. ખુશામતથી શેઠને ખુશ કરી
વાત કાઢે છે. કોઈ વાર તે જ વખતે જોઈતી રકમ મળી
નહિતર વળી કોઈ મોટા મેળાવડાની યોજના કરવામાં આવે
ધનવાન શેઠને પ્રમુખપદે બોલાવી જાહેરમાં ખુશામતથી
કરવામા આવે છે. અને એ રીતે તેની પાસેથી ધાર્યું દાન મે

પરતુ આવુ દાન તે સાચુ અનુકપાદાન નથી. ભલે
દયાના કામ માટે આપવામા આવી હોય પણ દાતાએ
હૃદયની આર્દ્રતાથી આપી નથી. તેથી જો કે તેની ઇચ્છા
તો પણ તેને અનુકપાનું સાચુ ફળ મળી શકે નહિ.

દેખાવનાથી, સાચી દયાથી જે દાન આપવામા આવે તે જ ખરૂ ફળદાયક છે

જ્ઞાનદાન

જ્ઞાનદાનનું સ્વરૂપ ઉપર બતાવાઈ ગયુ છે જ્ઞાનદાનની ઘણી મહત્તા છે વ્યવહારિક જ્ઞાનથી મનુષ્ય સંસારમા સારી ઉચી સ્થિતિએ આવે છે ત્યારે ધાર્મિક જ્ઞાનથી મનુષ્ય તેના આત્માનુ કલ્યાણ કરી શકે છે

શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર ૪-૧૦મા કહ્યું છે કે—

पढमं नाणं तओ दया एवं चिट्ठइ सव्वसंजए ।
अन्नाणी किं काही ? किंवा नाहिइ सेयपावगं ? ॥

અર્થ—પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી દયા એ સયમી પુરુષની સ્થિતિ છે જે અજ્ઞાની છે તે શુ કરવાનો હતો ? તે શુ ને કલ્યાણકારી શુ છે અને પાપકારી શુ છે તે કેવી રીતે જાણે ?

ભગવાને કહ્યુ છે કે पढमं नाणं तओ दया પહેલુ જ્ઞાન અને પછી દયા જીવના સર્વ દુ ખનું મૂળ અજ્ઞાન–મિથ્યાત્વ છે અજ્ઞાન ટળે અને સમ્યગ્ જ્ઞાન આવે ત્યારે તે મોક્ષમાર્ગ તરફ આત્મકલ્યાણના માર્ગ તરફ વળી શકે છે અને જ્ઞાનથી આગળ વધતા વધતાં સપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે એટલે જ્ઞાનદાન પણ જ ઉપયોગી ઘણુ જ મહત્ત્વનું છે

અભયદાન

શ્રી સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર ૬-૨૩મા કહ્યું છે કે—

दाणाण सेट्ठं अभयप्पयाणं

એટલે—સર્વ દાનોમા અભયદાન શ્રેષ્ઠ છે

પ્રાણીના પ્રાણની રક્ષા કરવી તેનુ નામ અભયદાન છે

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ધર્મદાન

સર્વોત્કૃષ્ટ ધર્મદાનના દાતા તો તીર્થંકર ભગવાન તથા [illegible] મહારાજ જ છે. તેથી જ તેમને લોકમાર્ગસ્થ તારક મોટા [illegible] તેના કહેવામા આવે છે. ચક્રવર્તી વગેરે મોટા મોટા રાજાઓએ જગતનાં ઘણા મોટા દાન આપેલા હતા. પણ તેનું અત્યારે નામ પણ રહેલું નથી. ત્યારે તીર્થંકર ભગવાને ધર્મોપદેશ રૂપી જે દાન દીધું તે ઉપદેશ આજે પણ સૂત્રોની અંદર ઉપલબ્ધ છે.

તીર્થંકરના ઉપદેશથી ઘણા જીવો તો તે જ ભવે મોક્ષ [illegible] જતા. અને અત્યાર સુધીમા તો અનેક જીવોએ તેનો લાભ લ[illegible] લઈ ગયા છે અને ભવિષ્યમાં પણ લેશે.

અભયદાનની શ્રેષ્ઠતા ધર્મના કારણે જ છે. માણસ ધર્મના સમજે, આતમા અને કર્મનુ સ્વરૂપ સમજે ત્યારે જ જીવ ભયમુ[illegible] એટલે સર્વશ્રેષ્ઠ દાન તો ધર્મદાન જ છે. પરતુ સાચુ ધર્મ[illegible] તીર્થંકર ભગવાન જ આપી શકે છે. ભગવાને બતાવેલા મ[illegible] ચાલનારા સાધુ મુનિરાજો આપણને ભગવાનનો ઉપદેશ સ[illegible] તેથી તેઓ તેટલા પ્રમાણમા ધર્મદાતા કહી શકાય. પરતુ સાધુ કે શ્રાવક ગમે તે હોય પણ તે અધ્યાત્મ જ્ઞાની હોય તો જ ર[illegible]

આપી શકે અથવા કે તેઓ જ આત્માનું અને કર્મનું સ્વરૂપ યથાશક્તિ સમજાવી શકે

અધ્યાપક અથવા ઉપાધ્યાયે પોતે ભણેલા ગંભીર અર્થવાળા પુસ્તકો વંચાવવા, તેનું વિવેચન કરી બતાવવું અથવા તે પુસ્તકોના અર્થ વિષે શ્રોતાના મનનું સમાધાન કરી આપવું જરૂર હોય તો તે પુસ્તકો ભણવા માટે આપવા વગેરે ધર્મજ્ઞાન દાનના પ્રસંગો છે

જ્ઞાન લેનારની અગવડતાઓ મટાડવી અને તેને જ્ઞાન લેવાની ઉચિત સગવડતા કરી આપવી એ જ્ઞાનદાનનું મોટામાં મોટું લક્ષણ છે કારણ કે જે મનુષ્ય પોતે જ્ઞાન આપી ન શકે તે પણ જ્ઞાન લેનારની જરૂરની વસ્તુ પૂરી પાડી તેને ભણવામાં ઉત્સાહ પ્રેરે તે પણ પરમાર્થથી જ્ઞાનનો દાતા જ છે

વળી ધાર્મિક પુસ્તકોનું પ્રકાશન કરી જિજ્ઞાસુ જનોમાં તેને વહેંચવા, ધર્મિષ્ઠ અને ધર્મના જિજ્ઞાસુ જનોમાં ધાર્મિક પુસ્તકોની લ્હાણી કરવી પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયેલ વિદ્યાર્થીઓને ઇનામ આપવા વગેરે પણ ધર્મજ્ઞાનદાનના પ્રકારો છે

ધર્મિષ્ઠ ધર્મપરાયણ મનુષ્યોને સહાયક થાય એવું દાન વિશેષ ઇષ્ટ છે

મોક્ષાર્થે પ્રવૃત્તિ કરનારા ત્યાગી સાધુસાધ્વીને વસ્ત્ર, પાત્ર, ઓઘો, રજોહરણ, ઔષધ, રહેઠાણ સંથારા-પથારી, અન્ન, પાણી સૂત્ર, શાસ્ત્ર પુસ્તકો વગેરે પૂરા પાડવા તે પણ ધર્મદાનના પ્રકારો છે કારણ કે તેથી સાધુસાધ્વીઓ સ્વાધ્યાય, ધ્યાન તપ વગેરે સંયમ પોષક પ્રવૃત્તિઓને સુખપૂર્વક આચરી શકે છે અન્નપાન વગેરેના સાધન વગરનો દેહ મોક્ષને અનુકૂળ કોઈ પ્રવૃત્તિ કરી શકતો નથી. માટે સાધુ સાધ્વીને

વસ્ત્રપાત્ર વગેરે જરૂરિયાતની વસ્તુનું દાન આપનાર ગૃહસ્થ [illegible]ના સંયમ ધર્મને ઉત્તેજન આપે છે અને તેથી તે ગૃહસ્થ નિર્જરાનો ભાગી થાય છે અર્થાત્ તેના કર્મની નિર્જરા થાય છે એવો ધર્મદાનનો પ્રભાવ છે.

તેવી જ રીતે ધર્મારાધન કરનાર શ્રાવક શ્રાવિકાઓને ધર્મના ઉપકરણો જેવા કે મુહપત્તિ, ઓઘો, ચરવળો, આસન, સૂત્રગ્રંથ, તથા બીજા ધાર્મિક પુસ્તકો વગેરે જે કોઈ વસ્તુ ધર્મારાધનમાં જરૂર હોય તે પૂરી પાડવી તે પણ ધર્મદાન અને ધર્મજ્ઞાનદાનના પ્રકાર છે.

સાધર્મીને આયંબિલ કરાવવી, ઉપવાસના પારણાં કરાવવાં વગેરે પણ ધર્મદાનમાં આવી શકે કારણ કે એથી ધર્મની અનુમોદના કરવામાં આવે છે.

સાધુસાધ્વીને દાન આપતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવું કે મીઠું, અગ્નિ, ઠંડું પાણી વગેરે સચેત વસ્તુનો સ્પર્શ થવા દેવો નહિ. તેમજ એ ચીજો ખાસ સાધુના માટે જ બનાવેલી ન હોવી જોઈએ. અને સાધુને આપ્યા પછી બીજી બનાવવી પડે તેમ ન હોવું જોઈએ.

દાન કોને દેવું ?

હવે દાન કોને દેવું તેનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ. દાન લેનાર પાત્ર પ્રમાણે તો દાનના ત્રણ પ્રકાર થાય—(૧) સુપાત્ર (૨) કુપાત્ર, (૩) અપાત્ર.

પાત્ર એટલે દાન લેનાર માણસ અથવા જીવ. જગતમાં માણસો પણ અનેક પ્રકારના હોય છે. વળી મનુષ્યની શક્તિ એટલી બધી પરિમિત ાય છે કે તે જરૂરિયાતવાળા જગતના સર્વ જીવોને દાન આપી શકે

નહિ તેથી તેણે દાન આપવામા વિવેક રાખવો જોઈએ અને તેની શક્તિ પ્રમાણે સારામા સારી રીતે દાન કરવુ જોઈએ

તેથી તેને પહેલોજ એ વિચાર આવે છે કે દાન કોને દેવુ ? માણસો તો ઘણા પ્રકારના હોય છે પરતુ સમુચ્ચયે તેમના ત્રણ વિભાગ પાડી શકાય—(૧) સુપાત્ર (૨) કુપાત્ર અને (૩) અપાત્ર જે ઉપર જણાવી ગયા છીએ સુપાત્ર એટલે સદાચારી નીતિમાન ધર્મિષ્ઠ અને કુપાત્ર તથા અપાત્ર એટલે દુરાચારી અનાચારી અથવા અનીતિમાન અને અધર્મી

સુપાત્ર કે કુપાત્ર દરેક માણસ દુ ખી હોય છે તો દુ ખી કુપાત્ર એટલે દુરાચારી દુ ખીઓ હોય તેના કરતાં સદાચારીને દાન માટે પસદ કરવાનુ કારણ એ છે કે જેમ ઉતાળ ભૂમિમા બીજુ વાવેલ નિષ્ફળ જાય છ તેમ દુરાચારને આપેલુ દાન નિષ્ફળ જાય છે કારણ કે દુરાચારી માણસ તેને મળેલા દાન, આપનો ઉપયોગ દુરાચારના કામમા જ કરે છે એટલે દુરાચારી પોતાનુ પાપ વધારે જાય છે તેથી દાન આપતી વખતે પાત્ર જોવાની ખાસ જરૂર છે

પરતુ અહિયા એક વાત સ્પષ્ટ કરવાની કે કુપાત્ર પણ રોગી કે ભૂખ્યો હોય તો તેના તરફ દયા લાવી તેને તે વખતે અન્ન કે દવા આપી તેની ભૂખ અને રોગ મટાડવા તેરફ દયા બતાવવી હરી શકાય અને તેમ કરવુ યોગ્ય છે પરતુ દુરાચારી તેને મળેલા દાનનો દુરૂપયોગ ન કરે એટલે કે પાપકારી કામ ન કરે તેવી રીતે દાન આપવુ જોઈએ

સુપાત્ર કુપાત્ર અને અપાત્રની વિશેષ વિગત નીચે મુજબ છ

અપાત્ર—કુલિંગી સાધુ મત્સાદિ કરવાવાળા ગૃહસ્થ અને દા

છે. આ ભાવથી [illegible] કુપાત્રદાન—જે ગુરુ અધર્મને માર્ગે લઈ જનાર હોય તેમને દાન આપવાથી અધર્મને ઉત્તેજન આપ્યું છે. એટલે એવા દાનથી પાપ થાય છે અને તેનું ફળ નરક નિગોદનું પણ આવે છે. માટે એ તો સર્વથા ત્યાજ્ય છે.

કુપાત્ર—જિન લિંગ ધારી પણ કદાગ્રહી મુનિ તથા જૈનાભાસી શ્રાવક, ભલે આચારવાન પણ અશ્રદ્ધાળુ શ્રાવક એ કુપાત્ર છે. તેમને ગુરુબુદ્ધિથી દાન દેનાર મિથ્યાત્વને ઉત્તેજન આપનાર બને છે. અથવા પાપને અનુમોદન આપનાર બને છે. પરંતુ અનુકંપાથી તેને દાન આપી શકાય.

સુપાત્રદાન અપાત્ર અને કુપાત્રને સમજવાથી હવે સુપાત્રની કિંમત સમજાઈ જશે. સુપાત્ર માણસ તેને મળેલા દાનથી સત્કર્મની વૃદ્ધિ કરે છે એટલે દાતા સત્કર્મનો ભાગી થાય છે.

જૈન ધર્મ એ શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે. એટલે જૈન ધર્મ પાળનાર માણસો એટલે જૈનોને આપણે સુપાત્ર ગણી શકીએ. તેમાં પણ સ્થિતિ અનુસાર ત્રણ ભેદ પાડી શકાય—

(૧) પંચમહાવ્રતધારી સાધુ સાધ્વી.
(૨) અણુવ્રતધારી શ્રાવક શ્રાવિકા.
(૩) અવ્રતી પણ સદાચારી (સમકિતી) શ્રાવક શ્રાવિકા.

વાંચક જોઈ શકશે કે આચારની દૃષ્ટિએ અથવા આધ્યાત્મિક સ્થિતિ અનુસાર ઉપરના ભાગ પાડેલા છે. અને તે ક્રમાનુસાર સુપાત્રદાન પણ ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ એમ ત્રણ પ્રકારનાં છે. એટલે મહાવ્રતધારી સાધુ સાધ્વીને આપેલું સુપાત્રદાન અને ત્રીજે નંબરે અવ્રતીને આપેલું સુપાત્રદાન છે.

દાનનું ફળ શું ?

બધા દાનોમાં જ્ઞાનદાન, અનુકંપાદાન, અભયદાન, ધર્મદાન અને સુપાત્રદાન એ જ ખરી રીતે શુભ ફળ આપનારા છે.

દાન આપનારની વૃત્તિ અથવા ભાવના ઉપર દાનના ફળનો ખાસ આધાર છે અને તેથી જ આપણે ભાવના અનુસાર દાનના ભાગ પાડેલા હતા દાન આપતી વખતે ત્રણ જાતની ભાવના થાય છે—

(૧) વ્યવહારિક ભાવના. સંસાર વ્યવહારના કામ માટેના કોઈ પણ દાન આપતા વ્યવહારિક લાભનો ખ્યાલ રાખવામાં આવે છે એટલે તે સ્વાર્થી ભાવના હોઈને તેનું ખાસ કોઈ શુભ ફળ મળતું નથી

(૨) દયા ભાવના—દયા ભાવથી આપેલા સર્વ દાન શુભ ફળદાયી છે અને ભાવનાની ઉત્કૃષ્ટતા પ્રમાણે ફળની ઉત્કૃષ્ટતા હોય છે

(૩) નિસ્પૃહ ભાવના ફળની આકાંક્ષા રાખ્યા વિના ફક્ત આત્મકલ્યાણ માટે ભક્તિભાવથી, ધર્મભાવનાથી અથવા મોક્ષમાર્ગની ભાવનાથી જે દાન કરવામાં આવે તે શ્રેષ્ઠ દાન છે અને તેનું ફળ પણ સર્વોત્તમ મળે છે

આ ઉપરથી એમ સમજવાનું છે કે નિસ્પૃહ ભાવનાવાળો દાતા તે શ્રેષ્ઠ દાતા છે તેનાથી ઉતરતો બીજે નંબરે દયાભાવવાળો દાતા છે અને ત્રીજે નંબરે સાંસારિક અથવા વ્યવહારિક ભાવનાથી દાન કરવાવાળો આવે છે

જે ભવ્ય આત્મા પોતાના નીતિપૂર્વક ઉપાર્જન કરેલા ધનનો દાન આપવામાં ઉપયોગ કરે છે તે દાન જ ફળ આપનાર થાય છે અનીતિથી ઉપાર્જન કરેલા દાનમાંથી નાનો સરખો કે નજીવો ભાગ એ દાનમાં વાપરવામાં આવે પણ તેથી તેને તે દાન ફાયદાકારક નીવડતું નથી એટલે કે તેના દાનથી તેની અનીતિનું પાપ ધોવાઈ જતું નથી.

ધર્માત્મા સમ્યગ્દૃષ્ટિ પુરુષનું દાન શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને ભાવપૂર્વક કરવામાં આવે છે તેથી તે દાન ઉત્તમ ફળ આપનાર બને છે

દાતા જૈન ધર્મી ભલે હોય પણ તે જો પાત્ર અપાત્રને

[illegible] દાન છે.

(૩) નિશ્ચય શાસ્ત્ર દાન — [illegible] આત્મામાં અનંત [illegible] તે નિશ્ચય [illegible] દાન છે.

(૪) નિશ્ચય અભયદાન — [illegible] આત્માને [illegible] તે નિશ્ચય અભયદાન છે.

વ્યવહારથી
દાનના ચાર પ્રકાર

વ્યવહારમાં આહારદાન અને ઔષધિદાન ને લૌકિકદાનના ભાગ ગણેલા છે.

આહારદાનના મુખ્યત્વે ત્રણ પ્રકાર પડે છે—(૧) જૈનેતરને, (૨) શ્રાવકને અને (૩) મુનિને આહારદાન.

પહેલો પ્રકાર અનુકંપાદાનમાં આવી જાય છે. **બીજા પ્રકારમાં** અનુકંપાદાન તથા સ્વામીવાત્સલ્યનો સમાવેશ થાય છે.

ત્રીજો પ્રકાર સુપાત્રદાનમાં આવી જાય છે. આ પ્રકાર ખાસ મહત્વનો છે કારણ કે તે મહાપુણ્યના લાભનું કારણ છે. સુપાત્રમુનિને આહાર દેવાનું ભાગ્ય બહુ થોડાને પ્રાપ્ત થાય છે. સુપાત્રમુનિને ભક્તિથી અપાયલા આહારદાનથી દાતાને સદ્ગતિ મળે છે, એટલું જ નહિ પણ મોક્ષમાર્ગમાં આગળ વધવાની તેને સરળતા અને સુલભતા પ્રાપ્ત થાય છે.

ઔષધિદાન સબંધમાં ખાસ કહેવા જેવું એ છે કે હાલના વખતમાં ઘણા જૈનસંઘો તેમના તરફથી ઇસ્પિતાલો, દવાખાનાઓ ખોલે છે. અને તે સર્વ દવાખાનાં ફક્ત એલોપથી વૈદકશાસ્ત્રને અનુસરનારા જ હોય છે. એલોપથીમાં ઘણી ખરી દવાઓ

પ્રાણી હિંસાથી જ બનેલી હોય છે અને તેવી સાવધ દવાઓ સધના ધર્માદા દવાખાનામા વપરાય છે આ ઘણું ઘણું જ અઘટિત માર્ગ થાય છે જૈનોના દવાખાનામા હિંસાથી ઉત્પન્ન કરેલી સાવદ્ય દવાઓ વપરાય તે ઘણુ જ શોચનીય છે

જૈનોના દવાખાનામા દેશી નિવદ્ય દવાઓ કેમ વાપરવામા નથી આવતી અને દેશી વૈદોને ત્યા કેમ રાખવામા નથી આવતા તે સમજાતુ નથી.

ઉપરાન્ત હોમીઓપેથીની દવાઓ પણ નિવદ્ય હોય છે, સસ્તી હોય છે અને ઘણુખરુ જલ્દી અસર કરનારી હોય છે છતા હોમીઓપેથીના ડોકટર ને જૈન દવાખાનામા રોકવામા નથી આવતા કે હોમીઓપેથીની દવા વાપરવામાં નથી આવતી એ પણ ઘણુ જ શોચનીય છે

વળી કેટલાક શહેરોમા તો જૈનો પાસેથી જૈનો માટેના દવાખાના ખોલવા માટે નાણા ઉઘરાવીને અને નામ પણ જૈન દવાખાનાનુ રાખીને પોણુથી પણ વધારે પ્રમાણમા તો જૈનેતરોને લાભ આપવામા આવે છે

એવા જૈન દવાખાનાઓની વ્યવસ્થા જ એવી હોય છે કે જૈનોને તેનો લાભ મળી શકતો નથી એટલે બહુ જ થોડા જૈનો લાભ લઈ શકે છે આવી સ્થિતિ પણ જૈનોને માટે જરાય શોભાસ્પદ નથી

દાન દેનારાઓએ પણ આવી રીતની ખોટી વ્યવસ્થા ન થાય તે માટે ધ્યાન રાખવુ જોઈએ

અસ્તુ

શાસ્ત્રદાન એ ધર્મદાનનો એક પ્રકાર છે અને અભયદાનની વિગત આગળ બતાઈ ગઈ છે તે પ્રમાણે જ છે

ભાવ પ્રમાણે ચાર પ્રકાર

આ ઉપરાંત વળી દિગમ્બરો ભાવ પ્રમાણે દાનના ચાર ભાગ આ પ્રમાણે પડે છે

એને મુખ્ય રીતનો વિચાર કરીએ કે– 'ભાવશૂન્ય વિફલ' એ તો એકડે એકની માફક પરિણામ જ શૂન્ય છે. પાયા વિના જેમ મંદિર નિરર્થક છે, તેમ મન અને ભાવ વિના દાન પુણ્ય સર્વ નિરર્થક છે અર્થાત્ મોક્ષ માર્ગ આપનાર નથી, પણ સંસાર ફળ આપનાર છે.

બીજ, ભૂમિ તથા વરસાદ એ ત્રણે પ્રકારની સંપૂર્ણતા હોય તો જ ફળની પણ વિશેષ વૃદ્ધિ થાય છે અને ત્રણમાં બીજ બળેલ હોય, વરસાદ ન હોય અથવા ભૂમિ ક્ષારયુક્ત હોય એમ એ ત્રણમાંથી એકની પણ ખામી હોય તો આ ફળનો અભાવ થાય છે અને ત્રણમાં જેટલી મંદતા હોય તેટલી ફળની ન્યૂનતા હોય છે.

તેજ દૃષ્ટાંતે દાન, પુન્ય, વગેરે ધર્મક્રિયાઓ કરતા છતાં આત્મોન્નતિ થતી જણાતી નથી, કર્માવરણોની ક્ષીણતા થતી જણાતી નથી, કષાય વિષયાદિ દોષો, આશા, તૃષ્ણા તથા માયાની મંદતા થતી નથી, તેનું કારણ અનીતિ અને અસત્ય દોષથી સત્ફળનો નાશ થતો જણાય છે. મણ દૂધપાકમાં જેમ અલ્પ ઝેર પડવાથી બધો દૂધપાક કડવો થાય છે, તેમ સત્ક્રિયામાં **અનીતિ તથા અસત્યરૂપ ઝેર પડવાથી ક્રિયા નિષ્ફળ થાય છે.**

શાલિભદ્રનો પૂર્વ ભવનો જીવ પોતે રબારી કુળમાં ગરીબ સ્થિતિમાં હતો. પૂર્વના દિવસે પાડોશીના ઘરે મિષ્ટાન્ન જોઈ તે ઘેર માતા પાસે તેવા સ્વાદિષ્ટ ખોરાકને માટે રોવા લાગ્યો. ગરીબ માતા પાસે પૈસાનુ સાધન ન હોવાથી છોકરાને તેવી હઠ ન કરવા સમજાવ્યો, પણ અજ્ઞ બાળક સમજ્યો નહિ અને વધારે રોવા તથા તોફાન કરવા લાગ્યો. એટલે પાડોશીને દયા આવતાં કોઈએ દૂધ, કોઈએ સાકર અને કોઈએ ચોખા આપવાથી તેની માતાએ ખીર બનાવી.

મહા મુશીબત અને રૂદનથી ખેદ કરી ખીર મેળવનાર બાળકને ખીર ઉપર તીવ્ર પ્રીતિ છતાં સસ્કારબળને લઈ તેના અંતરમા સ્વાભાવિક ગુરૂભક્તિની સ્ફુરણા થઈ કે, 'જો તપસ્વી સાધુ મહાત્મા આવે, તો

તેની ભક્તિ કરી તેને ભિક્ષા આપી ભોજન કરું ' ભાવના મદથી સિદ્ધિ " તે બાળમની નિર્મળ ભાવનાથી તત ભામોપવાસી સાધુ પારણાર્થે તે ગરીબને ઘેર ભિક્ષા લેવા આવ્યા નિગ્ર મૂર્તિ મધુને દેખતા જ તેના રોમેરોમમાં આનંદ વ્યાપી રહ્યો તત જ દાથી ઉભા થઈ પ્રસન્ન ચિત્તથી મુનિના પવિત્ર ચરણમાં શિર નમાવી બે હાથ જોડી સપ્રેમ વદન કરી ક્ષીરની ભિક્ષા આપવા તૈયાર થયો

ધર્મશાસ્ત્રોમા જણાવ્યુ છે કે પૌદ્ગલિક પદાર્થો કરતા પારમાર્થિક સન્નિમિત્તો ઉપર જેને ઉત્કૃષ્ટ પ્રેમ હોય તે પરમાર્થ નિમિત્તોને જોઈ પ્રસન્ન ચિત્તવાળો હોય છે તેવા પરમાર્થ-નિમિત્ત પ્રત્ય પ્રેમ કરનાર પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય બાંધે છે અને તે અપવાદી જ હોય છે

આ દૃષ્ટાન્ત મુજબ તે ગોપબાળની પણ તેવી જ પ્રીતિ અથવા ભેદ હૃદનથી કષ્ટે મેળવેલ ખીરમા પોતાની તીવ્ર લાલસા છતા સૌમ્યમૂર્તિ સાધુને નિરખતા જ ક્ષીર પ્રત્યેની ઉત્કૃષ્ટ લાલસા મદતાને પામી અને મહાત્મા પ્રત્યે પ્રીતિની ઉત્કૃષ્ટતા થઈ એટલે તરત ક્ષીરના વાસણને ઉપાડી મુનિને આપવા પહેલા ક્ષીર પ્રત્યેની પ્રીતિ જો કે મદ થઈ છે તથાપિ સર્વથા તે ક્ષીર પ્રત્યેનો મોહ ક્ષીણ થયો નથી તેથી અર્ધી ક્ષીર મુનિને આપવાનો મનમા સંકલ્પ થયો એટલે ક્ષીરની અર્ધ ભાગની ખબર પડે માટે ક્ષીરની વચ્ચે લીટી તાણી પરંતુ પરમાર્થ માર્ગના દાતા એવા સત્પુરુષ પ્રત્યેની પ્રીતિમા દેહાધ્યાસ બુદ્ધિ અને જગદાકાર વૃત્તિનો ક્ષય થઈ ગયેલ હતો, મતમય વૃત્તિની એકાગ્રતા ન થાય તો પરાભક્તિ જ નથી અને તેવી સચ્ચી ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિ વિના મોક્ષ પણ નથી

' અહા ! મારે ગરીબને ઘેર જંગમ કલ્પવૃક્ષ ! અહા ! મારે ત્યાં મન ભગવાનનાં પગલાં ! આજે મારો દિવસ અને જન્મ સફળ થયો એવી શુદ્ધભક્તિની ઉત્કૃષ્ટ ધારામાં અંતઃકરણ ઉલ્લસિત થતા પ્રેમભક્તિના પ્રબળ વેગમા પોતે ગુરુમા એકમય થઈ જવાથી આ મારી ક્ષીર છે

અને હું કેમ આપું ? તેમાં આ મારા ગુરૂ છે અને ક્ષીર છે, આ તો મહાત્માને આપવી ક્ષીર આપીશ અને બાકીની ભાગ માટે રાખીશ એવી વિચારણા અને અત્યાનંદપૂર્વક ઉપર ઢંકાવનો ક્રમ ચાલતી ગુરૂના પાત્રમાં બધી ખીર પડી ગઈ, ત્યાં સુધી પણ ક્ષીર મને વધ્યા જ ન રહી !

તેમ જ ગુરૂ પણ ભગવાન મહાત્મા હતા. આ ગરીબના ઘરની બધી ખીર પોતાના ઉદરનું પોષણ કરવા તેમને એક રોમમાં અણુમાત્ર પણ ભાવના ન હતી, પરંતુ તેના દાનથી મહાત્માની ઉત્કૃષ્ટ સેવા ભક્તિએ ગરીબ બાળકને ખીર રેડી નાખવા લાગ્યા 'હવે નાખીશ નહિ' એવા શબ્દોથી ભાવના થતાં આત્મસિદ્ધિ થવામાં ભાગ શબ્દો તેના ઉત્કૃષ્ટ ભાવને સ્થાપિત કર્યો અનગારરૂપ થશે એમ જાણી નિરૂપાયે મહાત્માને મૌન ધારણ કરવાની આવશ્યકતા જણાઈ હતી.

આ ક્ષીરના અલ્પ દાનથી પણ તે આત્મા શાલિભદ્રનો જન્મ પામી ઋદ્ધિસંપન્ન થયા અને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં સુખ ભોગવી એક ભવમાં મોક્ષે જશે.

અરિમર્દન નામના રાજા એક સાધુ મહારાજને એક જ વસ્ત્ર વહોરાવવાથી તે જ ભવે અનંત કર્મવર્ગણાનો ક્ષય કરી અવ્યાબાધ એવા પરમપદને પામ્યા. શાસ્ત્રમાં પણ ચિત્ત (નિર્મળ ભાવ) વિત્ત (ન્યાયસંપન્ન) પાત્ર (સદ્‌ગુરૂ) એ ત્રણેના સમન્વય યોગથી જ સિદ્ધિ થવાનું જણાવ્યું છે.

શંખરાજા અને તેની રાણી મુનિને માત્ર દ્રાક્ષજળના દાનથી નવમે ભવે **નેમનાથ** તીર્થંકર અને રાજેમતીનો જન્મ પામી મોક્ષે ગયા.

બલભદ્ર મુનિને લુખ્ખો આહાર આપનાર સુતાર એકાવતારી જશે.

આ ઉપરથી આપણને વિચારવાનું છે કે એક જ મહાત્માને માત્ર એક જ વખત આહાર, પાણી વસ્ત્રાદિ સામાન્ય વસ્તુના દાનથી એક બે વા ત્રણ કે તે જ ભવે મોક્ષપદને પામ્યા તથા પામવાના હજારો દૃષ્ટાંતો શાસ્ત્રમાં મોજુદ છે જ્યારે અત્યારે આપણે સેંકડો મુનિઓને હજારો ઉંચા ઉંચા સ્વાદિષ્ટ ખોરાકો, પાત્ર વસ્ત્ર વગેરે હજારોના કિંમતી દાન આપ્યા છે અને આપીએ છીએ છતાં આમાં ધન્ની ક્ષીર આપનાર અથવા ક્ષીર પાણી આપનાર જેટલી અંતર નિર્મળતા વા આત્મસિદ્ધિ થઈ વા થતી જણાય છે કે નહિ? અરે! તેના જેટલી નિર્મળતા કે શ્રેષ્ઠતા થવી તો દૂર રહી પરંતુ તેનાથી અલ્પાંશે પણ નિર્મળતા જણાય કે નહિ? જો તેમ ન જણાતું હોય તો શું સમજવું? તો ધીરા ભક્તની કહેવત પ્રમાણે—

"હાનો ગુરુ આવશીઓ મળીઓ હાનો જીવ તું પાપી
ધર્મ પ્રયાસ અનંતા કરતા, કર્મજાળ નવી કાપી"

આ પ્રમાણે કાં તો ગોપબાળકની દીક્ષા લેનાર નિષ્કામી પરોપકારી સંત નહિ અને કાં તો ગોપબાળક જેટલી ચિત્તની પ્રસન્નતા ઉછળતા નિર્મળતા નથી નહિ તો સેંકડો સાધુઓને હજારોનું દાન કરનાર તથા હજારો રૂપિયા ધર્મ માર્ગે ખરચનારાના આત્માની ઉત્કૃષ્ટતા નિર્મળતા થયા વિના રહે જ કેમ?

કદાચ અહીં કોઈ બચાવ કરશે કે અમે આપેલ દાનની હમણાં શું ખબર પડે? એ તો આવતા અથવા પછીના કોઈ ભવમાં તેનું ફળ જણાશે તો ઉત્તરમાં જણાવીશ કે ફળની ઇચ્છા કરનારને દાનથી પરમાર્થ લાભ મળતો નથી પણ સંસારની જ વૃદ્ધિ થાય છે નિષ્કામ કર્મ એ જ મોક્ષનું પરમ સાધન છે જેથી તમે આપેલ દાનનું ફળ ભવિષ્યમાં બે ચાર કે પચીશ ભવે તમને અસ મ— તમારા આપેલ દાનથી ભવિષ્યમાં તમને ધનાઢ્યપણું કે રાજ્યપદ

[illegible] નથી [illegible] નથી. [illegible] નથી.

મારો તો આગ્રહ એ જ જણાવવાનો છે કે, તમે આ મહાત્માઓની ભક્તિ કરી દાન પુણ્યમાં હજારો રૂપિયા ખર્ચ્યા તમારા હૃદયમાં જે આશા તૃષ્ણા માયાદિ ભરેલાં હતાં, કુવાસ વિષયાદિનું જે બળ હતું, સ્ત્રી, ધન, કુટુંબ તથા દેહ પ્રત્યેનો જે મોહ હતો, તે હજારોનું દાન કરતાં તમારા હૃદયમાંથી કેટલા ઓછા થયા? લોભ મૂર્છા કેટલી ઓછી થઈ? છળ પ્રપંચમાંથી કેટલાક મુક્ત થયા? અનીતિ અસત્યથી કેટલા છૂટયા? દયા, શાંતિ, પરોપકાર ભાવના, નીતિ, સત્ય, ક્ષમા વગેરે સદ્ગુણોની કેટલી વૃદ્ધિ થઈ?

જો દોષ પ્રવૃત્તિના નાશ અને સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ દાન આપ્યા પહેલાંના કરતા દાન આપ્યા પછી ન થઈ હોઈ તો તમે કરેલ પ્રવૃત્તિ તે વાસ્તવિક સાચી નથી, પણ તેમા કાંઈક ફેર પડી ગયુ છે.

જૈન શાસ્ત્રમાથી કોઈ પણ વિદ્વાન સાધુ કે શ્રાવક એવુ સિદ્ધ કરી આપશે કે, કુડ કપટ, છળ પ્રપચ, અનીતિ કે અસત્યના મહાપાપથી લાખો રૂપિયા કમાઈ હજારોનુ દાન કરી ઉપાશ્રય ચણાવી ધર્મશાળા કે પાઠશાળા બધાવી, ઉજમણા કે મહોત્સવ કરી દેવ ગુરુ ધર્મના નિમિત્તે કલેશ કુસંપ વધારી, વૈર વિરોધ બાંધી કોર્ટે હજારો રૂપિયા ખરચી, હજારોનુ દાન કરી, અનીતિ વા અસત્ય પૈસાની કમાણીનુ દાન કરી કોઇ પણ મોક્ષે ગયો હોય તેવો એક પણ દાખલો જૈન શાસ્ત્રોમા છે જ નહિ.

માટે અત્યારે લાખો રૂપિયાનુ દાન સમાજમા જે વર્ષોવર્ષ થાય છે, છતા સમાજની હરેક પ્રકારે પડતી થવાનુ કારણ એ જ છે કે આ અસત્યના લાખો રૂપિયા મેળવી હજારોનું દાન કરે

ધર્મની ભ્રષ્ટતા થઈ ગઈ છે સત્ય નીતિથી કમાયેલ પૈસાનું સત્પાત્રમાં નિષ્કામપણે અલ્પ પણ દાન કરવાથી જ આત્માની સિદ્ધિ છે પણ અનીતિ, અસત્ય અને સકામ ભાવનાએ લાખો રૂપિયા દાન કરનારને પરમાર્થ માર્ગનો અંશ પણ મળી શકે તેમ નથી એ વાત નિર્વિવાદ સત્ય છે

શાસ્ત્રોમાં અનીતિ, અસત્ય તથા સકામપણાથી થતી ધર્મકરણીને આત્મઘાતી ક્રિયા કહી છે

આ લોક પરલોકની વાંછાએ ધન ધાન્ય સ્ત્રી કુટુંબ કે રાજ્યની ઇચ્છાએ, પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છાએ માન પૂજા મેળવવાની લાલસાઓને ગરલ ક્રિયા તથા વિષ ક્રિયા (ગરલ વા ઝેરની માફક આત્માનો ઘાત કરનારી) કહી છે જેથી પરમાર્થ માર્ગનો ઘાત થાય છે અને સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે

૩

દાન અને ઉદારતા

પ્રવચનકાર :
આચાર્યશ્રી વિજયરામચંદ્રસૂરિજી

•

ઉદારતા એ જ સદાચાર રૂપી વૃક્ષનું બીજ છે.

•

માનવજીવનમાં ઉત્તમોત્તમતાની અને અધમાધમતાની પણ શક્યતા

માનવજીવનની મહત્તા સદાચારને આભારી છે. સદાચારનું સુન્દરમાં સુન્દર કોટિનું આચરણ એક માત્ર મનુષ્યથી જ શક્ય છે. સર્વોત્તમ કોટિના સદાચરણવાળું જીવન તો માત્ર માણસો જ જીવી શકે છે; નથી એવું જીવન નારકીના જીવો જીવી શકતા, નથી એવું જીવન તિર્યંચના જીવો જીવી શકતા કે નથી એવું જીવન દેવલોકના જીવો પણ જીવી શકતા ! અને એથી જ તત્ત્વજ્ઞાની મહાપુરુષોએ આ મનુષ્યજન્મની મહત્તા ગાઈ છે.

અન્ય ગતિઓના જીવોનાં જીવનો કરતાં મનુષ્યગતિના જીવોનાં જીવનોની આ મોટામા મોટી વિશિષ્ટતા છે, પરન્તુ આ મનુષ્યજન્મ એ મોટામાં મોટુ ભયસ્થાન પણ છે. અધમાધમ આચરણોની પણ જે શક્યતા આ મનુષ્યગતિમાં છે, તેવી શક્યતા અન્ય ગતિઓમાં નથી. આ જીવન એવુ છે કે આને અધમાધમ પ્રકારે પણ જીવી શકાય. આમ છતાં પણ, આ જીવનમા ઉત્તમોત્તમ પ્રકારનાં સદાચરણથી જીવવાની શક[illegible]ને જ તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ આ જીવનની મહત્તા ગાઈ છે.

'મારૂ જીવન અધમાધમ કોટિનુ પણ બની શકે છે' એ વાતનો ખ્યાલ રાખીને, માણસે ખૂબ સાવચેત બની જવુ જોઈએ અને 'મારૂ જીવન ઉત્તમોત્તમ કોટિનુ પણ બની શકે છે' એ વાતનો ખ્યાલ રાખીને માણસે પોતાના જીવનને સર્વોત્તમ કોટિના ગણાય તેવા સદાચરણથી સમલકૃત કરવાના પ્રયત્નમા લાગી જવુ જોઈએ નારકો તિર્યંચો અને દેવતાઓ પણ જે ન કરી શકે, તે મારાથી શક્ય છે એ નિશ્ચયથી આત્મામા જોમ પેદા કરવુ જોઈએ અને 'કેમ મારૂ જીવન સદાચરણમય બને' એ લક્ષ્યથી બધા પ્રયાસો કરવા જોઈએ

જ્યાથી વધુમા વધુ નીચી ગતિમા પહોચી શકાય અને જ્યાથી ઉત્તમોત્તમ સ્થાને પણ પહોચી શકાય એવુ આ મનુષ્યગતિનુ જીવન છે આ કાળમા આ ક્ષેત્રમાથી માણસો એટલે બધે નીચે કે એટલે બધે ઉચે પહોચી શકતા નથી, છતા પણ ઉત્તમોત્તમ સ્થાને પહોચવાના પ્રયાસો તો અન્ય ગતિઓના જીવો ન કરી શકે તેવા કરી શકે છે આપણે આવા મનુષ્યજીવનને પામ્યા છીએ એટલે જ આપણને તત્ત્વજ્ઞાની મહાપુરુષો એ જ એક પ્રેરણા કર્યા કરે છે કે આત્માને ઓળખો અને આત્માના બચાને માટે સદાચરણશીલ બનવાનો થાય તેટલો પ્રયત્ન કરો

દાનેશ્વરી ઉદાર જ હોય એવો નિયમ નહિ

જેણે પોતાના જીવનને સુદર પ્રકારે સદાચરણશીલ બનાવવુ હોય તેણે સૌથી પહેલા ઉદારતા ગુણને કેળવવો જોઈએ ઉદારતા વિના સદાચારમય જીવન જીવી શકાય એ શક્ય નથી સદાચાર રૂપ વૃક્ષ માટે ઉદારતા બીજની ગરજ સારે છે

દાનેશ્વરીપણુ એ જ ઉદારતા છે એમ નથી દાનેશ્વરીપણુ એ પણ ઉદારતાનુ એક રૂપ છે એમ કહી શકાય પણ દાનેશ્વરી ઉદાર જ હોય એવો નિયમ નહિ દાન પણ દેનારો પણ ઉદારતાથી દાન ન દેતો હોય અને કોઈને કોઈ પ્રકારની દુન્યવી સ્વાર્થથી દાન દેતે

હોય કે, [illegible] હોય ને શક્તિ હોય તો દાનમાં અંતરાયના [illegible] એમ ના નહિ. પણ દાનમાં અંતરાયના ઉદયે [illegible] દેવાનો [illegible] ન હોય એ શક્ય છે.

ઉદારતા હૃદયની વિશાળતા માગે છે. પોતાના સુખના ભોગે પણ પરના સુખની ખાતર આપે ને પણ પોતાના કોઈ પણ પ્રકારના દુન્યવી સ્વાર્થ વિના જ, એ ઉદારતા છે. જેનામાં આવી ઉદારતા હોય, તે અન્ય કોઈ પરોપકાર માટે સર્વસ્વને તજવાની તૈયારી બતાવ્યા વિના રહે જ નહિ. આપી શકે તે જ ઉદાર એમ નહિ, પણ નિઃસ્વાર્થપણે આપવાની વૃત્તિવાળો જ ઉદાર.

ઉદારતા અન્તઃકરણની વસ્તુ છે. દાનાદિક એનું ફળ છે. દાન કરવા માટે સામગ્રી જોઈએ અને એ તો પુણ્યના યોગ વિના મળે નહિ. ત્યારે જેને પુણ્યના યોગે સારી સામગ્રી મળી હોય, તે જ ઉદાર બની શકે? ના, ઓછામાં ઓછી સામગ્રીવાળો પણ ઉદાર બની શકે. જે કોઈ બીજાને દઈ શકે નહિ તે ઉદાર નહિ એમ નથી, પરન્તુ જેને કશા પણ દુન્યવી સ્વાર્થ વિના દેવાનું મન થાય છે તે ઉદાર છે.

પોતાના જ સુખનો વિચાર કરનારમાં ઉદારતા આવે નહિ.

આવી સ્થૂલ ઉદારતાનું શિક્ષણ, એ આર્યદેશમાં નવાઈનો વિષય ગણાય નહિ. આર્ય દેશની સુન્દર સંસ્કૃતિમાં ઉછરેલાઓને તો ઉદારતાનું શિક્ષણ બાળપણમાથી મળે. માતા, પિતા આદિ વડિલો તેમ જ શિક્ષણદાતાઓનું વર્તન જ એવું હોય કે બાળકો ઉપર ઉદારતાના સંસ્કારો સીંચાયા કરે. એને એમ થયા જ કરે કે આપણે તો દુઃખ વેઠી લઈને પણ બીજા દુઃખીઓના દુઃખને નિવારવાનો ઉપાય કરવો જોઈએ.

આર્ય દેશમા વડિલોના આચરણ દ્વારા પણ એ સંસ્કારો મળે [illegible]તર પણ એવું હોય કે એના દ્વારા એ જ સંસ્કારો પોષાયા

કરે. વર્તમાનની તમારી રહેણી-કરણી અને અત્યારની શિક્ષણપદ્ધતિ લગભગ એવા પ્રકારની છે કે ગમે તેમ કરીને પણ મારે જ સુખી થવું, એવા સંસ્કારો બાળકોમાં રૂઢ થવા પામે !

જે માણસ કેવળ પોતાના સુખનો જ વિચાર કરે, તેનામાં ઉદારતા આવે નહિ બીજાઓના સુખનો વિચાર આવ્યા વિના ઉદારતા આવે જ શી રીતે ? બીજા પણ સુખી થાય તો ઠીક, એવી ભાવના આવે તો બીજાઓ સુખી થાય એ માટે હું કાંઈક કરું એવી ઉદારતાની થોડી પણ વૃત્તિ પ્રગટે

આજે તો પોતાના સુખમાં મશગૂલ બન્યા રહેવાની વૃત્તિ કેળવાતી જાય છે અને એથી જે ઉદારતાને પ્રગટાવવાનું દ્વાર છે તે બંધ થતું જાય છે **ઉદારતા ત્યાગ માગે છે, જ્યારે આજે મોટે ભાગે વૃત્તિ ત્યાગની નથી, પણ ભોગની છે** તમે ભોગમાં જ મશગૂલ હો અને બીજાઓના સુખનો વિચાર કરવા જેટલી તૈયારી પણ તમારામાં ન હોય તો વ્યાખ્યાન સાંભળવા માત્રથી ઉદારતા થોડી જ આવી જવાની છે ? અહીં તમારી પાસે મૂકાતી વાતોનો તમે વિચાર કરો અને નિર્ણય કરો કે કોઈનાય તરફ જોયા વિના મારે તો ઉદાર બનવું જ છે તો તમને જરૂર લાભ થાય

ભોગને બદલે ત્યાગના વિચારની પ્રધાનતા આવવી જોઈએ એમ પણ જોઈએ કે જનાવરોમાં પણ પોતાના સુખનો વિચાર હોય છે જ્યારે હું તો માણસ છું મનુષ્ય થઈને હું મારા સુખનો જ વિચાર કરું તે વ્યાજબી નથી મારા નિમિત્તે મારી પાસેના સાધનો દ્વારા બીજાઓના દુઃખનું નિવારણ થાય બીજાઓના સુખમાં હું નિમિત્ત બનું, એમાં જ મારી માણસાઈ છે '

ઉદારતાના પોષક થતો ગુણવિકાસ

સામી ઉદારતા ક્રમે કરીને માણસને એ કક્ષાએ પણ પહોંચાડે છે કે એને સારાય જગતના જીવોનું દુઃખ જાય અને સૌ કોઈ સુખી

[illegible] છે. આમ [illegible] ગુણને પામીને એવા સુંદર વિકાસને પામે [illegible] બીજી પ્રગતિ સાધી શકે !

ઉદારતા ગુણના ફળની પરાકાષ્ઠા

દુનિયાના ધર્મોમાં નજીક જોવામાં આવતા [illegible] માર્ગોમાંથી સાચા મોક્ષમાર્ગને જેણે શોધ્યો અને એની આરાધના પણ કરવા માંડી, તેના હૃદયમાં ઉદારતાની ભાવના એ એક એવી વસ્તુ છે કે એને સંતોષ થાય જ નહિ. કોઈ પણ જીવની હિંસામાં પોતે નિમિત્ત ન બને એવું જીવન તો પોતે આચરવા માંડ્યું, પણ તેથી શું ? જગતના જીવોનું દુઃખ કાંઈ એટલા માત્રથી ટળી જાય ? ત્યારે પોતે સુખી બની જાય અને જગતના જીવો આમ ને આમ દુઃખી રહી જાય, એ એને ખટક્યા વિના રહે ?

એને તો એમ જ થાય કે—'शिवमस्तु सर्व जगतः । સારાય જગતનું કલ્યાણ થાઓ !' એ આવી ભાવના ભાવે એટલા માત્રથી જ કાંઈ સારાય જગતના જીવોનું કલ્યાણ થઈ જાય નહિ. એટલે એ વિચારે કે જે કલ્યાણમાર્ગને હું પામ્યો તે કલ્યાણમાર્ગને જો સારાય જગતના જીવો પામે અને આરાધે, તો અવશ્ય તેમનું કલ્યાણ થાય. પછી એ ઉદાર હૃદયનો માણસ પોતાની જેટલી શક્તિ અને યોગ્યતા હોય, તેને અનુસરે, જગતના જીવોને પોતે જે કલ્યાણમાર્ગને પામ્યો છે. તે કલ્યાણમાર્ગ તરફ આકર્ષવાનો એ જ કલ્યાણમાર્ગના રસિક સૌને ય બનાવી દેવાનો પ્રયત્ન આરંભે.

એટલું કરવા છતાંય એનું ઉદાર હૃદય જંપે નહિ. એ તો વધુ ને વધુ ઝંખે. એટલે પાછું હૈયું એ જ ભાવનામાં રમવા માંડે કે જો મારામાં તેવા પ્રકારની શક્તિ આવી જાય, તો હું સારાય જગતના જીવોને આ મોક્ષમાર્ગના રસિક બનાવી દઉં. આ ભાવનામાં જીવવિશેષે [illegible]તા હોય પણ સાચા મોક્ષમાર્ગને પામેલા જીવમાં આવી

ભાવના પ્રગટ્યા વિના તો રહે જ નહિ આજ સુધીમાં આવા તો અનન્તા મહાપુરુષો થઈ ગયા છે

તમે તમારા મગજને ઠમીને વિચારશો તો તમને જરૂર લાગશે કે ઉદારતા ગુણની પ્રાપ્તિ દા ા આવું અનુપમ કોટિનું સુંદર પરિણામ પણ જરૂર આણી શકે આ ભાવનાની ઉત્કટતા આવતા, એવું પુણ્ય પેદા થાય છે કે એ આત્માનો વીતરાગ અને સર્વજ્ઞ બનીને મોક્ષમાર્ગની સ્વતન્ત્રપણે એટલે અન્ય કોઈ પણ જ્ઞાનીના આશ્રય વિના જ પ્રરૂપણા કરી શકે છે એથી એમના જીવનકાળમાં સંખ્યાબંધ જીવો મોક્ષમાર્ગને પામી જાય છે પણ એ તારકોએ સ્થાપેલો મોક્ષમાર્ગ તો એવા તારકોની મુક્તિ થયા બાદ પણ સંખ્યાબંધ વર્ષો પર્યન્ત અને અસંખ્યાતીત વર્ષો પર્યન્ત પણ વિદ્યમાન રહે છે અને ઘણા ઘણા જીવો એના દ્વારા પોતાના અને બીજાઓના કલ્યાણને સાધનારા બની શકે છે ઉદારતા ગુણના ફળની આ પરાકાષ્ઠા છે

જૂના કાળમાં ભૂખમરો કેમ નહોતો?

જૂના કાળમાં આપત્તિ નહોતી જ આવતી એમ નહિ, પણ તે વખતે માણસો ઘણા ઉદાર હતા ન હોય ત્યાં બીજાનું લેવાનું મન નહિ અને જેની પાસે હોય તે પોતાની સંપત્તિનો બીજાઓને માટે છૂટથી ઉપયોગ કરે, એટલે આપત્તિ જણાય નહિ આ દેશમાં જ્યાં સુધી એવી દશા હતી ત્યાં સુધી દુકાળના વખતમાં પણ મજૂરોનો અને ઢોરોનો ભૂખમરો આજના જેવો નહોતો આજે સુકાળ વખતે ય ભૂખમરો ચાલે એવી દશા છે કેમકે સૌને લેવું છે અને દેવું કોઈને નથી એ સ્થિતિ વધી છે

એક વેપારીને કોઈ બીજા વેપારીને વધારે વેપાર કરતો જોઈને તેની ઈર્ષ્યા આવે છે કોઈ પોતાની મોટે રળે તે ય ખમાતું નથી સત્તાઓ પણ વેપાર કરવા મંડી ગઈ છે લગભગ આખા બજારે ભૂમ

માટે તો કહેવાય છે કે 'જ્યાં ગયા [illegible], ત્યાં પ્રગટ ભિખારી.' આ જાતનું કેમ બને છે? કોઈ પણ ડાહ્યો માણસ પરિસ્થિતિના સુખ-દુઃખનો વિચાર કર્યા વિના [illegible] શક્તિ મુજબ તેને જરૂરી મદદ કર્યા વિના [illegible] [illegible] નહિ. પણ [illegible] તો [illegible] ગાંડા બનાવનારી છે. આવી દશામાં શાન્તિ કેમ મળે અને શાન્તિ કેમ વ્યાપક બને, એ વિષે [illegible] ભણેલા-ગણેલા, ને બુદ્ધિશાળીઓએ વિચાર કર્યો છે કે નહિ?

લક્ષ્મીની લાલસા માણસને કેટલો નીચો બનાવે છે?

આર્ય દેશના આર્ય ગૃહસ્થો ભલે પૂરા ત્યાગી ન હોય, ઘરબારી હોય, પણ એમની ભાવનામાં ત્યાગ જરૂર હોય, આજે ત્યાગની ભાવના ઓસરી ગઈ છે, એના પરિણામે આર્ય દેશમાં રૂઢ બની ગયેલા સારા સંસ્કારો ઉપર પણ પડદો પથરાઈ ગયો છે.

પહેલાં તો એવું કે, ઘરના વડિલ, બધા જમ્યા કે નહિ અને એમને શી શી તકલીફ છે તેની ચિન્તા કરે, સ્ત્રી પતિને અને પુત્રાદિ પણ માતા, પિતાદિને જમાડીને જમે. પોતાના સુખના ભોગે પણ બીજાને સુખી કરવાની ભાવનાની પ્રધાનતા હતી. કુટુંબ સાથે બેસીને જમે, ત્યાં ય એ દેખાઈ આવે. સૌ ઉદારતાની વાતો કરે. સંબંધી કે પડોશી દુઃખી હોય, તો તેની ચિન્તા કરે અને શક્તિ મુજબ આપી આવે.

આજે તો ઘરમાં ચિન્તા પ્રાયઃ કમાઉ માટે રખાય છે અને તે પણ સ્વાર્થ સરે ત્યાં સુધી! કુટુંબની મર્યાદા ઘણે અંશે લોપાઈ જવા પામી છે. લક્ષ્મી તુચ્છ લાગ્યા વિના ઉદારતા આવે શી રીતે? જેનામાં લક્ષ્મીની મમતા ઘણી હોય, તે ઉદારતાનો ઉપદેશ સાંભળવાને માટે ય નાલાયક ઠરે છે.

લક્ષ્મી મેળવતાં પાપ, સાચવતાં સળગી મરવાનું, ભાઈ-ભાઈ કજીયા કરવા પડે, છતાં ય મૂકીને જ મરવાનું, એ બધું સાચું, ક્ષ્મી જેને પરમેશ્વર રૂપે ભાસતી હોય, તેને ગળે આ બધી વાતો

શી રીતે ઉતરે? એ તો કહેશે કે— લક્ષ્મી વગર જગતમાં સ્થાન નથી પરમેશ્વરને માનનારને કોઈ પુછતું નથી' એક લક્ષ્મીની લાલચમાં માણસ જેવા માણસને કેવી બધી હદ સુધીનો પાપી નિષ્ઠુર અને ક્રૂર આદિ બનાવી શકે છે એની કલ્પના તો કરી જુઓ!

લક્ષ્મી તજવા જેવી લાગે તો એને મેળવવાની લાલચમાં ઉપર કહ્યું આવે જરૂર હોય છતાં મહેનત કર્યાથી પણ ન મળે તો અનીતિ કરવાનું મન થાય નહિ અને હોય તો તેનો સદુપયોગ કરી લેવાનું મન થાય એવા કુટુંબમાં લોકો પરસ્પરના સુખની ચિંતા કરે ત્યાં લક્ષ્મી મારેલા જેવી હોય નહિ લક્ષ્મીનો જેટલો ત્યાગ એટલું સુખ વધારે

પરમાત્માનું નામ સાચા ભાવે ક્યારે લેવાય?

લક્ષ્મી તુચ્છ જ એવું હૃદયમાં વસી જાય તો પરમાત્માનું નામ પણ સાચા ભાવે લઈ શકાય લક્ષ્મી જ સુખનું સાચું સાધન છે એવું જેના હૈયામાં વસ્યું છે તેના હૈયામાં પરમાત્માનો વાસ સાચા રૂપમાં હોઈ શકે નહિ પરમાત્માનું એ નામ લેતા હોય તો પણ તે પરમાત્માને પોતાની લક્ષ્મી પૂરી કરી આપનારા ગુલામ બનાવવાને ઇચ્છે છે એવા માણસ સાચે ભાવે પરમાત્માનું નામ લઈ શકે નહિ એ નિઃશંક [illegible] કરી શકે નહિ

આર્ય દેશમાં ધર્મીને આર્ય તરીકે ગણાતાઓમાં પરમાત્માનું નામ સાચે ભાવે લેનારા ઓછા જણાય છે એ શોચનીય બીના છે લક્ષ્મી તુચ્છ છે ભોગ તુચ્છ છે સંસારના સુખમાં કાંઈ માલ નથી સુખ તો પરમાત્મસ્વરૂપમાં જ એ સ્વરૂપને પામવામાં જ સાર્થકતા છે એ વગેરે જેના હૈયામાં બેઠું હોય એ જ પરમાત્માનું નામ સાચે ભાવે લઈ શકે પરમાત્મા પાસેથી પામવા લાયક કોઈ વસ્તુ હોય તો તે એ તારકનું સ્વરૂપ છે એ જેવા સ્વરૂપને પામ્યા તેવા સ્વરૂપને હું પણ પામું, એવી ઇચ્છાથી પરમાત્માનું નામસ્મરણ આદિ કરાય

પૈસાટકા વગેરે માટે જ પરમાત્માને ભજનાર વસ્તુતઃ પરમાત્માને

આત્મા નથી પણ તેમ છતાં આ દિલ જ બધું છે અને પરમાત્માને પોતાની એ ક્ષતિને પૂરી પાડી આપનારા બનાવવાને ઇચ્છે છે. પરમાત્માએ, દેવે, ત્યાગ કર્યો, ત્યાગ કર્યો એટલું જ નહિ પણ તેના ત્યાગને વખાણ્યો, તે વસ્તુઓની તેને બંધન રૂપ માનીને ધન, ભોગ અને વૈભવથી એ ક્ષતિને પરમાત્મા પૂરી કરે એવી ભાવના આવે. એ ન થાય ત્યાં સુધી ધન તુચ્છ છે, ભોગ તુચ્છ છે, સંસારનું સુખ નજીવા લાગે, અને એક પરમાત્મ-સ્વરૂપ જ મેળવવા લાયક છે, એ વિચારમાં ખૂબ ખૂબ સ્થિર બની જાય અને તે પછીથી પરમાત્માનું નામ લેવા માંડે, તો પરમાત્માની ભક્તિ સાચા રૂપમાં આવે.

સખાવતમાં નામનાનો મોહ

પરમાત્માના નામસ્મરણમાં અને ત્યાગીને હાથ જોડવામાં જો તમારો ભાવ સાચા પ્રકારનો હોય, તો તમને લક્ષ્મી અને ભોગાદિ તજવા યોગ્ય તો છે જ એમ લાગે છે, એવું નક્કી થાય છે. હૈયામાં ઉદારતા પ્રગટાવવાને માટે આ વસ્તુ બહુ જરૂરી છે. લક્ષ્મીને સારી, સંઘરવા લાયક અને એનાથી જ સુખ મળે એવું જે માનતો હોય, તેનામાં હૈયાની ઉદારતા આવે નહિ એ પૈસા આપે પણ એવું દાન વસ્તુત. દાન ન હોય પણ સખાવત હોય.

સખાવત કરનારને નામના મેળવવાની લાલસા ઘણી હોય. સખાવત કરનારને જે નામના જોઇતી હોય, તે જો તેને ન મળે તો એ બીચારો હૈયામાં દુ ખ અનુભવે સાચા ઉદારને એવી ઇચ્છા થાય નહિ અને કવચિત્ એવી ઇચ્છા થઈ જાય તો ય તેને નામના ન મળે એથી કાંઈ દાન દીધા બદલ દુઃખ થાય નહિ. સખાવતી માણસો પ્રાય પૈસા થોડા ખરચે અને બદલો મોટો લેવાને ઇચ્છે ! દાન જેમ બને તેમ થોડું અને નામના જેમ બને તેમ મોટી. આવી ગણત્રી આજે દાન તરીકે દાન કરનાર થોડા છે, બાકી તો સખાવતો

ચડે છે નામ છપાય, પોતાના નામના પથ્થરો મૂકાય, કીર્તિ મળે, એ જ હેતુપૂર્વક મોટે ભાગે સખાવત થાય છે અને એવું કાર્ય બને એટલે સખાવતનું ફળ મળી ગયું એવો સંતોષ અનુભવાય છે એવું આપેલા પૈસામાંથી કેટલા જીવોને કેવા પ્રકારનો લાભ થયો એ એ ન જુએ પણ મારું નામ ક્યાં ક્યાં ગવાયું અને ક્યાં ક્યાં ન ગવાયું એ એ જુએ

લક્ષ્મી અને ઝેર

ઝેર જેમ મારક છે તેમ લક્ષ્મી પણ મારક છે ઝેર મારક હોવા છતાં પણ વૈદ્યના હાથમાં આવેલું ઝેર બનકર રોગને મટાડનારું પણ બને છે વૈદ્યે તૈયાર કરી આપેલા જેથી રોગ મટે છતાં ઝેર પોતે તો મારનારું જ કહેવાય તેમ લક્ષ્મી ખરાબ છે પણ માણસ સારો બની જાય તો એનાથી સારાં કામો કરી શકે છે અમુક માણસોએ પોતાની લક્ષ્મીનો વ્યય કરીને ઘણાં સારાં કામો કર્યાં એમ કોઈ કહે તો સમજી લેવું કે એ પ્રતાપ લક્ષ્મીનો નથી પણ તેના વ્યયથી સારાં કામ કરનારા માણસના સારા હૈયાનો એ પ્રતાપ છે

જેમ વૈદ્ય કે ડૉક્ટર ઝેરને પણ એવું બનાવી દઈને આપે કે એ ઝેર મારવાને બદલે જીવાડનાર બને અને રોગ કાઢી નાખે તેમ સારા માણસના હાથમાં આવી ગયેલી લક્ષ્મી અનેક રીતે ઉપકારક બની જાય એ શક્ય છે

લક્ષ્મીને જે તુચ્છ માને તેને લક્ષ્મીને મેળવવાને માટે કરવું પડતું પાપ કરવું ગમે નહિ લક્ષ્મી આવી મળે તો એ નાચ્યા કરે નહિ અને લક્ષ્મી જાય તો એ રોવા બેસે નહિ એટલું જ નહિ પણ જ્યારે એ લક્ષ્મીને મૂકી દેવી પડે ત્યારે એ મૂંઝાય નહિ જેમને લક્ષ્મી તુચ્છ નથી લાગી તેઓ પોતાની લક્ષ્મીને તો ઉદારતાથી ખર્ચી શકતા નથી પણ પારકી લક્ષ્મી તેમને વાપરવાને માટે મળી હોય તો પણ તેઓ તેનો જોઈએ તેવો સારો વ્યય કરી શકતા નથી

[illegible] કુટુંબમાં શું બને છે?

[illegible] પૌદ્ગલિક [illegible] કુટુંબમાંથી [illegible] મદદ રૂપ [illegible] ગૌણ [illegible]

આજ કુટુંબમાં મા અને દીકરી [illegible] બાપ અને દીકરા [illegible] ઝઘડાઓ થતા જોવાય છે અને એ ઝઘડાઓનું કારણ જો તપાસવામાં આવે, તો જણાશે કે એકને ઉપકારનો બદલો જોઈએ છે અને બીજાને [illegible] ઉપકારને ગણકારતો નથી.

આજના છોકરાઓ મા-બાપના ઉપકારને માનતા નથી અને છોકરાઓ તરફની આશામાંથી મા-બાપ છૂટી શકતા નથી. મા-બાપનો છોકરાઓ તરફનો મોહ જતો નથી, કેમ કે મમત્વ છે, આશા છે. છોકરા પેટમાં હોય ત્યારથી જ જન્મોત્સવની તૈયારી કરે એવા ય મા-બાપો છે. મોહમાં પડેલા અને આશાના તંતુએ જીવનારા માતા-પિતાને કેટલાક છોકરાઓએ તો ગુલામ જેવા બનાવી દીધા છે.

આજે કેટલાય મા-બાપો હૈયામાં વેદના અનુભવે છે, કેમકે છોકરાઓ તરફથી કંઈ કંઈ આશા રાખેલી અને અનુભવ થાય છે એથી ઊલટો! પણ પાછી આશા આવે છે અને એ મોહને જીવતો રાખે છે. જો મોહ ન હોત તો મા-દીકરા અને બાપ-દીકરા વચ્ચે શું થાત તે કહેવાય નહિ.

પણ આમા મા-બાપનો દોષ ઓછો નથી. મા-બાપે છોકરાઓને જેવા પ્રકારે કેળવવા જોઈએ તેવા પ્રકારે કેળવવાની કાળજી રાખી નહિ અને છોકરાઓ ઉલ્લંઠ બને એવી રીતે કેળવાય છે એમ જાણવા છતા પણ, મોહ અને સ્વાર્થથી એ વાતની ઉપેક્ષા કરી.

મા-બાપે છોકરાઓને મોક્ષમાર્ગના રસિયા બનાવવા તરફ લક્ષ્ય આપ્યું હોત, તો તેમને સંસારની કેળવણી આવા ઉલ્લંઠ [illegible]

દાન નહિ. પ્રેમભાવનો [illegible] બાંધી સાધુ જ બને એવો નિયમ નથી. સાધુ બને તો સારૂ, નહિ તો ઉત્તમ ગૃહસ્થ બને

ઉદારતા આવે તો-

આજે જે સત્તાધીશો અને સંપત્તિવાળાઓ ઉન્મત્ત અને બીજાઓની પરવા વિનાના બની ગયા છે, તેઓમાં જો ઉદારતાની વૃત્તિ પ્રગટેલી હોત તો તેઓ પોતાની સત્તા અને સંપત્તિથી બીજા ઘણાઓનું ભલું કરી શકત અને પોતે પણ સુખનો અને શાન્તિનો અનુભવ કરી શકત

ઉદારતા ગુણ પોતાની ચિન્તાના ભોગે પણ બીજાઓના ભલાની ચિન્તા કરાવે છે અને એ ચિન્તા પણ દુઃખદ નહિ પણ સુખદ બને છે ઉદારતા એ એવી વસ્તુ છે કે એ દ્રઢ રહેવી જોઈએ જેને સુખ જોઈતું હોય, તેણે પોતાને ઉદાર બનાવવું જોઈએ બીજાની મદદની અપેક્ષા ન રહે અને કદાચ અપેક્ષા રહે છતાં પણ બીજો મદદ [illegible] નહિ એવા સંયોગોમાં પણ ઉદાર માણસ દુર્ધ્યાનના દુઃખથી [illegible] શકે છે અને દયાના ભાવથી સુખી બની શકે છે

દુઃખી માણસનું ઉદાર માણસ અપમાન કરતા [illegible] કેમકે [illegible] એવો ઉદાર હોય છે કે દુઃખી માણસનું અપમાન કરવાનું [illegible] મન થતું નથી ઉદારતા આવે એટલે દુઃખમાં પણ દીનતા પીડી શકે નહિ અને સુખમાં પણ ઉન્માદ પીડી શકે [illegible] બીજાના સુખનો વિચાર કરનાર બનનાર [illegible] અને છે કે સૌના યોગે માટે મદદ [illegible] નથી, [illegible] પાસે કોઈને ય મદદનો વખત આવવા [illegible] નહિ

આથી તે હિમાં [illegible]
લોભ તથા ક્રોધાદિક [illegible]
પણે અને તેમ છતાં [illegible]

૪

અભયદાન

લેખક :
મુનિશ્રી ગબ્બુલાલજી મહારાજ

ઉપાશ્રયમાં ગુરુદેવ બિરાજી રહ્યા છે. મુખારવિંદ જ્યોતિ સંયમના ક્ષમામય પ્રફુલ્લિત અને સૌમ્ય છે. ગુરુ મહારાજ કોઈ ધ્યાનમાં તો નહિ, પરન્તુ તત્ત્વચિંતનમાં મગ્ન બનીને બેઠા છે. આસપાસનું વાતાવરણ પણ બહુ શુભ છે. ત્યાં આવનારને ત્યાંના પરમાણુ શુભાધ્યવસાયથી પ્રભાવિત કરી દે છે. આવનાર વ્યક્તિ ત્યાં તો ગુરુદેવને વિધિવન્દન કરવા લાગે છે, કાં અરિહંત-સિદ્ધના સ્મરણમાં મગ્ન બની જાય છે.

અલ્પસમયના એ સત્સંગથી માણસ પોતાની દિનચર્યા-પોતાનું જીવન પુણ્યથી ભરેલ બનાવી દે છે, મહાપાપની કુમાર્ગી વૃત્તિ છોડીને નિયમિત જીવનનિર્વાહ અર્થે નિયમોપનિયમ ધારણ કરવા પ્રવૃત્ત થાય છે. આવો ભવ્ય છે એ વાતાવરણનો પ્રભાવ! ખરેખર એ સત્ય છે કે ·
"साधूना दर्शन पुण्यं, तीर्थभूमाहि साधवः।"

એક જિજ્ઞાસુ આવે છે. સાદા અને સ્વચ્છ વસ્ત્રો ધારણ કરેલા છે. પગરખા એક બાજુએ કાઢે છે-જ્યાં રાખવાથી ચિત્તની વ્યાકુળતા પણ ન ઉદ્‌ભવે તેમ ધર્મસ્થાનકના નિયમોનો પણ ભંગ ન થાય. એ પછી જેવા ગુરુદેવના દર્શન થાય છે કે પ્રથમ ઉતરીય વસ્ત્રથી મ્હોંની યતના કરે છે. કારણ કે, એ જાણે છે-યતના એ ધર્મની માતા છે—
"जयणा धम्मस्स जणणी"

બાદ બન્ને હાથ જોડી, ગુરુ-સન્મુખ આવીને વિધિવંદન કરે છે. વંદન શું, કહો અભિમાન અને અવિનયભાવના ચૂરેચૂરા કરે છે-નમ્ર

અને છે બીજા સાધુ-સાધ્વીઓને વંદન કર્યા બાદ પોંઢાને અને હાથ જોડી શીશ નમાવી વિનય કરે છે અને કોઈને વિક્ષેપ ન થાય, તેમ અવિવેક ન થાય તેવા સ્થાને ગુરુદેવ પાસે નમ્ર થઈને બેસી જાય છે

જ્યારે થોડા માણસો રહે છે ત્યારે એ જિજ્ઞાસુ શ્રાવક ફરીને વિધિ વંદન કરીને નિવેદન કરે છે કે, 'ગુરુદેવ! આજ હું સ્વાધ્યાય કરી રહ્યો હતો ત્યારે મને અજબ પ્રેરણા થઈ કે—

दाणाण सेट्ठं अभयप्पयाणं सच्चेसु वा अणवज्जं वयंति ।
तवेसु वा उत्तमं बंभचेरं, लोगुत्तमे समणे नायपुत्ते ॥

આ ગાથા વારંવાર બોલું છું ત્યારે મને અલૌકિક આનંદ ઉદ્ભવે છે અને અંતર-પ્રેરણા થાય છે કે એને બરાબર સમજી એના પરમાર્થ-અવગાહનમાં જ કલ્યાણ છે ગુરુદેવ! મેં સમજવાની ઘણી કોશીશ કરી પણ સમાધાન થતું નથી તો કૃપા કરીને એનું રહસ્ય સમજાવીને આપના આ સેવકને કૃતકૃત્ય કરો।

ગુરુદેવ બોલ્યા 'ભાઈ! તારી જિજ્ઞાસુવૃત્તિને ધન્ય છે કારણ કે એ દુનિયા પરમાર્થ જાણવા ઇચ્છે છે આ શ્રુતિ-ગાથાનો પૂરો અર્થ સમજાવવો મારા માટે અસંભવ તો નહિ, પણ અશક્ય જરૂર છે મહાત્માઓની પેલી ઉક્તિ મને યાદ આવે છે કે—

मोह क्षयादनुभवन्नपि नाथ मर्त्यो
नूनं गुणान् गणयितुं न तव क्षमेत ।

(कल्याण मंदिर)

અર્થાત્ હે નાથ! જેનો મોહ ક્ષય થવાથી જેણે આપના અનંત ગુણોનો સાક્ષાત્ અનુભવ કર્યો છે એને માટે પણ એ કહેવાની સજ્જને માટે અક્ષમતા બતાવાયેલ છે તો પછી મારા જેવી મહામંદમતિ મનુષ્યની તો વાત જ શું કરવી! તો પણ મારા ગુરુદેવ પાસથી મને જે મળ્યું છે તેમાંથી કંઈક કહું છું

[illegible] છે કે [illegible], દુઃખની નહિ. સદા જીવવું [illegible]-આનંદ. આરોગ્ય અને [illegible] સમાધિ, અનંત [illegible]

"[illegible] सीवंति [illegible] जीविउं न मरिज्जिउं
[illegible]

[illegible],
[illegible]" (आचारांग सूत्र)

[illegible] છે, મરવું નહિ, સર્વ જીવોને પ્રાણ [illegible] છે, સુખ શાતા અનુકૂળ છે, દુઃખ અશાતા પ્રતિકૂળ છે, પ્રાણનાશ અપ્રિય માને છે, જીવિત પ્રિય માને છે, જે જીવોની રૂપગેકા [illegible] થઈ છે તેઓ સિદ્ધ [illegible]-પરમાત્મા બની ગયા છે. તેમની જે શબ્દોમાં પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે તે આ પ્રમાણે છે:—

अणुत्तरग्ग परम महेसी, असेसकम्म स विसोहइत्ता,
सिद्धि गते साइमणंतपत्ते, नाणेण सीलेण य दसणेण
(सूत्रकृतांग सूत्र)

અર્થાત્ અંતિમ કોટિના ઉત્કૃષ્ટ મહાન પુરુષો જેમણે કર્મ રજથી રહિત થઈ આત્માની અત્યંત વિશુદ્ધિ કરીને સંપૂર્ણ જ્ઞાન દર્શન અને શીલ સાધી અનંત સિદ્ધ ગતિને (આત્મસ્વભાવમાં જ રમણતા) પામ્યા છે, તેઓ અમારા આદર્શ રહે. અને આ ઉદ્દેશથી અમારી મનસા-વાચા-કર્મણા પ્રાર્થના છે, પ્રણામ છે.

શ્રાવક પ્રશ્ન કરે છે. "ગુરુદેવ! આ ગાથાના મહર્ષિપદથી પણ બોધ થઈ જાય છે એ દર્શાવતા 'अणुत्तरग्गं परम असेसकम्मं' એ ત્રણ વિશેષણ આપેલ છે, તો શું એથી કોઈ વિશેષ તત્ત્વનિરૂપણ કરવાનો ઉદ્દેશ છે?"

"હા" ગુરુદેવ સમાધાન કરે છે "કામ, ક્રોધ, મદ, મોહ,

લોભ અને મત્સર એ છ શત્રુ આત્માના ગુણ અને સુખનો વિપ્લવ કરવાવાળા કહ્યા છે ભૌતિક પદાર્થનું જ્ઞાન અને ઇંદ્રિયજન્ય સુખેચ્છાથી જે આ શત્રુઓને વશ નથી તેમને ઋષિ કહ્યા છે

જે સમ્યક્ જ્ઞાન સહિત આત્મીય જ્ઞાન ઇન્દ્રિયાતીત સુખ એ શત્રુઓ જીતે છે તે મહર્ષિ કહેવાય છે તેમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રમણોપાસક તથ મહાવ્રતધારી મુનિઓનો સમાવેશ થાય છે જેમણે આ શત્રુઓનો આત્યંતિક નાશ કર્યો હોય છે તેઓ अणुत्तरग्गा परमं महेसी કહેવાય છે

'कोह च माण च तहेव माया
लोभ चउत्थं अज्झत्थ दोसा
एयाणि वंता अरहा महेसी
ण कुव्वइ पाव ण कारवेइ ।

આ શબ્દમાં असेसकम्म થી સમજવું જોઈએ કે દ્રવ્યકર્મ અનાગત કર્મ અથવા કર્મયોગ્ય પુદ્ગલવર્ગણા (કર્મદલિક) ભાવકર્મ રાગદ્વેષના કર્મ ઔદારિકાદિ શરીરના અંગ અને ઉપાંગ એનો આત્યંતિક અભાવ સમજવો જોઈએ

સર્વ જીવના અહિં બે વિભાગ કરવા રહ્યા -એક દેહાધ્યાસી-દેહ ઇંદ્રિયો, મન શ્વાસોશ્વાસ વગેરેને આ ભાષામાં પ્રાણ ગણનારા જેઓ આ જીવનમાં જીવવા ઇચ્છે છે અને દેહાદિના પરિવર્તન રૂપ-અનુરૂપ મરણ નથી ઇચ્છતા સુખ પણ ઇન્દ્રિયાધીન શારીરિક ભોગોપભોગ પૌદ્ગલિક સુખ જ ઇચ્છે છે.

ભિન્ન દેહાદિ કર્મોથી રહિત આ મહાત્મા આત્મરૂપ આત્માનુવર્તી આ ભાવ-પ્રાણમાં જ નિરંતર લીન રહેવા રૂપે જીવવા ઇચ્છે છે એનાથી અભાવરૂપ મૃત્યુ નથી ઇચ્છતા સુખને આગે ઉપર બતાવ્યા મુજબ

એ તો નિશ્ચિત થયું કે સૌ સુખની અભિલાષા કરે છે-દુઃખની નહિ, હવે એ વિચારવાનું કે સુખ પામવાનું કારણ અને દુઃખ કારણ શું

[illegible] એના બે માર્ગ બતાવેલ છે—
એક વ્યવહાર માર્ગ, બીજો નિશ્ચય માર્ગ.

[illegible] નિશ્ચયે કે વ્યવહાર માર્ગ [illegible] માલૂમ થાય છે કે હું આ કરી રહ્યો છું. અને [illegible] માલૂમ થાય છે કે હું આ કરી રહ્યો છું.

નિશ્ચય [illegible] ઉપયોગી હોય તો માલુમ થાય છે કે હું આ કરી રહ્યો છું. નિશ્ચિત માર્ગાનુગામીનું આગમ્ય [illegible] સિવાય અન્ય છદ્મસ્થગમ્ય નથી હોઈ શકતું. અનુયોગ દ્વારના જૈનાગમમાં બે પ્રમાણ બતાવ્યા છે. (૧) પ્રદેશ પ્રમાણ, (૨) વિભાગ પ્રમાણ.

પ્રદેશ પ્રમાણ એ સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ વિષય, નિશ્ચયરૂપ હોવાથી કેવળીગમ્ય જ છે, છદ્મસ્થગમ્ય નહિ. વિભાગ પ્રમાણ એ સ્થૂળ વિષય હોવાથી છદ્મસ્થગમ્ય પણ છે અને વ્યવહારનય થઈ જાય છે. દાન, શીલ, તપ, ભાવના એ ધર્મના ભેદ કથંચિત વ્યવહારમાં ગણવામાં આવે છે, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ધર્મના ભેદ કથંચિત નિશ્ચયમા ગણવામા આવે છે.

દાનનો અર્થ છે—'દેવુ.'

શીલનો અર્થ—'વીર્યનુ રક્ષણ કરવું.'

તપનો અર્થ છે—'તપાવવુ.' અને

ભાવનો અર્થ છે—'મૂળસ્વરૂપ તથા સત્ય બતાવવુ.'

જ્ઞાનનો અર્થ છે–'જાણવુ.'

દર્શનનો અર્થ છે–'શ્રદ્ધા રાખવી.'

ચારિત્રનો અર્થ છે–'ખાલી કરવુ તથા ભરવું–(દુર્ગુણો તજવા—[illegible] સદ્ગુણો મેળવવા.'

તપનો અર્થ થાય છે-'તપાવવું' આ દ્વારા સુખ મળે છે અને દુઃખ ટળે છે

હવે આ અંગે વધુ વિચાર કરીએ- दानानि भेद अभयप्रदानम्" એ પદમાં 'દાન' શબ્દ બહુવચની આપેલ છે એનાથી શાસ્ત્રકારોએ દાનના અનેક પ્રકાર બતાવ્યા છે-અન્નદાન, વસ્ત્રદાન પાત્રદાન સ્થાનદાન, ઔષધદાન ગોદાન ભૂમિદાન જ્ઞાનદાન વિદ્યાદાન કન્યાદાન અભયદાન વગેરે

કોઈ એ પદથી શ્રેષ્ઠતા બતાવાઈ છે

अभयप्रदानं એ પદથી બતાવેલ છે કે બધા પ્રાણીઓના હેતુ-બધાનું ભલું થાય ઉત્તે અનુકંપા પ્રાપ્ત કરી જે અભયદાન અભયદાનને શ્રેષ્ઠ બતાવેલ છે

જો કે શાસ્ત્રોમાં ભય અનેક પ્રકારના બતાવ્યા છે જેમકે ઈહલોકભય પરલોકભય આદાનભય અકસ્માતભય, આજીવિકાભય અપયશભય અને મરણભય મરણના સિવાય બીજા ભયને ઉત્તમ મદદ કરે છે અને તેથી પોતાનું ઓછું નુકસાન માને છે પરંતુ મરણભય ના ભયંકર છે, અમને જ અપ્રિય છે બધાં જીવ છે આ બધાં પોતાનું મોટું નુકસાન માને છે

આથી ઉત્તમાત્મને અભય જ પ્રિય છે કમનીય છે એ હેતુને લક્ષ્યમાં રાખીને અભયદાન-દાતાને મહાન લાભ બતાવ્યો છે અભયદાનને મોટી કર્મનિર્જરા થાય છે અને ખૂબ પુણ્યોપાર્જન થાય છે આના પરિણામે અરિહંત ભગવાનો મારે ભાગાર્થી આ વિશેષતા સાથ નમસ્કાર કરતા કહ્યું છે કે—

[illegible] ઇત્યાદિ દાનના પ્રકાર બતાવ્યા છે એ ખૂબ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ

स्वपरानुग्रहार्थं अर्थोत्सर्गः दानम् इति दानम् स्व- આ ભા-

[illegible] 'અનુ[illegible]
[illegible] શબ્દ છે. [illegible]
[illegible] કહેવાય છે. [illegible]
[illegible] નીચે મુજબ છે.—

૧ [illegible] અનુગ્રહ કરે છે, પર અનુગ્રહ પણ કરે છે.

[illegible] અનુગ્રહ કરે છે, બીજાનો નહિ.

બીજાનો અનુગ્રહ કરે છે, પોતાનો નહિ.

પોતાનો પણ નહિ, બીજાનો પણ નહિ.

આમાંનો પ્રથમ પ્રકારવાળો સમ્યગ્દૃષ્ટિ (વિવેકી) શ્રાવક, સા[illegible] [illegible] ગણાય છે.

બીજા પ્રકારને ધારણ કરનાર દેહરાગથી મુક્ત નિર[illegible] આત્મચિંતન યુક્ત અપ્રમત્ત સાધુ-સાધ્વી.

ત્રીજા પ્રકારવાળો પરમશ્રુતજ્ઞાની કેવળજ્ઞાની, તીર્થંકર ભગવાન, ચોથો અભવ્યાત્મા તથા અજ્ઞાની પાપમાં રત સ્વાર્થી જીવ."

"ગુરુદેવ! આનું વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ કરવાની કૃપા કરશો [illegible] અમને અભ્યુધીને બોધ થશે અને અમે કર્તવ્યપરાયણ પણ થશું."

શિષ્યની જિજ્ઞાસાથી ગુરુદેવે ફરમાવ્યું—"સંસારમાં પરિભ્રમ[illegible] કરવાવાળો જીવ, પરિભ્રમણ કરે છે એનું કારણ અજ્ઞાન અને મોહ[illegible] મમત્વના બંધન જ છે જીવાત્મા જ્યાંસુધી આ બંધનોથી બદ્ધ છે, ત્યાંસુ[illegible] નિજાત્માનું નિરુપમ, અચલ, શાશ્વત, પરમાનંદસ્વરૂપ, એટલે પોતા[illegible] સ્થાન પ્રાપ્ત નથી કરી શકતો. અને આ પ્રાપ્ત થયા વિના ભવચ[illegible] અથવા જન્મ જરા મરણ ભય શોક રૂપ મટી નથી શકતું

આ હેતુને માટે દાનધર્મ અને જ્ઞાનધર્મને પ્રથમ સ્થાન મળ્[illegible] છે. અર્થ લેવાવાળા યાચક બે જાતના હોય છે—એક લૌકિક જીવનન[illegible] જરૂરિયા[illegible]

કરે છે અને એ પાપ છે. પાપનું પરિણામ દુર્ગતિ છે. દુર્ગતિમાં ભ્રમણ કરીને શારીરિક દુઃખની ઉપલબ્ધિ છે. દુઃખી જીવ દુર્બોધિ હોવાથી ધર્મને કેવી રીતે સમજે? આ થયો સિદ્ધાંત.

જીવોના કેટલાક ભેદ હોય છે. તેમાંથી સંજ્ઞી પંચેન્દ્રી જીવ જેઓ કોઈક શારીરિક ભૌતિક વિજ્ઞાનના બળથી અન્નાદિ પદાર્થ પામે છે તેઓ અહીં નહીં ભમે છે. કારુણિક શબ્દો દ્વારા પોતાનું દુઃખ વ્યક્ત કરે છે અથવા ભયંકર આઘાત-પ્રત્યાઘાતથી ભયભીત દશા જણાવે છે. વિવશ મુખમુદ્રા તથા શરીરપ્રકંપન અનિવાર્ય છે. અથવા નિર્ભય સ્થાનની પ્રાપ્તિને માટે દોડાદોડ કરીને કે કોઈ વિશેષ દુઃખિતપણાથી દયાળુની નિગાહમાં આવી શરણ સ્વીકારીને અભયની યાચના કરે છે.

ત્યારે સમજદાર દાની તેને જોઈને પોતે કરુણા વંતાવાળા થઈ જાય છે. વચનોનો અર્થ અહીં જ્ઞાન સમજવો. પોતાના જ્ઞાન દ્વારા દુઃખીઓનું દુઃખ સમજવું અને દુઃખ દૂર કરવાના યત્નમાં લાગી જવું.

શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે માણસોએ સ્વપરના શારીરિક દુઃખને જાણવું અને તેનું નિવારણ કરવાનો યથાશક્તિ પ્રયાસ કરે. કહ્યું પણ છે— "નવરા ન કુણઈ" અર્થાત્ એ જેઓ, જે માણસોથી અદ દુઃખ દુઃખને જાણવું ... સુખને પ્રાપ્ત કરનારાઓ તથા કોઈના દુઃખને નિવારવા યત્નો.

જ્યારે દુઃખીઓનું દુઃખ માલૂમ થાય છે ત્યારે કોઈના શુભભાવ અને શુભભાવ જાગૃત થાય છે. તેનાથી દેવ-ઉપાદેયનું વિવેક જ્ઞાન થાય છે. આત્માને આધીન થઈને ચૈતન્ય એ કાયાને પરિપૂર્ણ કરવાની પ્રવૃત્તિમાં લાગી જાય છે.

એ જાણી શકે છે કે મારી પાસે અન્ન-વસ્ત્ર વગેરે સામગ્રી છે. એ પરિગ્રહના રૂપે તેથી હું અતિ અધાર્મિક છું. આ દુઃખીઓના કારણ પરિગ્રહ મમત્વ-મૂર્છાના ત્યાગથી મારો આત્મા અભયદાન કરી મારે આત્મામાં વધી શુદ્ધિ કરી છે.

[illegible] ... સ્વાગતમુત્કીર્ય, [illegible] ઇતિ [illegible]."

[illegible] માનસિક વિકારોને આધીન [illegible] અજ્ઞાન, વિ[illegible] કામ વગેરે [illegible] શારીરિક દુઃખથી આ[illegible] દુઃખી થઈને ખૂબ આકુળ થાય છે, એ દુઃખ અવશ્ય [illegible] છે. આ પ્રસંગના દુઃખથી દુઃખિત થઈને આધ્યાત્મિક માર્ગમાં જ પ્રયત્ન [illegible] છે, એને શોધે છે ને પામે છે. તેના પુણ્[illegible] સત્પુરુષનો સમાગમ થઈ જાય છે.

એ સત્ પુરુષો સર્વના નિષ્કારણ હિતૈષિ હોય જ છે, તેઓ અજ્ઞાનાદિનો પડદો ચીરવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને વાસ્તવિક [illegible] આપે છે. કહ્યુ પણ છે કે—

तोनाणदसणसमणा, हियनिस्सेसाय सव्व जीवाण ।
तेसिविमोक्खणट्ठाए, भासई मुणिवरो विजयमोहो ॥

અર્થાત બંધનાદિના કારણોને જાણીને જ્ઞાન દર્શનથી યુક્ત સર્વ જીવોના હિત અને નિશ્રય (કલ્યાણ)ને માટે અને એ બંધનોથી મુક્ત કરવાને માટે તેમને સત્ સ્વરૂપ ભાપણ કરે છે.

એમ કરવાથી પોતે નવીન કર્મોથી નિર્લેપ જ રહે છે, કા[illegible] ઉપરોક્ત જ્ઞાની સત્ પુરુષ 'વિગતમોહી' છે પરમકૃપાળુ તીર્થ[illegible] વગેરે મહાપુરુષોના આ મૌલિક ભાવ છે. એ જ ભાવ વ[illegible] જ્ઞાનિઓના છે અને ભવિષ્યના જ્ઞાનિઓના ભાવ પણ તે જ મોક્ષમાર્ગના વિષયમા કદી કોઈ જ્ઞાનીના બેમત થતા કહ્યુ પણ છે કે—

राग च दोसं च तहेव मोहं, उद्धत्तुकामेण समूल जालं ।
जे ज उवायारि—वज्जियव्वा तेत्तिइस्सामिअहाणु पुव्वी ॥

અર્થાત્ રાગદ્વેષ તથા મોહની જાળમાં ચેતનના મૂળગુણો [illegible] છે અને જડમાંથી છૂટવાની ઇચ્છાથી જે જે ઉપાયો બતાવ્યા તે જ અનુક્રમથી કહું છું. આ જ્ઞાનીઓના ઉત્તમમાં ઉત્તમ સિદ્ધાંત છે.

આ મનુષ્યના ઇચ્છુકને જ્યારે ત્રિયોગનું જ્ઞાન [illegible] મળે છે ત્યારે તે નિશ્ચય થઈ જાય છે અને તે થોડા જ સમયમાં આ પરમાત્મા-સિદ્ધ-બુદ્ધ-મુક્ત થઈ જાય છે. આ હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને 'स्वरगनुदहाथमर्याम्पिने इति ज्ञानम्' એમ કહેવાયેલ છે.

એથી ઉપદેશ લેવાવાળાઓનું હિત થયું, અજ્ઞાનનો નાશ અને આત્માના પરમ વિકાસ થયો. ઉપદેશકને પણ અનંતાનંત કર્મનિર્જરા થાય છે એ જ તેમનું હિત [illegible] છે.

જ્ઞાન થયું ત્યારે મૂળ તત્ત્વ [illegible] નિર્ભિન્નરૂપથી નિશ્ચય થઈ જાય છે [illegible] અને માયા [illegible] અનિત્ય [illegible]

નિત્ય અને શાશ્વત [illegible] આત્મા [illegible] ગુણ [illegible] માન [illegible] કર્મ કાર તિમ કરત ।
[illegible] પોતાનું [illegible] અનાદિ [illegible]
જીવી આસમય ક્રિયારૂપ [illegible] આત્મા [illegible]
અને [illegible] પણ [illegible]
[illegible] છે.

[illegible] આત્મા [illegible] તેમાં [illegible] પણ [illegible] પણ [illegible]

[illegible] પણ ગયા છે, આનાથી [illegible]

[illegible] મહાવીર [illegible] વધ મનતા [illegible] આનાથી [illegible] મહોમાં ગણદે [illegible] મુક્ત બની [illegible] અહીં [illegible]

ગજસુકુમાર મહામુનિ, [illegible]સ્વામી, [illegible] મહામુનિ, ખંધક ઋષિ, [illegible], [illegible], અરણિક મુનિ વગેરે અનંત મહામુનિઓએ [illegible] કરીને અભયદાનને [illegible] કર્યું છે. આથી અભયદાનની પરમ શ્રેષ્ઠતા પણ સાબીત થાય છે.

કેટલાક અભયદાનનો એવો અર્થ કરે છે કે, અભયદાન એટલે ભય નહિ દેવો, અર્થાત્ કોઈને પણ ભય ન પહોંચાડવો—આ અભયદાનનો અર્થ છે!

"ગુરુદેવ! શું આ અર્થ બરાબર થાય છે?" શિષ્ય શંકા કરે છે.

ત્યારે ગુરુદેવ કહે છે કે, એ અર્થ બરાબર નથી આ અર્થ તો "ભયઅદાન" એવું સૂત્ર જો બોલાય તો રૂપગતો અર્થ બંધબેસતો થાય, અહીં એમ તો બોલાતું નથી અહી તો 'અભયદાન' બોલાય છે, જેમ સુપાત્રદાનનો અર્થ સુપાત્ર યાચકને અન્નાદિક દેવું "પણ ત્યાં સુપાત્રને અતગાય ન દેવો એવો અર્થ કેમ નથી કરતા?" એમ પ્રશ્ન કરાય છે ત્યારે વાદી કહે છે કે સુપાત્રને અન્નાદિકના વગર પોતાના તપ સંયમમાં ગ્લાનિ થવાથી તે અન્નાદિકની યાચના કરે છે, તેમને તેમના યોગ્ય અન્નાદિક દેવાથી જ સુપાત્રદાનનો અર્થ સરે છે.

કોઈ દાતા ને ત્યાં સુપાત્ર મુનિ અન્નાદિક લેવા આવેલ છે ત્યારે દાતાર તેમને અન્નાદિક તો કાંઈ પણ ન દે અને માત્ર એમ જ કહી દે કે હું આપને અત્યારે નહિ આપું તો એને, સુપાત્રદાન દેવા [illegible] નિર્જરા રૂપ ધર્મ થાય છે, તે નથી થતો કારણ કે એ ધર્મ તો અન્નાદિક દેવાથી જ થાય

જેમ સુપાત્રમુનિ, ક્ષુધાદિના વખતમાં તેમના તપ-સંયમમાં વિઘ્ન થવાથી અન્ન વાપરે છે તેમજ [illegible] ભયથી અને [illegible] થવાથી [illegible] તેમની નિવૃત્તિને માટે [illegible] નિરવદ્ય [illegible] ત્યારે દાતા તેમને યથાશક્તિ [illegible] કરે [illegible] છે [illegible] આપવાથી આ દાન [illegible] થઈ જશે

ભગવતિ [illegible] ગૃહસ્થ [illegible] મૃગયા [illegible] ગયા અને ત્યાં એક [illegible] ઘોડો [illegible] ભગવાન [illegible] મહામુનિ [illegible] ધ્યાનમાં તલ્લીન [illegible] પણ

[illegible] મુનિ [illegible] મુનિને [illegible] મુનિ [illegible] ખૂબ [illegible]

[illegible] મુનિ [illegible]

મુનિઓ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ૧૮મા [illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ११ ॥

અર્થાત્ [illegible] બહુ [illegible] ભાગથી [illegible] [illegible] કે, [illegible] રાજન ! [illegible] વિચારોમાં તુ એમ માની [illegible] કે, આ મુનિ [illegible] એથી તુ ભયભ્રાન્ત થઈ [illegible] તને [illegible] છે. હુ તને અભયદાન આપુ [illegible] તેવી રીતે આ જગતી [illegible] હિંસાથી શુ મળે છે ?

जया सव्व परिच्चज्ज, गन्तव्वमवसस्स ते
अणिच्चे जीवलोगम्मि, किं रज्जम्मि पसज्जसि ॥ १२ ॥

અર્થાત્ હે રાજન ! તુ એ નથી જાણતો કે તારે સર્વ છોડીને અહીંથી અવશ્ય જવુ પડશે ? તો પછી આ અનિત્ય સસારમા રાજ્યમા શા માટે આસક્ત થાય છે ?

जिवियं चेव रूप च, विज्जुसपायचचल ।
जत्थ त मुज्झासि राय, पेच्चत्थ नावबुज्झसे ॥ १३ ॥

હે રાજન્ ! વિદ્યુતસમુ ચચળ–ચપળ આ આયુષ્ય અને શરીરનુ રૂપ સૌંદર્ય, એમા તુ શાથી મોહિત થઈ રહ્યો છે ? એના મોહમાં તુ તારા પરલોકને કેમ નથી વિચારતો–એટલે કે, [illegible] પાર [illegible]

[illegible] નથી [illegible] મંદતાની આ બધી [illegible] [illegible] જેવી છે જેમ [illegible] માત્ર [illegible] [illegible] નહીં રીતે [illegible] આ [illegible] [illegible] આ માટે [illegible] અને [illegible] મુખને માટે [illegible] [illegible] કેમ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] પુત્ર-[illegible] [illegible] [illegible] હોવાથી [illegible] [illegible] [illegible] અનુ[illegible] [illegible] [illegible] કોઈ [illegible] નહીં [illegible] નથી [illegible]

આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી [illegible] આ માટે [illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥ ४ ॥

[illegible] (અગ્નિ) દાનના [illegible] [illegible] દેખાય છે.

' [illegible] ।
[illegible] ' ॥ ५ ॥

[illegible] ગાય, ભૂમિ વગેરેનું [illegible] થોડું દાન [illegible] (શુભ [illegible]) ફળ હોય પણ છે, તે [illegible] હોય [illegible] છે. પરંતુ અભયદાનનું ફળ કદી ક્ષય ન [illegible]. કારણ કે અભયદાનનું [illegible] મોક્ષફળ છે.

દત્તમિષ્ટં તપસ્તપ્તં, તીર્થસેવા તથા શ્રુતમ્ ' ।
सर्वाण्यभयदानस्य, कलां नार्हन्ति षोडशीम् ' ॥ ६ ॥

અર્થાત આ જગતનું દાન ચાન્દ્રાયણાદિક તપ તીર્થસેવા તથ[illegible] શાસ્ત્રશ્રવણ–આ બધાનું ફળ છે. તે અભયદાનના ફળથી સોળમી કળ[illegible] જેટલું [illegible] કહેવાયું છે. એટલે અભયદાન બધા દાનોથી મહાન છે.

' एकत कतव सर्वे, समग्र वरदक्षिणा ।
एकतो भयभीतस्य, प्राणीन. प्राण रक्षणम ' ॥ ७ ॥

અર્થાત એક વ્યક્તિ પુરાણ–કથિત બધા પ્રકારના યજ્ઞ કરી[illegible] બધી જાતની ઊંચી દક્ષિણા દઈ જે ફળ પ્રાપ્ત કરે છે અને બીજી એક વ્યક્તિ ફક્ત એક જીવને અભયદાન દે છે. તો તેમા પહેલી વ્યક્તિને બદલે બીજી વ્યક્તિ મોટું ફળ મેળવે છે.

' सर्वे वेदान् तत्कुर्यु. सर्वयज्ञायथोदिता . ।
सर्वे तीर्थाभिषेकाश्च, तत्कुर्या प्राणीना दया ॥ ८ ॥

અર્થાત્ એક જીવ સર્વ વેદિત થાય નથી કરી શકતી સર્વ કર્મના વિદિત થઇ પણ નથી કરી શકતી સર્વ તીર્થોનો અભિષેક પણ નથી કરી શકતી અને આ સર્વ કાર્યોના ફળથી પ્રાણીઓની દયા (અભયદાન) કરી શકે છે

*

આ રીતે અભયદાનની શ્રેષ્ઠતા બતાવવાને માટે અનેક ગ્રંથના પ્રભાવભૂત પ્રમાણથી દાખલા આપી શકાય છે અહીં એટલું કહીને અભયદાન પર વિશેષ વર્ણન કરવામાં આવે છે

મુમુક્ષુ જીવાત્મા એવી રચનાની ભાવના ભાવવી જોઈએ કે જીવનમાં મન-વચન-કાયથી કોઈ પણ પ્રાણીને મરણભય થાય એવી પ્રવૃત્તિ મારાથી થવી ન જોઈએ તમામ પ્રાણીને અભયદાન દેવું, દેવરાવવું તેને અનુમોદન કરવું એમ જીવનમાં સાધનની મારી ભાવના-જીવનને આ રીતે સફળ બનાવવું

૫

અભયદાન

લેખક :

મુનિશ્રી જયવિજયજી

•

[illegible] ।
[illegible] ॥

દરેક આત્મા પોતાના જીવનની અને સુખની ઇચ્છા કરે છે તેથી જીવિતનું રક્ષણ કરવું, ભય અને દુઃખથી જીવોને મુક્ત કરવા તે શ્રેષ્ઠ છે

ભય એટલે ત્રાસ અને દુઃખ, અશાંતિ, હિંસાગણા વગેરેથી મુક્ત કરવા તેને અભયદાન કહે છે.

મહાત્મા તુલસીદાસજી કહી ગયા છે કે—

દયા ધર્મ કો મૂલ હૈ,
પાપ મૂલ અભિમાન.

ધર્મનું મૂળ દયા છે, ત્રાસથી દુ:ખી થતા જીવાત્માને ભયથી મુક્ત કરવાથી દીર્ઘાયુ, સૌંદર્ય, આરોગ્યતા, ગભીરતા વગેરે ઉત્તમ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે.

નીતિ શાસ્ત્રકાર પણ કહે છે કે—

" त्यजेद्धर्म दयाहीन क्रियाहीन गुरु त्यजेत् "

ક્રિયા એટલે સદાચાર-સચ્ચારિત્ર-તે વિનાનો ગુરુ [illegible] છે, તેમ દયારહિત ધર્મ પણ ત્યાગવા યોગ્ય છે જે [illegible]

ધર્મના નાશ કરાય કે કલેશની વૃદ્ધિ થતી હોય, બીજા જીવોને ત્રાસ થતો હોય, જીવાત્માઓના સુખ તથા શાન્તિનો ભંગ થતો હોય, જીવોને [illegible] દુઃખી થવાનું થતું હોય તો તે ધર્મ નથી પણ અધર્મ [illegible] છે ને ત્યાગવા યોગ્ય છે.

કોઈ પણ જીવને દુઃખ આપનાર, પોતાના સ્વાર્થને માટે બીજાનું [illegible] કરનાર, બીજાને ત્રાસ આપનાર [illegible] કરનાર એવા મનુષ્યનું હૃદય નિષ્ઠુર [illegible] તથા પાપી હોય છે, ને [illegible] અજ્ઞાનની નાશ થતી નથી ને [illegible] ને પામી શકતો નથી. [illegible] જીવન દુઃખ-મુક્ત કરવા [illegible] સર્વ [illegible] આપી તેને સુખી કરે [illegible] ને [illegible] જ્ઞાનને પામી શકે [illegible] પણ કહ્યું છે કે—

[illegible] सर्वं [illegible] ।
[illegible] ॥

[illegible] જીવોને દુઃખ [illegible] તથા [illegible] ધર્મ [illegible] પણ [illegible]

[illegible]

[illegible] પણ કહ્યું છે—

[illegible] ।
[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

"[illegible] ।
[illegible]" ॥

જ્યાંસુધી નદીમાં જળનો પ્રવાહ વહેતો હોય છે, ત્યાંસુધી નદીના તટ [illegible] વિવિધ જાતના વૃક્ષો લીલા નવપલ્લવિત હોય છે, નદીમાં વહેતા જળનો અભાવ થવાથી તટ ઉપરના નવપલ્લવિત વૃક્ષો ગ્લાનતાને પામી જતાં રહે છે, તેમ મનુષ્યાત્માની હૃદયરૂપ નદીમાં દયા (દયા) રૂપ જળનો પ્રવાહ વહન થતો હોય, ત્યાંસુધી જ તેના આત્મસ્વરૂપ તટ પર વિવિધ જાતની સદ્ભાવના તથા સદ્ગુણોરૂપ વૃક્ષો પ્રફુલ્લિત હોય છે. અર્થાત્ ટકી શકે છે. પણ જ્યારે તેના હૃદયમાંથી દયારૂપ નીર નાશ પામે છે, ત્યારે તેના નિર્દય હૃદયમાં ધર્મભાવનાનો નાશ થઈ ક્લેશ તાપરૂપ અધર્મ-ભાવના ઉત્પન્ન થાય છે.

આ પ્રકારે ધર્મશાસ્ત્રોમા પૂર્વાચાર્યોએ અનેક પ્રકારના દાખલા દલીલો આપી શાસ્ત્રોમાં અભયદાનની વ્યાખ્યા કરી બતાવી છે પણ શાસ્ત્રની વ્યાખ્યાને શબ્દાર્થમા અથવા મન્દબુદ્ધિથી ઉકેલતા અર્થનો અનર્થ થઈ જાય છે. અને શાસ્ત્રના આશયને સમજ્યા વિના પ્રતિપાદન કરેલા વિષયની અપૂર્વતા કે મહત્તા સમજાતી નથી દુનિયાદારીના સમાન્ય વ્યવહારોની પ્રવૃત્તિઓમા પણ કોઈ વાતના ભાવાર્થને તથા તેમા રહેલા રહસ્યને સમજ્યા વિના માત્ર શબ્દાર્થથી તેને સમજવા જતા અર્થનો અનર્થ થવા પામે છે

એક શેઠને ત્યા બુદ્ધિહીન જડ નોકર રહ્યો હતો સાંજના શેઠજીએ જમી પોતાના નોકરને કહ્યું કે—' ગ

છે અને તે ગધાની છે તેમ મા [illegible] ના જવાનું છે માટે દાનન [illegible] ઢી ને। મગજની તાવ

અકસ્દીર [illegible] દેરી દમનવળા મે ચાર [illegible] ની નીમનના [illegible] ઘણી ઢાળી (માછ) માદ ઝી સુનામા ભ મે બળતા દનો [illegible] ધર્ગને મૂકી દીધુ અને મગાગી (નગી) [illegible] એમ મનમા વિચા [illegible] પા [illegible]

દાન [illegible] આ [illegible] નહિ [illegible] મુખ [illegible] માં કહ્યું—

'[illegible] માટે [illegible] તાવ [illegible] કેમ થઈ? તને [illegible] નહિ?

નાકે કહ્યું— [illegible] દાન [illegible] ન આવ્યો? [illegible] હતી?

પેતાના [illegible] મનમ વિચાર કર્યો [illegible] —

"ભાવાથ [illegible] નહિ [illegible]
દાનમ [illegible] કહ્યુ [illegible] માહિ '

[illegible]

[illegible]

[illegible] (પરમાત્મા) [illegible]

[illegible] આત્મિકધર્મની ઉન્નતિ [illegible] 'ગમે તેવાં મહાપાપ કરીને અનીતિ [illegible] કુકર્મ [illegible],' એમ ઉન્માર્ગે જવાનો [illegible]

મહાપુરુષોના વાક્યોનો [illegible] આશય સમજ્યા વિના શબ્દાર્થથી તેનો અર્થ સમજવા જતાં ઘણી વાર અનર્થ થતા જોવામાં આવે છે દાખલા તરીકે વર્તમાનમાં સપ્તાહ નામનું પુસ્તક છે. [illegible] ગમે તેવા સ્વાર્થ ભાવ હશે, પણ તેને વાંચનાર શબ્દજ્ઞાનીઓ એમ જણાવે છે કે—'ગમે તેવા પાપકૃત્ય કરનાર એક [illegible] બ્રાહ્મણ પાસે સપ્તાહનું શ્રવણ કરે, તો તેને મુક્તિ મળે' દર્શનમોહના અજ્ઞાન-આવરણને લઈ સત્ય સમજવામાં લોકોનું વિચારબળ કેટલું ક્ષીણ થવા પામ્યું છે તે આ વાત પરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે પરીક્ષિત રાજાને શુકદેવજીએ સદ્બોધ આપી તેનો સાત દિવસમાં મોક્ષ કર્યો છે તે વાતની નકલ કરી કોઈ વિદ્વાન મહર્ષિએ શુકદેવજીના બોધના નામથી સપ્તાહ વાંચવાને બતાવ્યું, અસ્તુ.

મહાપુરુષના વચનથી સત્કારી આત્માનું શ્રેય થાય એ વાત સંભવિત છે, પણ તે વાંચનાર બ્રાહ્મણ શુકદેવજીની દશાને કે તેની દશાના શતાંશપણાને પામ્યો છે કે માત્ર આજીવિકાના પોષણ અર્થે પોતાનું પેટ ભરવાનો ધંધો લઈ બેઠો છે? તેમજ [illegible]

પ્રતિમા ઉપર જેવી જિજ્ઞાસા તથા પાત્રતા હોવી જોઈએ તે માત્ર ક્રિયાકાંડ પ્રવૃત્તિથી ધર્મ માની માનાર્થનું પેટ ભરી દે તે આ આત્મજ્ઞાન વિચાર દ્વારથી એમ તેવા કહેતો મોક્ષ અથવા કરતા જીવ તે શુષ્કજ્ઞાનના શ્રવણમાત્રથી અમારો મોક્ષ થશે એમ માની સત્ય ધર્મથી વિમુખ રહે છે.

આગ ગમ એમ તથા પડા વગેરે મા ના ચડાવી મોટા મોટા પૈસા એકના ડગલા આપી તથા મહોત્સવના વખતમાં મોટા મોટા ફળ આપી મ ચ ર કે દશ ધંગ આગ છ તેવાથી ધર્મ થતું નથી પણ હિમ દાન જેવું થાય છે અથાત્ દિવાની જેઠિન ઉત્તમ આપવા જેવું બને છે કારણ કે તેમ ફળિયાની કમિનના મહત્ત્વની ક ગણીઓ કે ૪ જેવાં ભાવ ક ા ા કશ ૧૬ ફળિયા આપી નવ ક ા ૧ ત ચ ઝીના પધાર ઉત્તમ આપવા જેવું થાય છે.

ત કા બુધી તથા દયા વગમા ઉકે ડીઁ મ ચાર આ ા ક ત્રી પેજ પ્રયોગમા કામ કરી દેવાથી છુંઅ મય આના ધર્મ થશે એમ માનનારે પોતા મોટી ભૂલ કરે છે. નિર્ણય મનુ તેમ જ્ઞાનમાર્ગથી મ પુન ક દમા પહેર પ્રાણિ ભણુ ક ંુ ત ા મગજના બાબમ ધ મુક્ત કરવા ત ઉ ર પાતા ા થતા ગમાર

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... દયા ... [illegible] ... નથી, પણ [illegible]

જૈનશાસ્ત્રમાં નિરૂપણ કર્યા પ્રમાણે અભયદાનનું યથાર્થ સ્વરૂપ કોઈ કોઈ [illegible] મહાત્મા [illegible] સમજ્યા હશે. બધા નહિ સમજ્યા [illegible] એમ કહેવાનો [illegible] નથી

"અપરાધી શું પણ નવિ ચિત્ત થકી.
ચિંતવીએ પ્રતિકૂલ-ગુણ નર."

એ વાક્યથી સિદ્ધ થાય છે કે અપરાધીના પ્રત્યે કષાય કે વેરભાવ ન લાવતા દયા લાવવી એજ દયાળુનું કર્તવ્ય છે. જૈન-સમાજમા પણ ઘણે ભાગે આવા પ્રકારની વિવેકશૂન્ય પ્રવૃત્તિને જ દયાની ભાવના મનાઈ ગઈ છે

કેટલેક સ્થળે સાધ્વીઓ તથા આર્યાઓ વિધવા સ્ત્રીઓને બીજી સ્ત્રીઓની સુવાવડ નહિ કરવાની બાધા આપે છે કેમ કે સુવાવડ કરવાથી અશુચિ પરમાણુઓના સસર્ગને લઈ સુતક લાગવાથી સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, સ્વાધ્યાય વગેરે ધર્મક્રિયા અમુક દિવસો સુધી ન થઇ શકે, તેથી સુવાવડમા પાપ માની તે ન કરવાની બાધાઓ આપવા જતા શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ અધમ નિર્દય કૃત્ય ચાલે છે. અને તેવા દુષ્ટ કૃત્યને ધર્મગુરૂઓ તથા સાધ્વીઓ ધર્મ મનાવે છે.

આવા સચિત વિષયની દેશણી જોતાં કે [illegible] વગેરેને સુવાવડ આવતાં કોઈ કામ કરનાર ન હોય તો સુવાવડી સ્ત્રી તથા બાળક બંને દુઃખી થાય અથવા મરી જાય [illegible] તો કોઈ દાઈને નોકર રાખી તેની સુવાવડ કરાવે કે જે [illegible] કામ [illegible] સુવાવડી સ્ત્રી કે [illegible] પણ આવા [illegible] સુવાવડ ન થાય

સામાયિક પ્રતિક્રમણ વગેરે ધર્મક્રિયાના [illegible] સુવાવડી સ્ત્રી કે તેનું બચ્ચું દુઃખી થાય કે મરી જાય [illegible] દયા કે સેવા કરવાની લાગણીઓ [illegible] ન હોય તો પછી સામાયિક ક્રિયા [illegible] નહિ [illegible]

[illegible] —

'અજ્ઞાનીના આચાર ઘણા અને બુદ્ધિ [illegible] ધારામાં [illegible] એમ કહે [illegible]'

આ પ્રમાણે [illegible]

[illegible]

[illegible] ગુપ્ત [illegible] કરનાર, અનીતિ કે અન્યાયથી [illegible] કમાણી. [illegible] મનુષ્યને [illegible] મનુષ્યો [illegible] કરનાર.

[illegible] કરનાર, કન્યાવિક્રય કરનાર, [illegible] ગરીબોની કમાણી ઉપર તાગડધિન્ના [illegible] ઝગડા કરી કોર્ટે સાખો [illegible] ભરી કરનાર, [illegible] સાથે ભેળાવવાની પ્રતિક્રમણમાં [illegible] કરનાર વેર-વિરોધ કરનાર, [illegible] કરનાર,

[illegible] આર્જનો તથા ભાગીદારો પ્રત્યે વિશ્વાસઘાત કરી [illegible] ઉચાપત કરનાર, પરસ્ત્રી તથા પરપુરુષ સાથે અનાચાર કરનાર, પૈસાના થોડાક સ્વાર્થની ખાતર અબોલ પ્રાણીઓ (ઊંટ, ઘોડા, બળદ વગેરે) ઉપર હદ ઉપરાંત ભાર ભરી તેમના પ્રત્યે નિર્દયતા કરનાર, બે ચાર બકરાને છોડાવ્યાથી **ઉપરોક્ત દોષોમાંના એક પણ મહાદોષ હોય,** ત્યાંસુધી તે અભયદાનના સ્વરૂપને સમજ્યો જ નથી. તે માત્ર પોતાના કુનાચારો જ ધર્મ માની બેઠો છે.

વસ્તુતઃ તો તેવા અધમ કૃત્ય કરનારથી ધર્મ લાખો કોશ દૂર છે. જૈન શાસ્ત્રોમાં એવો એક પણ દાખલો કોઈ બતાવશે કે—'ઉપરોક્ત કહેલા દોષોવાળો જીવાત્મા બે ચાર બકરા કે ઘેટાંને બચાવી પૈસાના સ્વાર્થને માટે હજારો જીવોને દુઃખ આપી તેણે અભયદાન આપ્યું હોય, અથવા ધર્મ કાર્યો હોય એમ કહેવાશે? કદાપિ નહિ.

એ જુની રોગી કતર મોયનું દાન આપવાથી ધર્મ પામતનું કદી શકાય નહિ. તેમજ હજારો ઉંદરો તથા મનુષ્યોને પણ ત્રાસ આપનાર, કેવળ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર તેમનું [illegible] કરનાર માણસ એથેર જાઇ ! કે માટના અથવા તેથી તે ધર્મિષ્ઠ હોવા તેને ધર્મ કર્યો છે એમ કદી કહાય નહિ

કેટલાક એવા પણ ઉંચો જણાય છે કે જમાનાનું અનુકરણ કરી જ [illegible] માલુમ થાય એવા કુટુંબને પોતાના આત્માને દેખ કરી-'આમ મનુષ્યોની દયા કરનાર છીએ એમ જણાવે છે અને તે જ કેટલાક રૂપ ગુણો હજારો મનુષ્યોને કરી દુઃખ આપી નરકમાં કમાણી થાય હિંસાની કમાણી કરે છે ત્યારે તથા ઉપર [illegible] આગ 'અમે દયા કરીએ છીએ એમ જણાવી અથવા [illegible] પોતાના આત્માને છેતરે છે આ [illegible] [illegible] ધર્મ-તત્વથી વિમુખ રહી અનંત દુઃખ [illegible] [illegible] થાય છે

૬

અનુકંપાદાન

લેખક :
મુનિશ્રી જનકવિજયજી

અનુકંપાદાન—કોઈ પણ દુઃખી આત્માને જોઈ તેને દુઃખથી મુક્ત કરવા માટે પોતાની શક્તિનો ભોગ આપવો તે.

શરીરની પીડાથી દુઃખી થતા કોઈ પણ જીવાત્માને જોઈને અંતરમાં ભલે દયાની લાગણી ઉત્પન્ન થતાં પોતાના શરીરનો ભોગ આપી તેને દુઃખમુક્ત કરવાની પ્રવૃત્તિ ન થાય, તો તેનું નામ અનુકંપા નહિ, પણ કુલાચારનો સંભારો જ છે.

જેમકે, એક કૂતરો યા ઢોર શરીરની પીડાથી દુઃખી થતો હોય, રુધિર યા પરુ નીકળતું હોય, તડકે પડ્યો હોય, તેને જોઈ પોતાથી ઉપાડે તો છાંયે મૂકવો, પાણી અથવા દવા લાવી તેના રુધિર વગેરેને સાફ કરી પાટો વગેરે બાંધવો એ વગેરે ક્રિયા કરવામાં પોતાની મોટાઈનું માન છોડી દેવું, "હું આવો શેઠીઓ અથવા ધનાઢ્ય થઈ આ કામ કેમ કરું?" એક બે રૂપિયાનો ખરચ કરી નોકરને ભળાવી દે.

શરીરથી પીડાતા જીવને દુઃખમુક્ત કરવા પોતાના શરીરની શક્તિ છતા માન મોટાઈને લઈ અથવા 'મારા શરીરને મહેનત પડશે, દુઃખ લાગશે કે મારા લુગડાં બગડશે' એવી દેહાધ્યાસની બુદ્ધિને લઈ પોતાના શરીરથી સેવા ન બજાવતાં બીજા કોઈને ભળાવી પોતે દયાનો ડોળ કરતો ચાલ્યો જાય, તો તે અનુકંપા કહી શકાય નહિ.

અનુકંપાદાન ત્રણ પ્રકારે છે. શારીરિક, માનસિક તથા આર્થિક.

શરીરથી અનુકંપા કરી તે શારીરિક અનુકંપાદાન કહેવાય.

મનથી સામાના અંતનું દુઃખ દૂર કરવું તે માનસિક અનુકંપાદાન કહેવાય અને

પૈસાથી સામાના દુઃખને દૂર કરવું તે આર્થિક અનુકંપાદાન કહેવાય.

શારીરિક અનુકંપાદાનનો દાખલો

શાન્તિનાથ ભગવાનના [illegible] ને [illegible] દેવના સિંચાણા નામના પક્ષીનું રૂપ કરી પોતાની દૈવિક શક્તિથી બીજું પારેવા (કબુતર)નું રૂપ કરી પારેવાને [illegible] નાખવા અનુક્રમે તેની [illegible] પડ્યો.

[illegible] ભયથી [illegible] થયેલ પારેવું શાન્તિનાથ ભગવાન કે [illegible] ગૃહસ્થાશ્રમમાં [illegible] આવીને પડ્યું. પક્ષીથી [illegible] પોતાના [illegible] અને વિશેષમાં [illegible] કે—

'હે [illegible] પારેવાનું [illegible] [illegible] દિવસ [illegible] દિવસે [illegible] પારેવું [illegible] [illegible] ન્યાય !

આ વખતે શાન્તિનાથ [illegible] [illegible]

[illegible] હેતો એ પણ [illegible] પણ બરાબર [illegible] તેને માટે [illegible] છે. [illegible] શરીરમાંથી હું તને કાપી [illegible]

[illegible] મેઘરથ (શાન્તિનાથ) [illegible] (પોતાનું માંસ કાપી સિંચાણાને આપવા [illegible] પારેવા બરાબર [illegible]

[illegible] પારેવાને મૂકી બીજી [illegible] ભાગ મૂકીને તોલ્યુ. પણ દૈવી શક્તિના પ્રભાવથી પારેવાનું વજન વધારે જણાયુ. તેથી મેઘરથરાજા (શાન્તિનાથ પ્રભુ)એ [illegible] પોતાના શરીરના અંગોપાંગ કાપતાં આખું શરીર સિંચાણાના ભક્ષણને માટે ત્રાજવામાં મૂકી દીધુ.

તે જોઈ પેલા દેવતાએ પારેવા તથા સિંચાણાના રૂપને સહરી લઈ પોતાનું દિવ્યરૂપ પ્રગટાવી પ્રભુ ઉપર પંચવર્ણી પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી જય જયારવના માંગલિક દિવ્ય ધ્વનિથી રાજાની સ્તુતિ કરતો રાજાના ચરણ-કમળમા પોતાના શરીરને નમાવી સપ્રેમ વંદના કરતો સ્વર્ગધામમા ચાલ્યો ગયો.

બીજાના સુખને માટે પોતાના દેહનો ભોગ આપવા પણ રાજા તૈયાર થયા. આનું નામ જ સાચી અનુકંપા. આવા દયાસિંધુ ભગવાનને ત્રિયોગે નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો.

આ વિષયમા એક ત્રીજુ દૃષ્ટાંત એવું છે કે—અમેરિકાના માજી પ્રેસીડેન્ટ એ ચાર નોકરોની સાથે ગાડીમા બેસી ચાલ્યા જતા હતા. રસ્તાની બાજુએ પાણીના કીચડવાળા ખાબોચીઆમાં એક ભુંડ (ડુક્કર) કીચડમા ખુંચી ગયો હતો તે નીકળવા

મહેનત કરતો હતો, પણ નીકળી ન શકવાથી અત્યંત દુઃખી થતો હતો.

તેને કોઈ પણ નોકરને હુકમ ન કરતા તેમ ગાડી ઉભી રખાવવાનો પણ અવકાશ ન લેતા ચાલતી ગાડી ઉપરથી એકદમ કુદી પડી પોતાના કીમતી વસ્ત્રો બગડવાની પણ દરકાર ન કરતાં કાદવમાં પડી પેલા ભુંડને ખેંચીને બહાર કાઢ્યો.

તેને બહાર લાવ્યા પછી એક નોકરે કહ્યું કે—"અરે શ્રીમાન સાહેબ! આપે જાતે શા માટે આટલી બધી મહેનત ઉઠાવી? અમને હુકમ કર્યો હોત તો તે કામ અમો પણ કરી શકત."

ત્યારે ઉત્તરમાં શ્રી [illegible] કહ્યું કે "તમે કહો છો તે ઠીક છે પણ આ દુઃખને જોઈને મારા હૃદયમાં જે દુઃખ થતું હતું તે જ દુઃખ તમારા હૃદયમાં થયું હોત તો તમને મારી આજ્ઞાની પણ અપેક્ષા રહેત નહિ. મારી આજ્ઞા પહેલાં જ તમો એ કામ કરી લીધું હોત. પણ તમારા હૃદયમાં મારા જેવું દુઃખ થયું નથી તેથી તમને જણાતું નથી. મારા હૃદયમાં થતા દુઃખને માટે મારે જ મહેનત કરવી એ મને વધારે ઉચિત લાગ્યું. તેથી મારી જાતે આ ખાડામાંથી આ ભુંડને બહાર કઢાવવાની જરૂર જણાઈ. જો આ ભુંડને કાદવ બહાર કઢાયો ન હોત તો તેને દુઃખી જોઈ મારા હૃદયમાં જે પીડાના ભડકા થયા કરતા હતા તે પીડા દૂર થાત નહિ. એ ભુંડને બહાર કઢાવવાથી મારા હૃદયની પીડા શાંત થઈ છે. તેથી મેં ભુંડની દયા કરી નથી પણ મારા અંતરની દયા કરી છે."

ધન્ય છે આવી દયાની લાગણીવાળા [illegible] અનુભવ

આ ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં શારીરિક અનુકંપાદાન [illegible] પણ સાથે માનસિક અનુકંપાનો પણ સમાવેશ થાય છે. કેમકે શારીરિક પીડા પામતાને જોઈને અંતરમાં પણ પીડા થાય [illegible] પીડા દૂર થતાં માનસિક પીડા પણ [illegible] અનુકંપાનો [illegible] વિવિધ [illegible] અને તે પ્રમાણે છે:—

[illegible] માંથી ભગવાન શ્રીમદ્ [illegible] કુમારિલભટ્ટ [illegible] આદિ [illegible] શ્રીમદ્ શંકરાચાર્યજીએ બૌદ્ધ અને જૈનોને [illegible] હતો. [illegible] જૈનો નાસ્તિક છે, કેમકે તેઓ [illegible] પ્રમાણે હમારી જૈન ધર્મ [illegible] હતા.

[illegible] કહેવું છે કે જૈનો નાસ્તિક છે. કેમકે તેઓ ઈશ્વરને માનતા નથી. જૈનો પરમેશ્વરને માનતા નથી, તો [illegible] મહાવીર પર્યન્ત ચોવીશ તીર્થંકરો (પરમેશ્વરો) ને જૈનો [illegible] માને છે! તમે તો એક પરમેશ્વરને માનો છો, પણ જૈનો તો ચોવીશ પરમાત્માઓને માને છે, જેથી તમારા કરતાં જૈનોમાં ચોવીશગણી આસ્તિકતા સિદ્ધ થાય છે.

જૈનશાસ્ત્રની માન્યતા પ્રમાણે ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી એ બે મળી એક કાળચક્ર થાય છે તે દરેક ઉત્સર્પિણી તથા અવસર્પિણીમાં ચોવીશ તીર્થંકરો થાય છે જેઓ જન્મ પામી [illegible]-કર્મ હોય, તો [illegible] અથવા ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવી અથવા વિના ભોગવે ત્યાગ કરી સર્વ કર્મનો નાશ કરી કેવલજ્ઞાન પામી-સર્વજ્ઞ થઈ મોક્ષમાં જાય છે.

એવા અનંત કાળચક્રમાં અનંતા તીર્થંકરો તથા બીજા પણ અનંત કેવળી ભગવાનો મોક્ષદશાને પામ્યા છે. જેઓ અનંતજ્ઞાની સર્વજ્ઞ ભગવાન પરિપૂર્ણ દશાની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલા પરમાત્માઓ જ છે, તેવા અનંત પરમાત્માઓને માનનાર જૈનોને નાસ્તિક કહેવા એ આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયેલ પરમ જ્ઞાનીઓનું કર્તવ્ય નથી.

[illegible] ધર્મ, પુન્ય, પાપ, ધર્મ, અધર્મ, જીવ, અ૦

[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નાસ્તિક [illegible] જૈન [illegible] [illegible], કે તેથી ન નાસ્તિક [illegible]?

[illegible] [illegible] એમ [illegible] જૈના [illegible] — [illegible] નથી તેથી નાસ્તિ[illegible] [illegible] ઇચ્છા કે શક્તિ [illegible] થાય છે તો પછી પોતાના [illegible] માનવાને નહિ માનનારે જૈનોને [illegible] પોતાના પગ ઉપર કુહાડો મારવાનું [illegible] કરવાની [illegible] હતી? કે [illegible] જૈનોને [illegible]

જૈનો [illegible] પણ [illegible] [illegible] જૈના [illegible] નથી [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] જરૂર છે.

[illegible] જૈન ધર્મને કર્તા માને છે. [illegible] ઈશ્વરને કર્તા માનીને અથવા કર્મને કર્તા [illegible] જરૂર છે.

[illegible] બુદ્ધિથી [illegible] આગે માર્ગ [illegible] રાગદ્વેષ દોષનો નાશ કરવા માટે જ ઈશ્વર અથવા કર્મને કર્તા નહિ માનનારાઓનો ઉદ્દેશ છે. તે ઉદ્દેશ [illegible] આદિ દોષોનો નાશ કરતા [illegible] 'ઈશ્વર કર્તા છે' તે જ વાત સાચી છે અથવા 'કર્મ કર્તા છે' તે જ વાત સાચી છે એમ કદાગ્રહપણે માની વાદવિવાદ કરવામાં ઈર્ષા તથા [illegible] વૃદ્ધિ કરવાનું થાય છે, અને અમૂલ્ય સમય નિરર્થક પ્રવૃત્તિઓમાં ફોફાં (ફોતરાં) ખાંડવામાં વ્યર્થ ગુમાવવાનું થાય છે.

આ કારણથી શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્યજીએ વિચાર્યું કે—"જૈન જેવા પવિત્ર દર્શન પ્રત્યે શંકરાચાર્યજીની ખોટી ઉશ્કેરણીથી લોકોના હૃદયમાં આશંકા અથવા અરુચિભાવ થાય એ અન્યાય આપવા જેવું થાય છે." તેથી પોતાના જ્ઞાન-ધ્યાનની પ્રવૃત્તિને ઘડીભર મંદ કરી સમાજની સેવા કરવી, એ પણ એક મહાન ધર્મ છે એમ સમજી 'જૈનદર્શન સત્ય છે, તેને નાસ્તિક કહેનાર ભૂલ કરે છે' એમ દર્શાવવા, સત્યનો પ્રકાશ ફેલાવવા પોતાની જિંદગીનો ભોગ આપી જૈન સમાજને ટકાવી રાખ્યો છે.

જો તે સમયમાં હેમચંદ્રાચાર્યજી ન હોત, તો આજે જૈનસમાજ

એનું નામ પણ બાગે જ કહેતી પ્રાર્થન તેમણે મમજ મેવાના મહારાથી ઉત્કૃષ્ટ પુન્ય ઉપાર્જન કર્યું.

એક સમય તપના તેજથી દેવીનું આ ચિન્તામણી દેવીની પ્રભાવના એનથી પામાં કના અધિક ગાની પમે પડેલું છે— આ તથા કુમારપાલના હૃદય કેના અવ આપી છે. દેવીએ પ ગ નીને ગ્રથી ઉનગમાં શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યજીને ગમ્યું છે— કમ પાવના પણ અવ આપી છે અને આપના પાય અવ કરી માણ કે કુમાર ર ા ક ના આપે જ મહાજા ઉન્નતિના ઘણુ જ મહ ક રા ક ા નગ જ ઘણું પણ આપના હાથે મવાના મહાન પ્રતિ કા થવાના છે. જેથી કુમ પાલ ક ના આવ ા વધે તે મ અ ની જ નમા ર ા આ વ્યક્તતા ?

આ ર જાણી આમન હેમચંદ્રાચાર્યજી ઉનગમા નાની દેરીન કરેલા લાગ્યું છે— મ ા નિમિત્તથી મન્ય ન ર ા નક ગ્રુ દેખાતો ન ર કોઈ પણ જીવ આ અમ રેના અભાવથી મુક્ત થઈ પરમ પ નન્યન પામી શકતો હ ય, ન ન મ મ ર અમ વાર ક ા ના પ ર ર થતો ન ય જ ાસેમાજના હૃદય ા અને ક સામ્રાજ્યમાં માલિક અમ ર ા ઘુ ી પરમાત્મ-તત્ત્વ અણી ઘ ગાતા ન ય, કોઈનું પણ હર ઘનુ હોય મળ જ આપવા દેશની ન ત ન મની ન ા ત ા મ ર ગમ ા ક ર અત મ ા ાધિ અવ થી પણ તમ ર ા (જનમમા ા અ ર ર વ) ક પ ગ પ્રમ ત મિનથી ગા પ્રુ

વ માવમ ઝ્રમા મ ાનિક ક ષ્ટ ા ન ર મન મિન ક ા ક ર ઉ આ થા આ તજુમ ા પૂ ત મ ત ા ા નો ા ા ા ર ા ર ર દેશ ા કોઈન ર હ ા ા ક ેશ પવિત્ર મ મ ર ા ા ર ા ર ન ન આપ રના પૂતિ નામ ક ર મી ક

મ ાનિક અનુપાનું ખીલવ કિન

ક્ષમા શ્રીમાન શ્રીજિનદત્તસૂરિ ર ર ા ર મ ા ક ર આ ગ ર ા વ ા ા વિદય ન ત ા ન ાર ર ઘ ર ા ર ર ા ા

[illegible] જૈન સમાજમાં [illegible] તેમના પણ ગુરુઓની [illegible] ગુરુઓની પધરામણી થતી. જૈન સમાજમાં [illegible].

[illegible] મુખ્ય થતા હતા. [illegible] અનેક કષ્ટો આપતા [illegible] પણ પાછા પડતા ન હતા.

[illegible] રૂપિયા [illegible] ([illegible])ના ભરવા જોઈએ. [illegible] ગુરુપૂજનના અમુક રૂપિયા આપવા. [illegible] રૂપિયા પોથીપૂજનમાં આપવા. [illegible] ના અમુક રૂપિયા દેરાસરખાતે તથા ગુરુપૂજનમાં આપવા અને વાસક્ષેપ ([illegible]) નખાવવો.

આવી કોઈ પ્રશ્ન કરશે કે—' મહાવીર ભગવાને ગૌતમાદિ અગીઆર ગણધરોને વાસક્ષેપ નાખ્યાનો શાસ્ત્રમાં અધિકાર છે.' તો તેના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે – આજના પૈસાના પૂજારી ગુરુઓની માફક મહાવીરે, વાસક્ષેપ નખાવનાર કોઈ પણ ગૃહસ્થ પાસેથી પોથીપૂજન તથા ગુરુપૂજનના ખોટા બાના બતાવી પૈસા લીધાનો શાસ્ત્રમાં પાઠ છે જ નહિ.

ઉજમણું કરવામાં આટલા રૂપિયા ખરચવા, આરતિ તથા દીવો કરવાના, તેમ જ પ્રભુની પૂજા કરવાના, સ્વપ્ના ઉતારવાના તથા પારણું ઝુલાવવાના એ વિગેરે કાર્યોના લીલામી (ચડાવા) ધધાઓમાં ઘી બોલાવી તેના પૈસા દેરાસર ખાતે તથા જ્ઞાનખાતે રૂપિયા આપવા તથા ગોરજીની માફક પોતાને ઘેર શ્રીપૂજ્યની પધરામણી કરાવી ગુરુપૂજનમાં અમુક રૂ. ધરવા, એક દેરાસરમાંથી ભગવાનની બીજા દેરાસરમાં લઈ જવી હોય તો નકરો (ન કરો

કહે છે કે જે પોતાના ઇષ્ટદેવ ભગવાનની મૂર્તિ કે તેના ચિત્રનો આશ્રય પણ ન કરે [illegible] મનપણથી મોક્ષ થતો [illegible] મૂર્ખ વાતને સમજી શકતા નથી) મૂર્તિનું ખંડનું [illegible] પ્રતિમાઓના વંદન કરવાના પ્રયાસો કર્યા, [illegible] કરે તો સ્વામિવાત્સલ્ય કરવું તથા [illegible] રૂપિયા (જેમ [illegible] નિયમિત ટેક્સ [illegible] તેમ) આપે ના [illegible] અને [illegible] રૂપિયા આપે તો [illegible] [illegible] (કલ્પસૂત્ર)ના [illegible] [illegible] [illegible] તેની પણ રૂપિયા [illegible] શાસ્ત્રવિરુદ્ધ [illegible] [illegible] ભિખતા કરી નાખી હતી

જે પ્રતિમાઓ માટે ઉપાધ્યાય [illegible] યશોવિજયજી પણ કહી ગયા છે કે —

> [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

કામ ક્રોધ [illegible] મદ દ્વેષ, [illegible] મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન [illegible] વિષય, મમતા માયા તથા [illegible] [illegible] અને દયા શાન્તિ સમતા ક્ષમા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નિર્માન, નિર્મમતા નિર્ભયતા વગેરે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] … આમાંથી … કલ્યાણ … પ્રસંગે … [illegible]

[illegible] … કરી ગઈશ … કલ્યાણ થશે.' આવા … ધાર્મિકતાના માર્ગે ચડી ગયા. અર્થાત્ … કમાઈ વરઘોડા … શત્રુંજય, ગિરનાર કે કાશી-મથુરાની … સ્થાનોમાં તેમ જ જૈન કે રામ-કૃષ્ણના મંદિરો … પણ ધર્મના નામે થતા કાર્યોમાં … 'ધર્મ થશે અથવા કલ્યાણ થશે' એમ માની લે છે. એઓ સિવાય ધર્મ થવાનું અથવા કલ્યાણ થવાનું માની … વૃદ્ધિ કરે તેવી સ્થિતિમાં જ … ગયા છે

આમાંયે પણ ઉપધાન, વરઘોડા વગેરેના ચલાવવા તથા બીજી ઘણી ખર્ચાળ પ્રવૃત્તિઓ તેવા સન્માર્ગભ્રષ્ટ કુગુરુઓએ પ્રવર્તાવેલી. પૈસાની લેવડદેવડથી જ ધર્મક્રિયાઓના નામે પ્રવૃત્તિઓ થતી જણાય છે. એક દિવસ ઉપવાસ કરવા અને એક દિવસે ઊંચામાં ઊંચો સ્વાદિષ્ટ ખોરાક ખાઈ ઉપધાન કરવાનું મહાન સૂત્રોમાં છે નહિ. ધર્માચાર્યોના નામે યતિઓના રચેલા ગ્રંથોમાં તે વાત હશે. અથવા તો જે સૂત્ર (મહાનિશીથ વગેરે)ને જુદા જુદા ગચ્છના આચાર્યોએ પોતે છિન્નભિન્ન કરી તેમાં પોતાનું ઉમેરી દીધું હશે, તેવા સૂત્રોના દાખલા હશે.

જો સૂત્રોમાં કદાચ ઉપધાન શબ્દો હશે, પણ આ ઉ[illegible] થવાના ધંધા ચલાવવા જેવી પ્રવૃત્તિ તો છે જ નહિ

તો કાચ પૈસાની જરૂર પડે પણ તપ શીલ કે ભાવનામાં પણ પૈસાથી જ ધર્મ ગણાવી દીધો છે તેમાં પણ જેની જેની જેટલી ભાવના થાય તેટલા પૈસા આપવાનું ભાગ્યે જ બને એ તો પોપ ગુરુઓએ તથા તેના [illegible] જનોએ 'અમુક તપમાં આટલા રૂપિયા અને અમુક પુણ્યમાં આટલા રૂપિયા આપવા' એવો જે જે કાયદો બાંધ્યો હોય તેજ પ્રમાણે આપે ત્યારે થાય નહિ તો તેને ન [illegible] કોઈ પ્રસંગને લઈ તે ક્રિયાઓને [illegible]

આ સંબંધમાં ઉત્તગો દાખલા તથા પુરાવા મારી પાસે મોજુદ છે. અમુક [illegible] ઉપવાસમાં [illegible] અમુક ગામમાં [illegible] થી [illegible] છે અમુક [illegible] તથા મનુષ્ય પોતાની ઈચ્છા મુજબ ન થવાથી તથા ઈચ્છા મુજબ ન બનવાથી તેની ધર્મ ક્રિયા [illegible] એવા અનેક દાખલાઓ તથા પુરાવા મોજુદ છે

તેથી જ ઉપાધ્યાય મહારાજે કહ્યું છે કે— 'રોકી કુગુરુને દાખવે, શુદ્ધ પંથ એ [illegible]' આવા પોપ સામ્રાજ્યના સમયમાં જિનશાસનની સમાજ અને દેશની અધોગતિ [illegible] જાણી શાસન તથા સમાજની ઉન્નતિને માટે શ્રીમન્ જિનવલ્લભ સૂરિએ સન્માર્ગનું સ્વરૂપ શું? ત્યાગી મહાત્માઓનું જીવન કેવું હોવું જોઈએ? સાધુ મહાત્માઓનું કર્તવ્ય શું? શ્રાવકોની [illegible] તેનું કર્તવ્ય શું? ઉત્સૂત્ર કથન કેમ [illegible] બતાવવા સંઘપટ્ટક નામના ગ્રંથની રચના [illegible]

પણ શું [illegible] પોપ ગુરુઓ [illegible] [illegible] હતું? [illegible] [illegible] તથા [illegible] તેમનો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભારી પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તો કોઈ પણ [illegible]

[illegible] પણ [illegible] કે મારો ધર્મ છે.
[illegible] હરણ આપી શકું તેમ નથી.

[illegible] વિચારમાં પડ્યો અને છેવટ [illegible] એક મનુષ્ય [illegible] તેની દયા ? હું [illegible] હરણ ઉપર તમારો [illegible] હક નથી, પણ મારો હક છે. માટે હરણ મને સોંપી દે, નહિ તો [illegible] હરણને હું [illegible].

[illegible] પારધીનું કથન સાંભળી રાજા ગંભીર વિચારમાં પડી ગયા. હવે શું કરવું ? તે ન સમજવાથી ઘડીભર તે મુંઝાઈ ગયો. જો કે રાજાની પાસે શસ્ત્રો તૈયાર હતાં, અને તેથી હરણનો બચાવ કરવા માટે તો શસ્ત્રના પ્રહારથી શિકારીને મારી હરણને બચાવી શકે તેમ હતું; પણ રાજાના હૃદયમાં કુલાચારની કે કલ્પનાજન્ય દયાભાવના ન હતી, પરંતુ સાચી દયાભાવના હતી. તેથી રાજાને વિચાર થયો કે—'મારનારને મારી મરનારનો બચાવ કરવો એ ખરી દયા નથી. મારનારની પણ દયા લાવી મરનારને બચાવવું એજ સાચી દયા છે.

એમ ધારી હરણને ન મારવા પારધીને વિવિધ પ્રકારે બોધ આપીને રાજાએ સમજાવ્યો. 'આ બિચારા પામર જીવને મારવાથી નિરપરાધીનો વધ કરવાથી પરમાત્મા નારાજ થશે અને તને મહા પાપ લાગશે. અન્ય જીવને મારી પોતાના જીવનનું પોષણ કરવા કરતાં અનાહાર અથવા વનસ્પતિના ખોરાકથી જીવનનું પોષણ કરવું તે સર્વોત્તમ છે.'

એ રીતે બહુ પ્રકારે સમજાવ્યા છતાં ક્ષુધાથી વ્યાકુળ થયેલ અને જીદગીભર હિંસાના કૃત્યોથી નિષ્ઠુર બનેલ પારધીને સદ્બોધની અસર થાય જ ક્યાંથી ?

ઉપરે [illegible]એ પારધીને કહ્યું કે, 'જો તું આજીવિકાના અર્થે જ આ સિવાય નિરપરાધી જીવનો ઘાત કરતો રહેશ, તો આજથી તેનું અરધું પુણ્ય તજી દે અને મારી સાથે નગરમાં ચાલ. હું [illegible] તારા કુટુંબનું પોષણ થાય તેટલું અનાજ અને દ્રવ્ય તને આપીશ.

જ્યાં તે પાપાત્માને રાજાના વચન ઉપર વિશ્વાસ જ કેમ આવે? અવિશ્વાસી તે પારધીનું મન પાપી હતું જેથી તેણે રાજાને કહ્યું કે— તું મને તારા નગરમાં લઈ જઈ કદાચ મારી નાખે, અથવા કેદ કરે અથવા ત્યાંથી ધક્કા મારી કહાડી મૂકે તો મારો ત્યાં શું ઉપાય ચાલે? એવી મારા મનમાં શંકા થયા કરે છે જેથી હું તારી સાથ ત્યાં આવી શકું તેમ નથી.

પારધીની શંકાયુક્ત વાત સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે— મારી સાથ આવવા તને શંકા આવતી હોય તો આ મારા શરીર ઉપર રહેલ મોતીજડિત લાખો રૂપિયાના હાર કુંડલ મુગટ તથા બાજુબંધ વગેરે આભૂષણો છે, તે સર્વ પણ આ [illegible] [illegible]

રાજાની પાસેથી લાખો રૂપિયાના દાગીના મળે [illegible] પેલા પારધીનું મન લલચાયું પણ [illegible] [illegible] થયો હતો કે, તે દાગીના ઉપાડી [illegible] [illegible] [illegible] પણ તેનામાં શક્તિ ન હતી તેથી તેણે રાજાને કહ્યું કે— હે [illegible] લાખો રૂપિયાના દાગીના આપી મને તથા [illegible] કુટુંબને [illegible] દારિદ્ર્યથી મુક્ત કરવા તૈયાર થયા [illegible] તથા [illegible] પણ મુક્ત કરો છો તેથી હું આપનો પરમ ઉપકાર [illegible] [illegible] પણ [illegible] દિવસની ક્ષુધા તથા [illegible] [illegible] [illegible] હું [illegible] ભાગી મરેલો છું કે [illegible] વિના પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તાકાત રહી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દાગીનાના [illegible] ઉપાડીને હું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] માટે જેમ [illegible] દાગીના આપવાને [illegible] [illegible]

[illegible] સામાની અહિંસાની કરી.
[illegible] ગુણોથી [illegible]
[illegible] કોઈ પણ પ્રાણિને
[illegible]

[illegible] દયાપૂર્વક
[illegible] એક હરણ જેવા
[illegible] દરકાર ન કરી,
[illegible] માટે [illegible] આપવામાં તેને શું-
[illegible]

[illegible] દયા [illegible] એ જ સાચી દયા
છે. [illegible] નામ [illegible] અનુકંપાદાન છે. પૈસાની ખાતર પ્રાણ
[illegible] દયાની લાગણી [illegible], તો તેનુ નામ સાચી દયા કે
અનુકંપા નથી. પ્રાણી પ્રત્યેની દયાની લાગણીની ખાતર લાખો કે
કરોડો રૂપિયાને તૃણવત્ માને છે, પૈસાની ખાતર પ્રાણીને જતો
કરતા નથી, પણ પ્રાણીની ખાતર લાખો રૂપિયા અથવા સમૃદ્ધિને પણ
જતી કરે છે, તે જ સાચી દયા છે, અને તેનુ નામ જ આર્થિક
અનુકંપાદાન છે.

૭

સુપાત્રદાન

લેખક
મુનિશ્રી જયવિજયજી

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] થાય છે, "માનાપારી [illegible] સિદ્ધિ થાય છે. [illegible] મલિન હોય, વા [illegible] ફર્યા કરે છે. ચિત્ત [illegible], [illegible] ચિત્તમાં [illegible] અને [illegible] એ [illegible] ગુણપૂર્વક ચિત્તમાં [illegible] તેથી દાનની સિદ્ધિ થાય છે.

વિત્ત — દાન આપવામાં પૈસાની જરૂર પડે, તે પૈસો સત્ય અને ન્યાયથી કમાયેલ હોવો જોઈએ. મહારંભ, મહા પરિગ્રહના પાપ-વ્યાપાર [illegible] પૈસાના આગમન-[illegible]થી અંતઃકરણની મલિનતા થાય છે. '[illegible] તેવા [illegible]' માટે જે ધંધામાં કૂડ કપટ થતા હોય, અનેક જીવોને ત્રાસ થતો હોય, એવા પાપ-વ્યાપારથી નિવૃત્ત થવું.

સત્ય તથા ન્યાયને માર્ગે કમાણી કરનારના અંતરમાં તથા તે દ્રવ્યના ખોરાકમાં સાત્વિકતા હોય છે. તેથી બુદ્ધિ નિર્મળ રહે છે, હૃદય કોમળ હોય છે, અનીતિ કે અસત્યથી મહાપાપનો ધંધો કરનાર તથા ક્રૂરતાથી કમાણી કરનારનું હૃદય પાપી હોય છે અને તેવા પાપી પૈસાના ખોરાકમાં તામસી તથા રાજસી વૃત્તિઓ ઉત્પન્ન થવાથી હૃદય કઠોર બને છે, તેથી સદ્ભાવના વા ધર્મપ્રીતિ ઉત્પન્ન થતી નથી. માટે વિત્ત, સત્ય તથા ન્યાયોપાર્જિત હોય તો જ દાનની સિદ્ધિ થાય છે.

પાત્ર—મધુર દૂધ તથા સ્વચ્છ જળ હોય, પણ જો તેને કાદવ, કીચડ કે દુર્ગંધવાળા ખરાબ પાત્રમાં નાખ્યું હોય, તો તે ગંધાઈ જાય છે, તેમ નિર્મળ ભાવપૂર્વક ન્યાયવિત્ત-સંપન્ન પદાર્થોનું દાન અધમ પાત્રને આપવાથી આત્મિક લાભની પ્રાપ્તિ થતી નથી. માટે પાત્ર પણ ઉત્તમ જોઈએ.

આ વિશ્વમાં વિવિધ જાતનાં અનંત જીવોની કોટિમાં સર્વોત્કૃષ્ટ પાત્ર સત્પુરુષ જ છે. સચ્ચિદાનંદ (**સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન,** [illegible] **ય**) **રૂપ અવિનાશી એવું આત્મ તત્ત્વ જેના હૃદય**

જેણે અપૂર્વભાવ પ્રગટપણાને પામ્યું છે, તેને જ જ્ઞાનીઓ સત્પુરુષ કહે છે

આત્મજ્ઞાનને પામેલા આગમજ્ઞના ઉપરમાં કહેલાં ૧ મા સુધી [illegible] હોય, અને ત્યાગના દરજ્જાથી ઉત્કૃષ્ટપણે બાહ્ય ચારિત્ર (બાહ્ય [illegible]) પણ હોય, પણ જો અંતમાં આત્મજ્ઞાન પ્રગટ ન થયું હોય તો તેને જ્ઞાનીઓ અજ્ઞાની કહે છે

સત્પુરુષ તેને જ કે જેને નિશદિન આત્માનો ઉપયોગ જ [illegible] મત, વા [illegible] અમારા શિષ્યો, એ અમારો ધર્મ [illegible] એવી મમત્વ ભાવના તથા ભિન્નતા જેના હૃદયમાંથી [illegible] છે [illegible] જ્ઞાન ધર્મ, મત વા [illegible] પ્રગતિ [illegible] સ્વરૂપ સમજાયું છે [illegible] જેનો સમભાવ [illegible] છે, દેહમૂર્છા અને [illegible] થી જ વિરક્ત થયેલ છે, શત્રુ-મિત્ર પ્રત્યે પણ જેને સમાનતા [illegible] કહેવાય છે

તેવા સત્પુરુષને પ્રસન્નતા તથા નિષ્કામના સહિત ચિત્તની નિર્મળ ભાવનાપૂર્વક સત્ય તથા ન્યાયસંપન્ન દ્રવ્યનું જ દાન કરવું તેને જ્ઞાની ભગવાન સુપાત્રદાન કહે છે

પરમતાની ભગાભદ્ર મુનિ જંગલમાં ધ્યાન [illegible] કરતા આત્મનિષ્ઠ [illegible] માં જ નિમગ્ન રહેતા [illegible] ભિક્ષા મળે તો તે ગ્રહણ કરતા, નહિ તો અનાહારીપણે આત્મધ્યાનમાં લીન રહેતા હતા

તેમના પવિત્ર ચારિત્ર [illegible] વનમાંના સિંહ, વાઘ, [illegible] પશુઓ પોતાના વેર-વિરોધ ભૂલી જઈ [illegible] ત્યાંથી [illegible] રમતા રમતા [illegible]

[illegible] માં પશુઓ મહાત્મા [illegible] આગળ, જેથી [illegible] આનંદથી [illegible] સંતોષ કરતાં હતાં.

તેમ એક મૃગ [illegible] હતું. [illegible] આ મૃગ અપૂર્વ પ્રીતિ [illegible] હતો. મહાત્માના દર્શન તથા સમાગમથી [illegible] આનંદ પામતો હતો. મુનિની સેવા માટે [illegible] નજર રાખી [illegible] કોઈ વટેમાર્ગુ પાસે ખાવાનું ભાતું દેખે, તો તેના [illegible] મુનિ પાસે લઈ જતો, અથવા મુનિના વસ્ત્રને પકડી [illegible] વટેમાર્ગુ પાસે મહાત્માને લઈ આવતો હતો.

મહાત્માને કોઈ વટેમાર્ગુઓ પોતાની પાસે ખાવાનું હોય, તે તેમને આપતા હતા. ગુરુમહારાજને આહાર મળવાથી પોતાની સેવા સફળ થએલી ગણી હરણ અત્યંત આનંદ પામતો હતો.

એક વખત એક સુતાર પોતાના પેટ પૂરતું ખાવાનું ભાતું લઈ ને વનમાં લાકડાં કાપવાને આવ્યો. ત્યાં ઝાડની એક મોટી ડાળને કાપતાં કાપતાં તે ઝાડથી છુટી પાડવાની તૈયારીમાં હતી. એવામાં 'આ સુતાર પાસે આહાર છે' એમ જાણી હરણ મહાત્માને સંજ્ઞા કરી ઝાડ પાસે લાવ્યો.

થોડે છેટેથી શાન્તમૂર્તિ મહાત્મા મુનિને જોઈ પૂર્વના સંસ્કારથી સુતારના હૃદયમાં મુનિ પ્રત્યે પ્રેમ, ભક્તિ તથા પૂજ્યતા ઉત્પન્ન થયાં. આવા મનુષ્યહીન ભયંકર જંગલમાં જંગમ તીર્થ (સાધુ)ને જોઈ, અતિ પ્રસન્ન ચિત્તવાળો સુતાર હર્ષના આવેશમાં એકદમ ઝાડ ઉપરથી નીચે ઉતર્યો અને મુનિના ચરણકમળમાં નમસ્કાર કરી તેમના દર્શનથી પોતાનું શ્રેય માનનાર સુતારે આહાર માટે તેમને આગ્રહ કર્યો.

સુતારના હૃદયની પ્રસન્નતા તથા નિર્મળ ભક્તિ જોઈ મુનિએ તેની પાસેથી આહાર લીધો. એવામાં કાપતાં કાપતાં થોડી લટકી રહેલ ડાળને પવનનો ઝપાટો લાગવાથી એકદમ તે તુટી અને જ્યાં

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] પ્રસન્ન [illegible] [illegible] પ્રત્યેની ગુરુભક્તિ [illegible] [illegible] મુનિભક્તિ [illegible]

[illegible] તે મુનિને જોઈ આપણે [illegible] કાપવાની મહેનત [illegible] 'મુનિને [illegible] મહેનતથી પરિશ્રમિત [illegible] કેમ પહોંચી શકીશ!' [illegible] મુનિને દેખતાં જ એના અંતરમાં [illegible] ઉપરથી નીચે ઉતરી [illegible] પોતાની પાસે ખાવાનું હતું તે બધું [illegible] ભક્તિ તથા ચિત્તની પ્રસન્નતા [illegible] આ ઝાડની ડાળ પડશે, તો મારું [illegible] તથા આત્મદૃષ્ટિનો વિકલ્પ પણ ન થતાં [illegible] લીન થતાં દેહાધ્યાસ-બુદ્ધિ તથા જગદાકાર-વૃત્તિનો નાશ [illegible] આત્મસિદ્ધિ મેળવી શકશે.

[illegible] રહેનાર પશુની પણ આવી ગુરુભક્તિ જોઈ તેનું શ્રેય કરવાની ભાવનામાં તથા 'આ સુતાર કે જે ગામમાંથી કેટલે દૂર વનમાં રખડી લાકડા કાપતા મહેનતથી થાકી ગયો છે, ક્ષુધાથી આકુલ થઈ ગયો છે, છતાં ગુરુભક્તિમાં પોતાનું શું થશે તેનો અણુમાત્ર પણ વિચાર ન કરતાં પોતાનો આહાર મને આપે છે. આવા સરલ સ્વભાવી અને ગુરુપ્રેમી આત્માનું કલ્યાણ કેમ કરું?' એવી કરુણામાં નિષ્કામ ભક્તિ કરનારા પવિત્ર ભક્તો તરફ કરુણામાં [illegible] આત્મભાવમાં સ્થિર થવાથી 'આ ઝાડની ડાળ નીચે [illegible] થશે,' એ લક્ષ્ય લય પામી જતાં દેહાધ્યાય-બુદ્ધિનો [illegible]

[illegible] પામી ન હતી. પણ [illegible] [illegible] વાક્યરૂપથી પણ [illegible] [illegible] ([illegible])ની [illegible]

[illegible] ભક્તિ કરવી એ આત્મિક [illegible] [illegible] ભજના, માનના, વિત્તના અને પ્રતિપત્તિ એમ [illegible] [illegible] પણ [illegible] [illegible] પ્રતિપત્તિને [illegible] સાર્થકતા છે. [illegible] નિષ્કામપણાને પામે છે.

ભજના–[illegible] ભક્તિ, શરીર [illegible] સત્પુરુષની [illegible] ભક્તિ કરવી તે.

માનના–માનસિક ભક્તિ, [illegible] કુટુંબાદિ ભૌતિક પદાર્થો [illegible] પ્રત્યે અધિકતર પ્રીતિ-પ્રસન્નતા-[illegible] રાખે તે.

વિત્તના–આર્થિક ભક્તિ [illegible] તથા નીતિની કમાણીથી નિષ્કામપણે ગુરુની સેવામાં વસ્ત્ર, પાત્ર, આહાર, વસતિ વગેરે તથા પ્રભુની સેવા-ભક્તિમાં પૈસાનો વ્યય તે.

પ્રતિપત્તિ–આજ્ઞા, સત્પુરુષની જેવી આજ્ઞા હોય તેજ પ્રમાણે વર્તન કરે. પોતની વૃત્તિને અનુસરતી આજ્ઞા ઉઠાવે તેનુ નામ આજ્ઞા-ધર્મ નથી, પણ વૃત્તિપોષણ રૂપ સ્વચ્છંદતા છે. સત્પુરુષની જેવી આજ્ઞા હોય તે પ્રમાણે આજ્ઞાકારે વૃત્તિને રાખે તેજ આત્મશ્રેયનુ કારણ છે.

હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય એ ત્રણ તત્ત્વો છે. ત્યાગવા લાયક પદાર્થો તથા પ્રવૃત્તિઓ શુ છે? જાણવા લાયક શુ છે? તેમજ આદરવા લાયક શુ છે? તે માત્ર શબ્દાર્થપણે જાણવાથી ના [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] જાણુ [illegible] ગણે કે તાત્ત્વિ[illegible] [illegible] હોય, તો [illegible] [illegible] ફરી પડે? માટે પોતે [illegible] [illegible] ગણે. [illegible] પુરુષાર્થ ફેરવશે અને આત્મબળ [illegible] [illegible] ગણે. આત્મજ્ઞાન [illegible] માટે જ [illegible] [illegible]

[illegible] પોતાના પંથના નામે [illegible] શીખવ, ને એટલે આપ[illegible] [illegible] માર્ગને કુળની માળા બનાવે, ત્યારે પરમાર્થ[illegible] [illegible], કારણ કે પાલન કરનાર સર્વને [illegible] છૂટે દેખતાં [illegible] [illegible] 'હાથ મને [illegible] ના' એવી શંકાથી બાગનો [illegible] તેમાં પ્રભુના વચન ઉપર શ્રદ્ધા ક્યાં રહી? પ્રભુએ કહ્યું [illegible] પ્રમાણે વર્તનારને પ્રભુના વચન ઉપર શ્રદ્ધા છે, પણ 'પ્રભુએ [illegible] તે સાચું' એમ ફોનોગ્રાફની માફક બોલનારને શ્રદ્ધા છે એમ [illegible] શકાય નહિ.

'પ્રભુએ કહ્યું તે સાચું' એમ તો બધા બોલે છે. દિગમ્બર, શ્વેતાંબરો, સ્થાનકવાસી, ગચ્છ, મત કે દર્શનવાળા બધા કહે છે 'પ્રભુ કહે તે સાચું.' પણ પ્રભુ શું? તેણે શું કહ્યું છે? તેને યથાર્થ સમજી ત્યાગવા યોગ્ય કષાયાદિ દોષોનો ત્યાગ કરવો, આદરવા યોગ્ય સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રમાં જ રમણ કરે અને જાણવા યોગ્ય સમસ્ત વિશ્વના ભાવને સમપરિણામે નિર્લેપપણે ઉપયોગપૂર્વક જાણે તે તત્ત્વ ઓળખાણ તથા સાચી શ્રદ્ધા કહેવાય છે.

તેવી સાચી શ્રદ્ધાપૂર્વક સત્પુરૂષે જે પ્રમાણે આત્મશ્રેય થવાની અને કર્માવરણો છોડવાની આજ્ઞા કરી હોય, તેજ પ્રમાણે વર્તે તેને પ્રણિપત્તિ–આજ્ઞા અથવા સેવા કહી છે. સત્પુરૂષ તથા સ્વરૂપને યથાર્થ ઓળખવાથી સેવા કરવાનું શ્રેય થાય છે, પણ ગાડરીયા ટોળાની 'गतानुगतिको लोकः' એ રીતે દેખાદેખીથી સે[illegible]ર વા[illegible] આપનાર પરમાર્થ–માર્ગને સમજી કે પામી [illegible]

નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

'વિચાર્ય કૃતં કાર્ય ફલસિદ્ધિમર્પયતિ

વિચારપૂર્વક કાર્ય કરવાથી જ [illegible] દાન શું ? કેવું દાન ? ને કેવી રીતે અને કેવા પાત્રને આપવું ? તેનો વિચાર કર્યા વિના 'અમુક માણસને અમુક પ્રસંગે દાન આપ્યું [illegible] તેમ છે પણ દાન આપીને [illegible] એમ [illegible] ઉત્પન્ન કરી દાનદિ આપના [illegible] પરમાર્થ-માર્ગની [illegible] નથી તેના [illegible] કરવામાં આવશે.

મુર્શીદપુર નામના [illegible] આત્મમુનિ, [illegible]

[illegible] આવિકા હતી.

[illegible]

[illegible] મુનિરાજ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] કરવા માટે મુનિએ [illegible]

[illegible] અતિથિ પધરાવી અને [illegible] સાડી બાર કરોડ સુવર્ણ [illegible] અહો! ધન્ય છે આ મહાત્માના પવિત્ર [illegible] નિષ્કામ ભક્તિને!

[illegible] ભિખારી ગોટલાના ટુકડા માટે [illegible] અને ઘેરેઘેર રખડતો [illegible] આ મહાત્માને મોદક માટે [illegible] વિચારમાં પડ્યો કે, 'આ શું? આવા [illegible] ઘેર ઘેર ગોટલાના ટુકડા માટે [illegible] તિરસ્કાર પામું છું અને રખડવાના [illegible] આ પેટ પૂરતા જેટલા સુકા ગોટલાના ટુકડા પણ મળતા નથી. જ્યારે આ મહાત્મા પણ ભિક્ષાર્થે નીકળ્યા છે, તેને લોકો દૂધ, દહીં, ઘૃત તથા મિષ્ટાન્ન વગેરે [illegible] તેના પાત્રમાં નાખી દે છે તથા લેવા માટે આગ્રહ કરે છે હું પણ હવે આવા જેવો [illegible] સાધુ બનું, તો ભુખની પીડા મટી જાય અને મને સારાં સ્વાદિષ્ટ ભોજન ખાવાની મજા પડે.'

ગલીના મકાનની સામે કોશા વેશ્યાનું મકાન હતું. સાધુમહાત્માને આપેલ મોદકના દાન આપતા સાડી બાર કરોડ ચળકતી સોનામ્હોરની વૃષ્ટિ, તેણે પોતાના ઝરૂખામાં બેસીને જોઈ લીધી અને આશ્ચર્ય પામતાં વિચારમુગ્ધ બની ગઈ 'અહા! આ શો ચમત્કાર? પૈસા મેળવવાને નીચ કૃત્યો કરી આખી જીંદગી બરબાદ કરતા પણ મનમાનતુ ધન ન મળ્યું અને લોકોમાં તિરસ્કારને પાત્ર બની, જ્યારે આ સહેલો અને સરલ ઉપાય અદ્યાપિપર્યંત મારા જાણવામાં આવ્યો જ નથી. સાધુને મોદક આપવાથી સાડી બાર કરોડ સોનામ્હોરની વૃષ્ટિ? અધધધ! અહાહા! સાત પેઢી સુધી બેઠે બેઠે ખાતા પણ ખુટે [illegible]

[illegible] એક મે [illegible]
[illegible] આ [illegible] સાચી કે,
[illegible] આપનો દેખત, તોછડો
[illegible] મળ્યો મોદક શાં ગુમાવુ ?"

[illegible] પણ પરમા સાચવુંની વૃત્તિ ન પડે [illegible] હું ભિખારી છોડો છોડો થાકી [illegible] ભિખારીએ માગુની ભક્તિ માટે [illegible] નથી પણ [illegible] અગમગની ગુરણું વૃત્તિને જોઈ [illegible] જેગી આને સુરમું વૃત્તિનો મોહ [illegible] નથી, પરંતુ પેટ [illegible] જેગી [illegible] ક્યાં મહાસતીની નિષ્કામ [illegible] અને ક્યા આ કુત્તાની સ્વાર્થિક વૃત્તિ ? તેમ જ ક્યાં [illegible] નિર્મળ [illegible] અને ક્યાં આ પેટ ભરવાના પ્રપંચ ! '[illegible] જેગી આને [illegible]' એ કહેવતની માફક મારું અને આ [illegible] તો [illegible] છે, આમા કોઈનું કાર્ય થાય તેમ [illegible] નથી [illegible] જ્યાં [illegible] એ ડગલા આગળને આગળ જ છે. [illegible] રખડી રખડી ભુખે મરી જતો, તથાપિ પેટપૂરતુ મળતું ન હતુ, ત્યારે મસ્તક મુડાવી મહારાજ બન્યો, તો પણ દુઃખની દશા તો તેનીને તેની જ રહી. ઉભા ઉભા પગ દુઃખવા આવ્યા, લાડવાને જોઈ ઉદરમા ગલગલીયા થય છે, અને મોઢમા પાણી છુટે છે, છતાં લાડવો મળવો મુશ્કેલ છે. વેશ્યાને દેખવુ ને દાઝવું થયુ છે છેવટે તેણે કંટાળીને વેશ્યાને કહ્યું કે—

"ઓ સાધુ ઓ શ્રાવિકા, તુ વેશ્યા મે ભાંડ;
તેરે મેરે ભાગ્યસે, પથ્થર પડશે રાડ."

અહી વેશ્યા ! એ નિર્મળ ચરિત્રવાન્ સાધુ મહાત્મા અને નિષ્કામ ભક્તિ કરનાર મહાસતી જુદી, આ તો તુ વેશ્યા અને હુ ભ (ભીખારી) બને મરખા મળ્યા છીએ માટે સવર્ણની વૃષ્ટિ [illegible]

પર દી પણ વખતમ [illegible] ની [illegible] ન [illegible] ની [illegible]
માટે બળી ધર્મ શાકનો આપવા દેવ નો આપ નહિ ને [illegible]
દવે તો ઉમ [illegible] દીને પણ પણ [illegible] અને દુખમાં [illegible]

ન [illegible] જેમા [illegible] — [illegible] ગુણની [illegible]
[illegible] અને [illegible] ગુણની [illegible]
નો ગુણના [illegible] આપુ, નહિ ના [illegible]
[illegible] માત્ર [illegible] હે ન ન [illegible]
ના [illegible] ગુરખું [illegible] ન થય ન [illegible]
[illegible] નથી. આ [illegible]
મ કે આપવા ગયો

જેમ દેખાદેખીથી દાન [illegible] પુરાવન
આપવું છે તે ન [illegible] તથા [illegible]
નથી [illegible] અને [illegible]
દાન કરના [illegible] થતી [illegible] સ્થાપન
[illegible] અને [illegible]
[illegible] સ્થાપન [illegible] દાન [illegible]

સાચું દાન

[illegible] રામચંદ્રસૂરિજી

સાચો પરોપકાર સ્વોપકારથી ભિન્ન નથી

[illegible] પ્રવૃત્તિઓમાંના [illegible] શ્રીમદ્ મુનિસુન્દરસૂરી[illegible] કલ્યાણ અને આત્મા[illegible] કરવું જોઈએ [illegible] છે [illegible] પરોપકાર કરવો જોઈએ — એ વાત [illegible] પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં એટલે [illegible] વિના નિરંતર પરોપકાર કરવો, એ ઉત્તમ [illegible] પરોપકાર એ સ્વોપકારથી ભિન્ન [illegible] પરોપકારને કરતો આત્મા સ્વોપકાર અને પરોપકાર એમ ઉભય પ્રકારના ઉપકારને કરનારો બને છે."

આથી તમે સમજી શકશો કે વસ્તુત પરોપકાર પરોપકાર જ નથી, કે જે કહેનારનો પરોપકાર સ્વોપકારથી ભિન્ન હોય. ઉત્તમ આત્મા નિરંતર શક્તિને ગોપવ્યા વિના પરોપકારની સાધનામાં ઉદ્યમશીલ બન્યા કરે છે, તેનું મૂળ નિદાન એ જ છે કે સાચો પરોપકાર સ્વોપકારથી ભિન્ન નથી. આજે દુનિયામાં 'અહિંસા' અને 'સત્ય'ના નામે

પણ જેમ હિંસા અને [illegible] પોતાને છે તેમ પૌષધ [illegible] નામે પણ માત્ર પૌષધ ની ખાતર [illegible] થઈ છી.

તેથી રીતે [illegible] જ્ઞાન [illegible] પૌષધ ના સિદ્ધાંત વિષે યથાર્થ જ્ઞાન નથી [illegible] થી [illegible] છે — [illegible] વિષયમાં [illegible] નહિ.

પૌષધમાંગતિ [illegible] પૌષધ [illegible] આત્મા [illegible] પૌષધના [illegible] સમજવાને માટે [illegible] દેવ [illegible] [illegible] નથી [illegible] પૌષધ [illegible] આત્માને [illegible] આત્મસ્વરૂપની ભાવનાથી [illegible] સ્વરૂપની [illegible] [illegible] પણ પ્રવૃત્તિને [illegible] ની પ્રવૃત્તિ નહિ [illegible] એ કેવળ અજ્ઞાન [illegible]

[illegible] ત્યાંથી પહેલાં પોતાના આત્મા [illegible] આત્મા [illegible] બનવાની જરૂર છે. પોતાના આત્મા ઉપર [illegible] વિના બીજાના આત્મા ઉપર [illegible] નથી.

[illegible] પૌષધ [illegible]

[illegible] ... આ ... [illegible] ... આપત્તિ ... [illegible] ... છે, પરન્તુ તેણે ... [illegible] ... તે કરી ... [illegible]

ઐકાન્તિક અને આત્યન્તિક સુખ જ ઇષ્ટ છે

[illegible] ... આત્માઓ ... કોઈથી પણ તેના ... [illegible] ... ઘણી એવુ ... [illegible] ... તેની પ્રાપ્તિથી જીવ દુઃખી થાય ... [illegible] ... સુખી થાય છે, વસ્તુતઃ તો ... [illegible] ... છે અને તે પણ ... [illegible] ... સુખ દુઃખના અંશ વિનાનું હોય તેમજ ... [illegible] ... હોય.

આ ... [illegible] ... પ્રવચનકાર મહાત્મા ફરમાવે ... [illegible] ... પરોપકાર જગતના જીવોને ... [illegible] ... સંયુક્ત બનાવવા ... [illegible] ... આ જગતમા ઇન્દ્રથી માંડીને તે કીટ સુધીના જીવોને સર્વાનુ-પ્રાણી માત્રને ઐકાન્તિક અને આત્યન્તિક સુખ જ ઇષ્ટ છે."

જે સુખમા દુઃખનો એક અંશ પણ ન હોય, તે સુખને ઐકાન્તિક સુખ કહેવાય અને જે સુખ કોઈ પણ કાળે વિનાશને પામનારુ ન હોય તે સુખને આત્યન્તિક સુખ કહેવાય છે.

વિચારી જુઓ કે સૌને આવુ જ સુખ ઇષ્ટ છે કે નહિ? જગતના જીવોની ઇચ્છા માત્રની આ ચિકિત્સા છે. જગતના જીવોની

[illegible] છે, પણ તે [illegible]
[illegible] સુખ [illegible] સૌને [illegible] તે સુખ પણ
[illegible] વિનાનું તેમજ અન્ત વિનાનું [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] થતા નથી.

[illegible] મોક્ષનું દાન એ જ મોટામાં મોટો અને સાચામાં સાચો પરોપકાર છે, આથી વિપરીત દાન, એ વસ્તુતઃ પરોપકાર જ નથી.

મોક્ષદાન તેના ઉપાયના દર્શનથી

પરોપકારની ભાવના જીવોને ઉપરની રીતિએ કરવી હોય, તો મોક્ષદાન માટે જ પ્રયત્નશીલ બનવું જોઈએ, એ નિર્વિવાદ વાત છે. કારણ કે એ સિવાયના બીજા દાનથી પણ જીવોને જે ઇષ્ટ છે તે એકાન્તિક સુખ પ્રાપ્ત થાય એ શક્ય જ નથી. આથી બીજાં વિહિત દાનોનો નિષેધ કરાતો નથી, પણ બીજાં દાનો સંપૂર્ણ સફલતાને ત્યારે જ પામી શકે છે, કે જ્યારે દાતાના હૃદયમાં મોક્ષદાનની સાચી ભાવના ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે.

હવે મોક્ષનું દાન દેવાની ભાવના તો ઉત્પન્ન થઈ, પણ મોક્ષદાન કેમ દઈ શકાય તેનોય ખ્યાલ હોવો જોઈએ ને ? મોક્ષ એ કાંઈ હાથમાં લઈ કે દઈ શકાય એવી વસ્તુ નથી એ માટે તો મોક્ષના અર્થી આત્માઓએ સ્વયં પ્રયત્નશીલ બનવું પડે છે. કોઈ મહેન

[illegible] નથી [illegible] આ [illegible] બીજે ઉપયોગ [illegible] આ પ્રમાણે [illegible] પ્રમાણે કરવાનો હોય છે

[illegible]

[illegible]

[illegible] હોય [illegible] ઉપાયનું જ્ઞાન [illegible] પણ [illegible] કહી શકાય [illegible] દેવા મુક્તિદાતા [illegible] આત્મા [illegible]

[illegible] નથી [illegible]

[illegible]

[illegible] આ [illegible] બન્ને [illegible] ...

[illegible] અનેક થઈ ગયા, છે અને હશે. [illegible] રૂપ નથી. એટલે ઉપાય તો માત્ર [illegible] નહિ પણ અનન્ત-ઉપકારી, અનન્તજ્ઞાની [illegible] ધર્મ! [illegible] પ્રગટ્યા, [illegible] ઉપકારીઓએ [illegible] જૈન જ ઉપકારીઓએ આ [illegible]

આજે સર્વ ધર્મો પ્રત્યે સમાન આદરભાવ રાખવાની કેટલાક વાતો કરી રહ્યા છે: કેટલાક વળી ધર્મોમાં પરસ્પર વિશેષ ભેદ નથી એમ પણ પ્રચાર કરી રહ્યા છે: પરંતુ ખરી વાત તો એ છે કે એક પણ ધર્મના સિદ્ધાંતોનું તેઓને વાસ્તવિક જ્ઞાન જ નથી. શબ્દોની થોડીક સમાનતાને જોઈને ખોટા રસ્તે નહિ દોરવાતાં, ધર્મના અર્થી આત્માઓએ ધર્મનો ઊંડો અભ્યાસ કરવાને તત્પર બનવું જોઇએ.

તા. ૧-૫-૧૯૪૮ ના જૈન પ્રવચનમાંથી સાભાર ઉદ્ધૃત.

☆

દાન અને શીળ ભાગ – ૨

શીળ

[illegible]

[illegible]

જ્ઞાન અને ચારિત્ર

[illegible] —આરોગ્ય ક્રિયા ન કુતિ [illegible] પ્રાપ્તિ થતી નથી [illegible]

[illegible] યથાર્થ આાને [illegible] દુઃખી થતો નથી. [illegible] સંસારમાં [illegible] પ્રાપ્ત કરે [illegible] કુશળ બની [illegible] માર્ગમાં [illegible])

[illegible] દશ ગુણ પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે [illegible] —

(૧) [illegible] (૪) [illegible] (૭) સર્વને પ્રિયકારી
(૨) [illegible] (૫) [illegible] (૮) શોક રહિત
(૩) જિતેન્દ્રિય (૬) દાતા (૯) નિર્લોભી (૧૦) નિર્ભય

ચારિત્ર એ જ્ઞાન અને દર્શનનું મૂળ છે તેમ જ જ્ઞાન અને દર્શનનું ફળ પણ છે. ચારિત્ર એ જીવનના પ્રાણ છે. પરમેષ્ઠીઓનું પરમેષ્ઠીપણું ચારિત્ર પર છે

જેઓ સદાચારશીળ છે તેમનો સુખ સાધનનો માર્ગ તેમના સદાચારના પુણ્ય તેજથી નિષ્કંટક બને છે અને તેઓ આ જીંદગીમાં જ સુખી થાય છે તેની સાથે જ તેમનું આત્મિક કલ્યાણ પણ સધાય છે.

૧

ગીતા

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] અનુશાસિત વિકાસ [illegible] બતાવ્યો, પરંતુ [illegible] પાલન હોય છે.

[illegible] વિકાસ [illegible] સુધી [illegible] વિકાસ માર્ગ [illegible] નિશ્ચિત કરવામાં આવે તે [illegible] શ્રેણિ [illegible] સમાનગતિ [illegible] નથી હોતા, તેઓ નિરાબાધી થઈ શકે.

[illegible] દરેક મનુષ્ય [illegible] વિકાસ [illegible] વિકાસ માર્ગ ધર્મે બતાવ્યો છે।

બે વિકાસશ્રેણિ

આમ વિકાસક્રમના ચૌદ વિભાગ પાડેલા છે. તેને ચૌદ ગુણસ્થાન કહે છે. પરંતુ [illegible] વિભાગે ધર્મે બે વિભાગ પાડેલા છે—(૧) સર્વ [illegible] ગમનાગમનથી, પરિગ્રહથી અને કષાયોથી [illegible] પાળી શકાય તેથી સર્વ વિરતિ [illegible].

ગૃહસ્થનો દેશવિરતિ ધર્મ

દેશવિરતિ એટલે અમુક અંશે વિરતિ. સંસારી મનુષ્ય જે અવસ્થામાં હોય તે અવસ્થા પ્રમાણે તે અમુક અંશે વિરતિ પાળી શકે તેથી તે આંશિક વિરતિને દેશ વિરતિ કહેવામાં આવે છે. મનુષ્યની અવસ્થા અથવા સ્થિતિને અનુસરીને તેને દરેક આગારમાં, દરેક નિયમમાં અમુક આગાર, અમુક છુટ જોઈએ છે તેથી દેશ વિરતિને આગારધર્મ પણ કહે છે, અને તે શ્રાવકો માટે છે

સદાચરણથી આધ્યાત્મિક વિકાસ સાધી શકાય છે તેથી શ્રાવક માટે ધર્મે બાર જાતના સદાચાર ઠરાવ્યા છે. તેને બાર વ્રત કહેવામાં

[illegible] વ્રત એવં નિયમ અથવા પ્રતિજ્ઞા ને પ્રતિજ્ઞામાં [illegible] પણ [illegible] તેવું [illegible] [illegible] ને વ્રત નિયમ કે પ્રતિજ્ઞા [illegible] એ રીતે [illegible] આ [illegible] નિયમો [illegible] [illegible] આરાધના [illegible] મનુષ્યને આત્મકલ્યાણને [illegible] થઈ શકે છે.

જૈન ધર્મ એ [illegible] ધર્મ છે [illegible] જીવનને [illegible] [illegible] [illegible] નિરૂપણ [illegible] જૈન દર્શને માનવની [illegible] વિરૂપણ [illegible] [illegible] [illegible] ધર્મનું નિરૂપણ [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ([illegible]) [illegible]

[illegible] રીતે [illegible] સમજ [illegible] આ [illegible]

[illegible] આ રીતે [illegible] છે. એ માનવજીવનને [illegible] પોતાના જીવનને [illegible] જોઈએ. એ તો [illegible] દુઃખોનું કારણ છે. અને [illegible] માટે સુખની ઈચ્છાવાળા [illegible] નિયમ [illegible] જોઈએ.

નિયમની આવશ્યકતા

આત્મવિકાસ સાધવા ઈચ્છનારે મનનો નિગ્રહ કરવાની સૌથી પ્રથમ જરૂર છે. મનને અયોગ્ય માર્ગે જતું રોકવાની શક્તિ કેળવવી જોઈએ અને મનની ઈચ્છા [illegible] જોઈએ. તેને માટે વ્રત નિયમ પાળવાની જરૂર રહે છે.

એવું કે જ્ઞાન વિનાના આચારની અથવા વ્રત નિયમની ખાસ કાંઈ કિંમત નથી. આત્મ વિકાસ માટે, આત્માના કલ્યાણ માટે વ્રત લેવામાં આવે તે જ્ઞાનપૂર્વક સમજીને પાળવા જોઈએ.

નિયમો બે પ્રકારના હોય છે—(૧) નિષેધાત્મક અને (૨) વિધાનાત્મક.

નિષેધાત્મક નિયમમાં ત્યાગની મહત્તા રહે છે ત્યારે વિધાનાત્મકમાં વિશિષ્ટ કર્મ કરવાનો આગ્રહ હોય છે.

આત્મકલ્યાણની દૃષ્ટિથી જોઈએ તો વ્રત નિયમોની દરેક મનુષ્ય

[illegible] છે અને નિયમના પાલન વિના કોઈ મનુષ્યની [illegible] [illegible] નથી [illegible] [illegible] અને [illegible] થઈ [illegible] છે

કોઈ અમુક વસ્તુનો ઉપયોગ [illegible] [illegible] [illegible] વસ્તુ નહિ [illegible] નિયમ પ્રત્યાખ્યાન [illegible] ને [illegible] વસ્તુ [illegible] મમત્વને [illegible] ને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નિયમ [illegible]

દુનિયામાં [illegible] વસ્તુમાં [illegible] [illegible] નથી [illegible] મનુષ્યની [illegible] [illegible] નિયમની [illegible]

[illegible] નિયમ પ્રતિબંધ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] નિયમનો [illegible] નિયમ [illegible]

[illegible] પ્રકાર

[illegible]

[illegible] ગૃહસ્થ ધર્મ.

[illegible] ગૃહસ્થ ધર્મ.

[illegible] અને [illegible] છે તે [illegible] ગૃહસ્થ ધર્મ [illegible] તેથી [illegible] અને [illegible] અનુસાર [illegible] કરે છે તે [illegible]

સામાન્ય ગૃહસ્થ ધર્મ
માર્ગાનુસારીના ૩૫ બોલ

[illegible] શ્રી [illegible] કરીને નિરંકુશપણે [illegible] તેને ધર્મ અને નીતિ તરફ વાળવા માટે [illegible] માર્ગાનુસારીપણાના કેટલાક નિયમો બતાવ્યા છે. શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ માર્ગાનુસારીના લગભગ ૮૪ બોલ (નિયમો) બતાવ્યા છે. તે ઉપરથી શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે પાંત્રીસ બોલ (નિયમો) નિયત કર્યા છે અને તે તેમણે તેમના યોગશાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા છે. આ નિયમો જાણીને અને તે નિયમો પ્રમાણેના ગુણો ધારણ કરીને અનુસરવાથી મનુષ્યમાં માર્ગાનુસારીપણું પ્રગટ થાય છે.

સંસાર વ્યવહાર શાંતિપૂર્વક અને સુખપૂર્વક તો જ ચાલી શકે કે જો મનુષ્ય અનીતિ છોડી નીતિપૂર્વકનો વ્યવહાર રાખે. માર્ગાનુસારીના પાંત્રીસ બોલ અબુધ સંસારીજનોને નીતિને માર્ગે દોરે છે, તેથી તેને ધર્મનું જ્ઞાન થાય છે અને તે ધર્માચરણ કરવા પ્રવૃત્ત થાય છે.

લગ્ન-ગૃહસ્થાશ્રમ, સંસાર વ્યવહારની શરૂઆત લગ્નથી થાય છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં લગ્ન અતિ મહત્વની વસ્તુ છે તેથી તે સારી રીતે ગોઠવાયેલું હોવું જોઈએ. તેથી પૂર્વાચાર્યોએ કહ્યું છે કે —

(૧) [illegible] પણ અન્ય [illegible] [illegible]

ગૃહસ્થાશ્રમમાં [illegible] માટે નિયમ [illegible] છે—

(૨) [illegible]

(૩) [illegible]

(૪) [illegible]

(૫) [illegible]

(૬) [illegible]

મનોનિગ્રહ [illegible] છે—

(૭) [illegible]

(૮) [illegible]

[illegible] નથી

નીતિનિયમોમાં [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] વિચાર કરવો.

[illegible] પોષણ કરવું.

[illegible] વિચાર કરવો.

[illegible]

[illegible] નિયમો—વ્યવહારમાં અનેકની સાથે સંબંધમાં [illegible] તેને માટે પણ નિયમો [illegible] કે—

(૧૮) [illegible] ગુણવાળા સાથે સંબંધ રાખવો.

(૧૯) અતિથિ, [illegible] પુરુષોનો યોગ્યતા પ્રમાણે સત્કાર કરવો.

(૨૦) ગુણીજનોનો પક્ષપાત કરવો.

(૨૧) લોકોની પ્રીતિ મેળવવી.

(૨૨) સારા પુરુષના આચારની પ્રશંસા કરવી

અને સારા ગુણો કેળવવા માટે—

(૨૩) પાપનો ડર રાખવો.

(૨૪) માતાપિતાની સેવાભક્તિ કરવી.

(૨૫) વ્રત અને જ્ઞાનથી મોટા હોય તેની સેવા કરવી

(૨૬) બુદ્ધિના આઠ ગુણ કેળવવા.

(૨૭) કદાગ્રહ ન કરવો.

(૨૮) [illegible] થવું

(૨૯) [illegible] કરવું

(૩૦) [illegible]

(૩૧) [illegible] થવું

(૩૨) [illegible] કરવું

(૩૩) [illegible]

(૩૪) [illegible]

માનસિક [illegible]—[illegible] મારે—

(૩૫) [illegible]

આ પ્રમાણે [illegible]

હિંસા અને
[illegible]

[illegible]

૧[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આદિ અને [illegible] [illegible]

૧૧. [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] આદિ ઇન્દ્રિયોના [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મનને વશ રાખનારો [illegible]

૧૨. ધર્મવિધિનો જાણનારો—ધર્મ કરવાથી સ્વર્ગાદિ અભ્યુદય અને [illegible] [illegible] કરવાની રીત આગમ અનુસાર [illegible] તે ધર્મની વિધિ. તેને હંમેશા જાણનારો.

[illegible] પોતાને માટે હિતકારી શું છે તેનો વિચાર [illegible] સંસારના નરકાદિ દુઃખોથી અત્યંત ભય પામ્યો હોય, [illegible] અભિલાષી હોય, શુશ્રૂષા, શ્રવણ આદિ બુદ્ધિના [illegible] હોય, શાસ્ત્રોનો પરસ્પર વિચાર કરીને યુક્તિ અને આગમથી નિર્વિવાદ સિદ્ધ થયેલા દયામય કલ્યાણકારી ધર્મને ગ્રહણ કરનારો અને મિથ્યા આગ્રહથી રહિત હોય તે જીવ ધર્મ [illegible] અધિકારી હોવાથી ઉપદેશને યોગ્ય છે. તે ધર્મની વિધિને જાણનારો શ્રાવક હોવા યોગ્ય છે.

૧૩. દયાળુ—દુઃખીના દુઃખ દૂર કરવાની ઇચ્છા એ દયાનું લક્ષણ છે. દયાને ધારણ કરનારો તે દયાળુ. 'ધર્મનું મૂળ દયા' એવું ભગવાનનું વચન છે તેથી દયાને જરૂરી જાણવી.

જેવા પોતાના પ્રાણ પોતાને પ્રિય છે તેમ સર્વ જીવોને પણ તેમના પ્રાણ પ્રિય છે, એમ પોતાના દાખલા ઉપરથી સમજી શ્રાવક પ્રાણી માત્ર ઉપર દયા રાખે, પોતાને માટે જે પ્રતિકુળ લાગે તેવું શ્રાવક અન્ય પ્રત્યે ન આચરે [illegible]

અ[illegible]વિભનો અભાવ વ્યાધિ, શોક આદિથી દુ:ખી દેખીને યથાશક્તિ મ[illegible] કરે તેમજ [illegible] જેવા પ્રવૃત્તિ પણ પોતાની સમાન જાણે તેને અ[illegible] જાણી હણે નહિ.

૧૮ ભવભી—ભવ એટલે પાપ [illegible] થી ડરનારો [illegible] આદિ [illegible] અને પરભવમાં [illegible] [illegible] થી ડરનારો.

ગૃહસ્થના લક્ષણ

વળી શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ શ્રાવક ધર્મવિધિ પ્રકરણના [illegible] ગૃહસ્થના લક્ષણ આ પ્રમાણે જણાવ્યા છે—

૧ અર્થી—વિદ્વાન પોતાની મેળે [illegible] અને ધર્મનો જિજ્ઞાસુ.

૨ સમર્થ—ધર્મમાં [illegible] વિનય અને સ્થિર [illegible]

૩ શાસ્ત્રઅનિષિદ્ધ—૧ બહુમાન ૨ વિધિતત્પરતા અને ૩ ઔચિત્યપાલન

૧ બહુમાનયુક્ત [illegible]

૨ વિધિતત્પરતાવાળો—[illegible]

૩ ઔચિત્યપાલન—[illegible]

[illegible]

ગૃહસ્થના વિશેષ ધર્મ

[illegible] માર્ગાનુસારીપણાના [illegible] [illegible] એકવીશ ગુણ [illegible]

શ્રાવકના એકવીશ ગુણ

૧. અક્ષુદ્ર—[illegible] નહિ પણ ઉદાર, ધીર અને ગંભીર

૨. રૂપવાન—[illegible] અવયવમાં ખોડ વિનાનો, પાંચેય ઇંદ્રિયે પરિપૂર્ણ અને સમાન શરીરવાળો.

૩. પ્રકૃતિસૌમ્ય—સ્વભાવથીજ પાપકર્મ નહિ કરનારો. શાંતસ્વભાવ બીજાઓને પણ ઉપશમનું કારણ બને તેવો સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળો.

૪. લોકપ્રિય—નિંદા, જુગાર, શિકાર વગેરે શાસ્ત્રોમાં કહેલા લોકવિરુદ્ધ કાર્યોને નહિ કરનારો અને દાન, વિનય આદિ ગુણયુક્ત કે જેથી તે લોકપ્રિય બને.

૫. અક્રૂર—પ્રશસ્ત ચિત્તવાળો, કપાય ક્લેશ વિનાનો, ચિત્તમ પ્રસન્ન રહેનારો.

૬. ભીરુ—આલોક પરલોકના દુઃખોથી તથા અપયશ, કલંકથી ડરનારો પાપભીરુ હોય.

૭. અશઠ—વિશ્વાસનું પાત્ર કોઈને નહિ ઠગનારો ધર્મમા શ્રદ્ધાવાન હોય.

૮. સુદાક્ષિણ્ય—પોતાનુ કામ પડતુ મૂકીને પણ બીજાનુ કામ કરી આપે તેવો ચતુરાઈયુક્ત હોય.

દિગંબર મતે
શ્રાવકના એકવીશ ગુણ

પંડિત બનારસીદાસજી શ્રાવકના ૨૧ ગુણ તેમના કવિતાને પ્રમાણે વર્ણવે છે.

કવિતા

લજ્જાવંત દયાવંત પ્રતીતવંત
પરદોષકોં ઢકૈયા પર ઉપકારી હૈ;
સૌમ્ય દૃષ્ટિ ગુણગ્રાહી, ગરિષ્ટ સણકોં ઇષ્ટ,
સિષ્ટ પક્ષી મિષ્ટવાદી દીરઘ વિચારી હૈ,
વિશેષજ્ઞ રસજ્ઞ કૃતજ્ઞ તજ્ઞ ધરમજ્ઞ,
ન દીન ન અભિમાની મધ્યવ્યહારી હૈ,
સહજ વિનીત પાપ ક્રિયાસોં અતીત ઐસો,
શ્રાવક પુનીત ઈકવીસ ગુણધારી હૈ.

—પંડિત બનારસીદાસ

અર્થ

(૧) [illegible] (૧૨) [illegible] ([illegible])
(૨) દયા (૧૩) [illegible]
(૩) [illegible] (૧૪) [illegible]
(૪) શ્રદ્ધા (૧૫) [illegible]
(૫) [illegible] (૧૬) [illegible]
(૬) [illegible] (૧૭) [illegible]
(૭) [illegible] (૧૮) [illegible]
(૮) [illegible] (૧૯) [illegible]
(૯) [illegible] (૨૦) [illegible]
(૧૦) [illegible] (૨૧) [illegible]
(૧૧) [illegible]

[illegible]

શ્રાવક ધર્મ
પાળવાનું ફળ

શ્રી [illegible] સૂત્ર [illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

આ અગીઆર પ્રતિમાનાં નામ, ક્રમ અને વિગત સબંધી શ્વેતાંબર તેમજ દિગંબર સમાજમાં થોડો થોડો ફરક દેખાય છે. શ્વેતાંબર પ્રમાણે અને દિગંબર પ્રમાણે અગીઆર પ્રતિમાઓ નીચે પ્રમાણે છે—

શ્વેતાંબર પ્રમાણે	દિગંબર પ્રમાણે
૧. દર્શન પ્રતિમા	૧. દર્શન પ્રતિમા.
૨ વ્રત પ્રતિમા.	૨. વ્રત પ્રતિમા
૩. સામાયિક પ્રતિમા.	૩. સામાયિક પ્રતિમા.
૪. પૌષધોપવાસ પ્રતિમા.	૪. પૌષધોપવાસ પ્રતિમા.
૫ કાયોત્સર્ગ પ્રતિમા અથવા દિવામૈથુન ત્યાગ પ્રતિમા.	૫. સચિત ત્યાગ પ્રતિમા
૬. બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા.	૬. રાત્રિભોજન ત્યાગ પ્રતિમા.
૭ સચિત્ત ત્યાગ પ્રતિમા.	૭. બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા.
૮. આરંભ ત્યાગ પ્રતિમા.	૮. આરંભ ત્ય

[illegible]

દિગંબર [illegible]માં ઉદ્દિષ્ટ ત્યાગ અને શ્રમણભૂત એમ દશમી અને અગીઆરમી તરીકે બે પ્રતિમા બતાવેલ છે. ત્યારે શ્વેતાંબરની આવશ્યક ચૂર્ણિમાં તેમ જ [illegible]માં શ્રમણભૂતનો સમાવેશ ઉદ્દિષ્ટ ત્યાગમાં કરેલ છે. વાસ્તવિક રીતે ઉદ્દિષ્ટ ત્યાગથી શ્રમણભૂત બની જાય છે [illegible] તે બન્નેની ઉદ્દિષ્ટ ત્યાગ તરીકે એક જ પ્રતિમા બતાવવી એ જ યોગ્ય છે.

એટલે હવે અગીઆર પ્રતિમા નીચે પ્રમાણે નક્કી થાય છે—

૧. દર્શન પ્રતિમા.

૨. વ્રત પ્રતિમા.

૩. સામાયિક પ્રતિમા

૪. પૌષધ પ્રતિમા.

૫. રાત્રિભોજન ત્યાગ પ્રતિમા અથવા કાયોત્સર્ગ અથવા દિવામૈથુન ત્યાગ પ્રતિમા.

૬ સચિત્ત ત્યાગ પ્રતિમા

૭ બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા

૮ આરંભ ત્યાગ પ્રતિમા

૯ પરિગ્રહ પ્રતિમા

૧૦ [illegible] ત્યાગ અને અનુમતિ ત્યાગ પ્રતિમા

૧૧ ઉદ્દિષ્ટ ત્યાગ અને શ્રમણભૂત પ્રતિમા

પ્રતિમાના ક્રમ

[illegible]

[illegible]

પ્રતિમાના વિધિ

[illegible]

પ્રતિમાના [illegible] કાળ

[illegible]

[illegible]

[illegible] નથી, બીજી પ્રતિમા [illegible] ઉપવાસથી, ત્રીજી પ્રતિમા અઠ્ઠમ આમના ઉપવાસથી એમ [illegible] અગીઆરમી પ્રતિમા અગીઆર અગીઆર ઉપવાસથી [illegible] પૂર્ણ થાય છે એ પ્રમાણે પ્રતિમાધારી શ્રાવક ઉપવાસ કરી શકે [illegible] શક્તિ નથી તેથી સર્વાંગોએ ઉપવાસ ઉપર ભાર મૂકવો નથી. જેની જેવી શક્તિ હોય તે પ્રમાણે એકાસણું, ઉપવાસનો તપ કરે. પણ ઉપવાસ કરવા જોઈએ એવું બંધન નથી

આ પ્રતિમાઓના પાલનથી સામાન્ય શ્રાવક કરતા પ્રતિમાધારી શ્રાવક અસંખ્યાત ગણી ગુણ શ્રેણી વડે આત્મશુદ્ધિ કરે છે. એટલે તે પ્રમાણે અસંખ્યાત ગુણ પાપ કર્મોનો ક્ષય કરે છે. અને આ પ્રતિમાઓના નિર્મળ આરાધનાના ફળરૂપે ચારિત્ર મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થવાથી આત્માને સંયમગુણ સ્થાનકની પ્રાપ્તિ થાય છે અર્થાત્ છેવટે મુનિપણું ગ્રહણ કરી શકે છે

આ પ્રતિમાનો સમય પૂરો થયા પછી પ્રતિમાધારી એ સર્વ

[illegible] જાણવામાં આવે છે

૧. મદ્ય, દારૂ—આદિના એક બિંદુમાં અસંખ્ય જીવ હોય છે કે જે જીવો [illegible] અને મદ્યપાનથી મનુષ્ય [illegible] થાય છે. દારૂ મનને મૂઢ અને મુંઝવણ [illegible] અને દુર્ગંધિત [illegible] હોવાથી આલોકમાં તથા પરલોકમાં અહિત કરનાર એવા દારૂનો સજ્જનોએ હમેશા ત્યાગ કરવો જોઈએ. અગ્નિના એક તણખાથી જેમ ઘાસની આખી ગંજીનો નાશ થાય તેમ વિવેક, સંયમ, જ્ઞાન, સત્ય, શૌચ, દયા, ક્ષમા વગેરે સર્વ ગુણો એક ફક્ત મદ્યપાનથી નાશ પામે છે

મદ્ય આદિને સેવનાર સ્ત્રીને સેવવાથી અથવા તેની સાથે ભોજન આદિનો સંસર્ગ કરવાથી શ્રાવકની અપકીર્તિ થવાની સાથે તેના વ્રતને હાનિ પહોંચે છે. માટે તેવી સ્ત્રીનો સંસર્ગ કરવો નહિ

વળી સર્વ પ્રકારના અથાણા, રાતદિવસ મળી ૨૪ કલાક ઉપરાંત ગયેલા દહીં, છાશ અને ફુગ આવી ગયેલ ભડકુ, દહીવડા વગેરે ખાવાથી વ્રતને હાનિ પહોંચે છે માટે તે ખાવા નહિ.

७. रात्रिभोजन अने

८. अणगळ पाणीनो उपयोग मद्य आदिना उपयोग समान नहोय तेथी श्रावक जेनो तेनो त्याग करे छे.

आ प्रमाणे जेमणे मद्य आदि महापापोनो जीवनपर्यंतनो त्याग करवारूप आठ मूळ गुणने धारण कर्या छे अने जे सम्यक्त्वथी शुद्ध बुद्धिवाळो छे अने जे जैनधर्ममा श्रद्धावान छे ते जैनधर्मनी श्रुतिने योग्य थाय छे.

સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ

અરિહંત દેવ છે, નિર્ગ્રંથ ગુરૂ છે, દયા, અહિંસા, તપ, સંયમ એ ધર્મ છે. એ સંક્ષિપ્ત સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ છે

આત્મજ્ઞાન, ઇત્યાદિ નવતત્વના સ્વરૂપ જેવું સર્વજ્ઞ દેવે જાણ્યું છે, તેવું જ તેના પર યથાર્થ શ્રદ્ધા રાખે તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ સમકિત શ્રાવક છે. આ શ્રાવક આસ્તિકવાદનો સંપૂર્ણ સ્વીકાર કરે છે, શ્રદ્ધા કરે છે. ઇત્યાદિ પદાર્થો મન પછી પરોક્ષમાં જાય છે, અને તેની પ્રજ્ઞા બુદ્ધિ પણ આસ્તિક છે. આસ્તિકવાદી દર્શન સમકિતી શ્રાવકો સ્વયં પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયોના ઉદયથી સાધુ યોગ્ય ક્રિયા કરી શકતા નથી. પરંતુ બીજાને ક્રિયા કરવાનું કહે છે. કૃષ્ણ અને શ્રેણિક મહારાજાની જેમ

આસ્તિકવાદી આસ્તિક પ્રજ્ઞ છે, આસ્તિક દૃષ્ટિ છે, સમ્યગ્વાદી છે, મોક્ષવાદી છે, પરલોકવાદી છે તે માને છે કે લોક છે, પરલોક છે, માતા છે, પિતા છે, અરિહંત છે, ચક્રવર્તી છે, વાસુદેવ છે, સુકૃત છે, દુષ્કૃત છે. તેના ફળ છે, અશુભ ફળ ભોગવવા નરક સ્થાન છે,

"સમ્યગ્દર્શન" તથા "સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ નામના પુસ્તકો અમારા તરફથી બહાર પડી ગયેલ છે. તેમાંથી સમ્યગ્દર્શનનું સવિસ્તાર સ્વરૂપ જાણી લેવુ.

દેશયામ જેવી અગીઆર પ્રતિમાને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયના ક્ષયોપશમથી ક્રમપૂર્વક ધારણ કરનાર શ્રાવક શુભ લેશ્યાની તરતમ્યતાવાળો હોય છે.

છ લેશ્યા

કષાય રંજિત યોગ પ્રવૃત્તિ તે લેશ્યા છે. આત્માને પુણ્યપાપ સાથે લીંપે તે લેશ્યા છે. લેશ્યા છ છે. તેના ભાવો વ્યક્ત કરતુ દૃષ્ટાંત નીચે મુજબ છે.

કોઈ એક વૃક્ષ ઉપર ફળ લચી રહ્યા હતા ત્યા છ જણા જુદી જુદી લેશ્યાવાળા આવ્યા. તેમા કૃષ્ણ લેશ્યાવાળાએ તો વૃક્ષને મૂળમાથી ઉખેડવા માડ્યુ, બીજી નીલ લેશ્યાવાળાએ થડ કાપવા માંડ્યુ.

બીજી વ્રત પ્રતિમા

પાંચ અણુવ્રત.

(૧) સ્થૂલ હિંસા વિરમણ

(૨) સ્થૂલ મૃષા વિરમણ.

(૩) સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ.

(૪) સ્થૂલ મૈથુન વિરમણ

(૫) સ્થૂળ પરિગ્રહ વિરમણ

ત્રણ ગુણવ્રત.

(૬) દિશા પરિમાણ.

(૭) ઉપભોગ પરિભોગ પરિમાણ.

(૮) અનર્થદંડ વિરમણ

ચાર શિક્ષાવ્રત.

(૯) સામાયિક વ્રત

(૧૦) દેશાવકાશિક વ્રત

(૧૧) પરિપૂર્ણ પૌષધોપવાસ વ્રત.

(૧૨) અતિથિ સવિભાગ વ્રત.

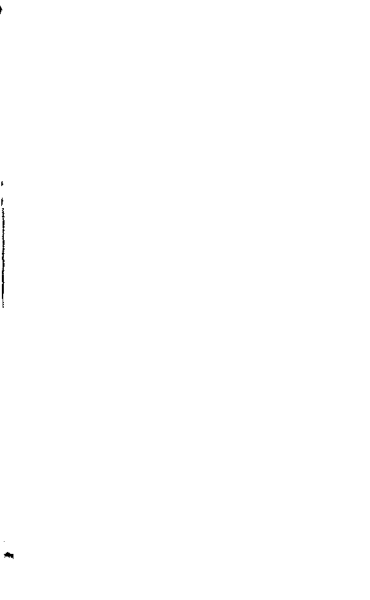
[illegible]

મૂળ—સમકિત એ ધર્મ વૃક્ષનું મૂળ છે. મૂળ વિના વૃક્ષ ટકી શકતું નથી. તેવી રીતે સમકિત વિના ધર્મ ટકી શકતો નથી અને કુતીર્થિકોના મિથ્યાત્વ મતરૂપી પવનથી સમકિતરૂપી મૂળ વિનાનું ધર્મ વૃક્ષ પડી જાય છે

દ્વાર—દરવાજા વિના નગરમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી તેમ સમકિત વિના ધર્મનગરમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી

પીઠિકા—પાયો પાયા વિના મકાન ટકી શકે નહિ તેમ સમકિત રૂપી પાયા વિના ધર્મરૂપી મહેલ સ્થિર રહી શકતો નથી

આધાર—જેમ મનુષ્યનો આધાર પૃથ્વી છે મનુષ્ય નિરાધાર રહી શકે નહિ તેમ સમકિતના આધાર વિના ધર્મ ટકી શકે નહિ.

બાર વ્રતની વિગત અહીં આપેલ નથી કારણ કે બાર વ્રતના વિવેચનનું જુદું પુસ્તક તૈયાર કરી આ સભા તરફથી બહાર પાડવાનું છે. પરંતુ અહીં "આગમસાર"માંથી ઉદ્ધૃત કરીને વ્યવહારથી અને નિશ્ચયથી બાર વ્રતનું ટુંકું સ્વરૂપ અત્રે આપીએ છીએ

નિશ્ચય અને વ્યવહારનયથી બારવ્રતનું વિવેચન

एकैक व्रतमप्येषु द्विद्विभेदेन साधितम् ।
तद्विज्ञाय सुधीश्राद्धै रुचि कार्या व्रतादरे ॥

ચોથું વ્રત

વ્યવહારનયથી—શ્રાવકોને સ્વદારા સંતોષ અને શ્રાવિકાને સ્વપતિ સંતોષ, શ્રાવકોને પરસ્ત્રીનો ત્યાગ અને શ્રાવિકાને પરપુરુષનો ત્યાગ

નિશ્ચયનયથી—વિષયની અભિલાષા, મમત્વ અને તૃષ્ણાનો ત્યાગ.

શ્રાવકે બાહ્યથી પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યાં છતા અને શ્રાવિકાએ બાહ્યથી પરપુરુષનો ત્યાગ કર્યાં છતા અતરમા જો તેને વિષયની લોલુપતા હોય છે અને તેનુ પ્રત્યાખ્યાન કરતો નથી તો તેને વિષય સબંધી કર્મનો બંધ થયા કરે છે.

પાચમું વ્રત

વ્યવહારનયથી—શ્રાવકોએ નવ પ્રકારના પરિગ્રહનુ પરિમાણ કરવુ તે.

નિશ્ચયનયથી—ભાવકર્મ તે રાગદ્વેષ અને અજ્ઞાનનો [illegible]
દ્રવ્યકર્મ તે આઠ પ્રકારના કર્મનો તથા દેહ અને ઇન્દ્રિ[illegible]

નિશ્ચયનયથી—ગુણસ્થાનકો દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઓળખી, પાંચ દ્રવ્યમાં
[illegible] બુદ્ધિ રાખી જ્ઞાનમય જીવનું ધ્યાન કરવું તે.

અગીઆરસું વ્રત

વ્યવહારનયથી—આગમન માત્ર વ્યાપારને છોડી સ્વાધ્યાય
નમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે.

નિશ્ચયનયથી—આત્માના સ્વગુણનુ જ્ઞાનધ્યાન આદિવડે પોષણ
તે.

બારસું વ્રત

વ્યવહારનયથી—પૌષધના પારણે અથવા હમેશા અતિથિ
ભાગ કરી (સાધુને દાન દઈ) ભોજન કરવુ તે

ચોથી
પૌષધ પ્રતિમા

આગળની ત્રણ પ્રતિમાઓના નિયમો બરાબર પાળવાની સાથે આ ચોથી પ્રતિમામાં જે આઠમ, પૂનમ અને અમાસ એ પર્વના ચાર દિવસ આઠ પહોરનો પૌષધ ઉપવાસ કરે છે તેમાં અતિચાર ટાળે અને ધર્મધ્યાનમાં સમય ગાળે. ચાર પ્રકારના આહાર, સ્નાન વિલેપન આદિ સર્વ પ્રકારના અંગ સત્કાર તેમજ સંસારના સર્વ આરંભરૂપ વ્યાપારને તજીને પૌષધ વ્રત ધારણ કરવામા આવે છે.

બીજી પ્રતિમામા પૌષધ વ્રત છે પણ ત્યા અતિચાર પૂરા ટાળી શકાતા નથી. પણ હવે અહિંઆ મન વિશેષ શુદ્ધ થવાથી નિયમિત રીતે અને નિરતિચારપણે પૌષધનુ પાલન કરવામાં આવે છે.

નવમી
પવિત્ર ન્યાય પ્રતિમા

દશમી
અનુમતિ ત્યાગ પ્રતિમા

આ પ્રતિમાનું બીજું નામ ત્યાગ પ્રતિમા પણ છે

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

રાગાદિક થવામાં પર-દ્રવ્ય જ નિમિત્ત છે

નિમિત્ત બે પ્રકારના છે—(૧) જ્ઞેયનું નિમિત્ત અને (૨) રાગાદિક નિમિત્ત, જ્ઞેયના નિમિત્તનું નામ નોકર્મ કહેવાય છે અને રાગાદિકના નિમિત્તનું નામ દ્રવ્ય કર્મ કહેવાય

સંસારમાં જ્ઞેય ન હોય અને જ્ઞાનનો પર્યાય થઈ જાય એમ કદી પણ બની શકતું નથી. જ્ઞેય કારણ છે અને જ્ઞાનનો પર્યાય કાર્ય છે. પ્રથમ કારણ હોય છે પછી જ કાર્ય થાય છે કાર્ય થયા પછી જ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

જ્ઞેય જ્ઞાયક સબધમા જ્ઞેય કારણ બનીને આવે છે એટલે પ્રથમ કારણ અને પછી જ્ઞાનરૂપ કાર્ય. પરતુ નિમિત્ત ઉપાદાન સબધમા જ્ઞેય વિકારનુ નિમિત્ત બનીને આવતુ નથી. પરતુ આત્મા જ્ઞેયને રાગાદિનુ નિમિત્ત બનાવે છે. તેથી તેમા આત્માનુ પ્રધાનપણુ છે.

દ્રવ્ય કર્મ—આત્માના રાગાદિકનુ નિમિત્ત જોઈને કાર્મણ વર્ગણા, જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મરૂપ અવસ્થા ધારણ કરે છે તેને દ્રવ્ય કર્મ કહે છે.

દ્રવ્યકર્મ આત્માની એટલે આત્માના ગુણની વિકારી અવસ્થા છે નોકર્મને ઉપચારથી કારણ બનાવવામા આવે છે નોકર્મ જ્ઞેયનુ કારણ છે અને દ્રવ્યકર્મ આત્માની વિકારી અવસ્થાનુ કારણ છે. દ્રવ્યકર્મની સાથે આત્માનો નિમિત્ત નૈમિત્તિક સબધ છે. પરતુ નિમિત્ત ઉપાદાન સબધ નથી.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

નિયમથી સમ્યગ્દષ્ટિ બને છે તેમાં સંશય નથી.

પ્રાયોગ્ય લબ્ધિ

જ્યારે આત્મામાં દેશના લબ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે, પદાર્થનું જ્ઞાન થઈ જાય ત્યારે તે જીવને સૌથી પહેલા માંસ, મદિરા, મધ આદિનું સેવન કરવાનો ભાવ મનુષ્ય પર્યાયમાં સહજ જ છૂટી જાય છે. તેના આચરણમાં એટલો સુધારો તો તે કરી જ લીએ છે. તત્ત્વનું જ્ઞાન થયું હોવાથી તે આત્મા પોતાની મેળે જ પર પદાર્થોથી ઉદાસીન બની જાય છે અને તેનો ઉપયોગ રાગદ્વેષ છોડવા ઉપર આપો આપ આવી જાય છે.

જ્યારે તેની રુચિ ધર્મ તરફ થઈ જાય છે ત્યારે ધર્મરુચિના કારણે તેના પરિણામ એટલા વિશુદ્ધ થઈ જાય છે કે તેના કર્મોની સ્થિતિ લાંબી હતી તે આપોઆપ અંતઃકોડાકોડીની સાગર પ્રમાણ રહી

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

કરણ લબ્ધિ

કરણલબ્ધિરૂપ આત્માના પરિણામ એ સૂક્ષ્મભાવ છે એ ભાવનું વર્ણનમાં યથાર્થ પ્રતિપાદન કરવું તે અશક્ય છે પરંતુ એ ભાવથી કર્મોમાં કેવી અવસ્થા થાય છે તે ઉપરથી ભાવનું અનુમાન થઈ શકે છે.

કરણલબ્ધિરૂપ ભાવ ધ્યાન અવસ્થામાં જ થાય છે કરણલબ્ધિરૂપ ભાવ થાય છે ત્યારે આત્મા નિયમથી સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરશે જ. એ ભાવમા આત્મા પડી જાય એમ બનતુ જ નથી. આ તો એવો ભાવ છે કે આત્મા પડી જાય એમ બનતુ જ નથી આ તો એવો ભાવ છે કે આત્મા પોતાના ધ્યેયને પામી જાય છે એ જ એ ભાવની વિશેષતા છે.

જે જીવને મિથ્યાત્વ ભાવનો અભાવ હોવામા (થવામા) અંતર્મુહૂર્તકાળ બાકી રહે છે ત્યારે જ તે જીવને કરણલબ્ધિ ભાવ

[illegible] ને [illegible] ની [illegible]
[illegible]

[illegible] પણ [illegible]
[illegible] નથી [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પંચ લબ્ધિ

લેખક:

બ્રહ્મચારી શ્રી મૂળશંકર દેસાઈ

*

જીવમા પાચ પ્રકારના ભાવ થાય છે તેને પચલબ્ધિ કહે છે. એ પાચ પ્રકારના ભાવોના નામ આ પ્રમાણે છે—

(૧) ક્ષયોપશમ લબ્ધિ

(૨) વિશુદ્ધિ લબ્ધિ

(૩) દેશના લબ્ધિ

(૪) પ્રાયોગ્ય લબ્ધિ

(૫) કરણ લબ્ધિ

જે સમયે જીવમા કરણલબ્ધિરૂપ ભાવ પ્રગટ થાય છે ત્યારે જીવમા નિયમાનુસાર સમ્યગ્દર્શન રૂપની અવસ્થા પ્રગટ થાય છે. કરણલબ્ધિરૂપ ભાવમા આત્મા કદી નીચે પડતો નથી. નિયમથી તેના ભાવ વધતા વધતા સમ્યગ્દર્શનરૂપ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે.

ત્યારે હવે આપણે એ જોવુ જોઈએ કે એ પાચ પ્રકારના ભાવોમાથી આત્મામાં કેટલા ભાવોની પ્રાપ્તિ થઈ છે? અને બાકીના ભાવોની પ્રાપ્તિને માટે આત્માએ પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ એ જ તેનુ પ્રથમ કર્તવ્ય છે.

ક્ષયોપશમ લબ્ધિ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

વિશુદ્ધિ લબ્ધિ

[illegible]

(શરીરને) જ પોતાનું સ્વરૂપ અથવા માની બેઠો છે તે જીવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાથી જરૂર માનવા લાગશે કે શરીર તથા [illegible] આત્માથી ભિન્ન છે.

જ્યારે શરીરને પોતાનું નહિ માને તો પછી તે એમ માનશે કે હું મનુષ્ય છું, બાળક છું કે યુવાન છું ઇત્યાદિ પોતાની ભ્રાંતિનું યથાર્થ જ્ઞાન થઈ જાય તો પછી જીવ જો શરીરને પોતાનું માનીને દુઃખી થઈ રહ્યો છે તેનાથી ઉદાસીન થઈને પોતાનામાં જ પોતાપણાની બુદ્ધિ કરીને પોતાના કલ્યાણ માર્ગ તરફ આવી જશે.

પરંતુ એટલો વિચાર નહિ કરવાના કારણે માત્ર મૌખિક શાસ્ત્રાભ્યાસ કરીને દિવસ વ્યતીત કરી રહેલ છે. જ્યારે જીવમાં પોતાનું કલ્યાણ કરવાની તીવ્ર ભાવના જાગ્રત થઈ જાય છે ત્યારે તેને શાસ્ત્રજ્ઞાન હોવાથી તે વિચાર કરે છે કે મારું કલ્યાણ નિયમથી સત્પુરુષદ્વારા જ થઈ શકે છે

ત્યાર પછી તે જીવ નિસ્પૃહી સત્પુરુષ નિર્ગ્રંથ ગુરુની શોધમાં નીકળી જંગલમાં જશે કારણ કે શાસ્ત્રજ્ઞાનથી તેને માલુમ છે કે નિસ્પૃહી ગુરુ જંગલમાં જ રહે છે.

આ પ્રમાણે પોતાનો આત્મા જ પોતાનું કલ્યાણ કરવાના ભાવની સાથે ગુરુની પાસે જવાના ભાવ પણ થયા છે તે ભાવનું નામ **વિશુદ્ધિલબ્ધિ** છે.

હવે વિચારવાનું એ છે કે એવા ભાવ મારા આત્મામાં થયા છે કે નહિ. જો ન થયા હોય તો માનવું જોઈએ કે હજી મારા આત્મામાં વિશુદ્ધિ લબ્ધિરૂપ ભાવ થયા નથી. તેથી એ ભાવ પ્રાપ્ત કરવા માટે પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ.

દેશના લબ્ધિ

સંસારથી ભયભીત થયેલો આત્મા આત્મ-કલ્યાણની ભાવનાથી પ્રેરાઈને પોતાનો કલ્યાણનો માર્ગ જાણતો નહિ હોવાથી, બુદ્ધિપૂર્વક પરીક્ષા

મિથ્યાદ્રષ્ટિપણું છે. આત્માના તો આશ્રયથી ઓળખાણી કરવી જોઈએ તેથી એવા જીવને બંધ તત્ત્વનું પણ યથાર્થ જ્ઞાન નથી.

સંવર તત્ત્વમાં પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રણ વ્યવહાર ગુપ્તિને સંવર માને છે તેણે સંવર ભાવનું શું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું? તેર પ્રકારના ચારિત્ર, દશ પ્રકારનો મુનિધર્મ, બાવીશ પ્રકારના પરિષહજય ભાવને તથા બાર પ્રકારની ભાવનાના ભાવને સંવર માનનારા તો એ અજ્ઞાની જીવ છે.

એણે એ સર્વ પુણ્ય ભાવને સંવર માન્યા તો સંવર ભાવનું જ્ઞાન ક્યાં થયું? સંવરને સંવર જાણીને તેરૂપ માનવું જોઈએ અને નિર્જરા ભાવને નિર્જરા જાણીને માનવી જોઈએ. પરંતુ બાર પ્રકારના તપના ભાવને નિર્જરા માને તો તેને નિર્જરા તત્ત્વનું જ્ઞાન નથી. બાર પ્રકારના તપના ભાવ તો પુણ્યભાવ છે પુણ્યભાવને નિર્જરાભાવ માનવા તે અજ્ઞાનભાવ છે.

આથી સિદ્ધ થયું કે માત્ર નામ નિક્ષેપાથી તત્ત્વને જાણવા તે યથાર્થ નથી. **આત્માના પરિણામોને યથાર્થ જાણવા તેનું નામ બુદ્ધિપૂર્વક તત્ત્વનિર્ણય છે. તત્ત્વનો નિર્ણય કરવામાં આત્માનો ઉપયોગ લાગે છે અને તેથી આત્માના પરિણામ સમયે સમયે નિર્મળ થતા જાય છે.** એ નિર્મળ પરિણામોથી મિથ્યા કર્મની સ્થિતિ તથા અનુભાગ હીન હીન થતા જાય છે.

૩

શ્રાવકની અગિયાર પ્રતિમા

[illegible]

[illegible]

૧

પહેલી દર્શન પ્રતિમા

[illegible]

ભાવ કરે છે કે આ આત્મા અનંત પ્રકારના કર્મોના બંધનોની જાળમાંથી છૂટી જવાને પોતાનું નિજ આનંદ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરશે!! આવા તેને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયનો ઉપશમ થવાથી સંયમ, તેની ભક્તિ અપ્રત્યાખ્યાનીની ... દેશ વિરત નામની પાંચમી શ્રેણી થઈ છે અને દર્શન પ્રતિમા (શ્રાવકની અગીઆર પડિમાની પહેલી પ્રતિમા) નો આરંભ થાય છે.

આથી તેને સમ્યક દર્શનના આઠ અંગોના પાલનમાં અને વિશેષ શક્તિની આરાધનામાં તીવ્ર ઉત્કટ ભાવ પ્રગટે છે. તેનામાં અપૂર્વ નિર્ભયતા છે. કોઈ ગમે તેટલો ભય બતાવે, ત્રાસ આપે પરંતુ આ જ્ઞાની આત્મા સત્ય શ્રદ્ધાન, સત્ય જ્ઞાન, અને સત્ય આચરણથી ક્યારેય પણ ચલિત થાય તે શક્ય નથી બનતું

વળી તેને આલોક પર લોકનો ભય, વેદના, મરણુ ભય, અરક્ષા, અગુપ્તિ અને અકસ્માત ભય કિંચિત માત્ર હોતા નથી, કારણ તેણે પોતાના આત્માને જ સ્વલોક, પરલોક માન્યો છે, નિજ જ્ઞાન ચેતનાની વેદનાને વેદના ગણેલ છે, પોતાના જ્ઞાનસુખાદિ ધનને અગોપ્ય માનેલ છે, અને પોતાના આત્માને અજર, અમર, નિત્ય અને અકસ્માત રહિત એવો અનુભવેલ છે.

પોતાના આત્માથી આત્મ પ્રભુને કોઈ પર પદાર્થ વિકારી કરવા સમર્થ નથી એવી દૃઢતાથી નિઃશંકિત અંગનુ પાલન કરે છે અને સંકોચ વિના નિર્ભયતાથી પોતે નિર્ણય કરેલા માર્ગ પરથી પસાર થાય છે લોક તેની પ્રશંસા કરે કે નિંદા કરે તેની પરવા નહિ કરતા પોતાના મંતવ્યમા અટળ રહે છે

ઇન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થતુ સુખ અતૃપ્તકારી, આકુળતામય, બંધરૂપ અને તૃષ્ણા તાપને વધારનારૂ તથા આત્મિક સુખ સ્વાધીન, શાંત અને તૃપ્તિદાયક છે એમ વસ્તુ સ્વભાવની દૃષ્ટિ હોવાથી તેને પદાર્થો પ્રત્યે ઘૃણા ઉપજતી નથી, આ રીતે નિર્વિચિકિત્સા ભાવનુ પાલન કરે છે.

અને પરમાર્થી અહિંસાનું પાલન કરવું તે કલ્યાણરૂપ છે એમ [illegible] લેવા છતા જ્ઞાનના ઉદયની અપેક્ષાએ લાચાર બની ના ભાગે તો તે પોતાને માત્ર સંકલ્પી અહિંસાથી બચાવે છે. આરંભી હિંસા ત્યાજ્ય નથી એવી પણ હિંસા કરતાં તેને લાચારીએ કરવી પડે છે.

આજીવિકાના અર્થે અસિ, મસિ, કૃષિ, વાણિજ્ય, શિલ્પ અને વિદ્યા કર્મ કરવા પડે છે ત્યા પણ યથાશક્તિ મર્યાદાઓને રાખી અલ્પા-રંભમા પ્રવર્તે છે, પરંતુ ઉદ્યમી હિંસાથી પોતાને સર્વથા બચાવી શકતો નથી. વળી ગૃહમા ખાન, પાન, સફાઈ આદિના આરંભથી જે હિંસા થાય છે તેનાથી પણ તે બચી શકતો નથી.

જો કોઈ અન્યાયી, પાપી, ધરપાર, ધર્મસ્થાનપર અથવા દેશ પર આક્રમણ કરે અને દરેક રીતે સમજાવવા છતા તે ન માને તો તેનો શુદ્ધબળથી પણ સામનો કરી તેને પરાજિત કરે છે. અહિંયા જે હિંસા થાય છે તે વિરોધી હિંસા કહેવાય છે. જ્યાંસુધી તે ગૃહસ્થી છે, પરિગ્રહી છે ત્યાંસુધી પરિગ્રહની રક્ષા સંબંધી હિંસાથી પોતે બચી શકતો નથી.

હિંસાના બે ભેદ છે. તેમા એક સંકલ્પી અને બીજી આરંભી આરંભીના ભેદમા ઉદ્યમી, ગૃહારંભી અને વિરોધી હિંસાનો સમાવેશ થાય છે. આ આરંભી હિંસાનો ત્યાગ આઠમી પ્રતિમા (આરંભ ત્યાગ)મા હોય છે, તે પહેલા તો યથાસંભવ યથાશક્તિ ન્યૂન કરવાનો ઉદ્યમ હોય છે.

બીજું સત્ય અણુવ્રત

જ્ઞાની સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવ આત્માના પ્રેમમા તરબોળ બની પાચમા ગુણસ્થાને બિરાજમાન છે, અને હવે સત્ય વ્રતની ભાવના ભાવે છે. પરિણામોમા એ વિચાર ઝળકે છે કે અસત્ય એ ઘોર પાપ છે [illegible]રે સત્ય એ માનવીનુ ભૂષણ છે

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ત્રીજું અચૌર્ય અણુવ્રત

આ જ્ઞાની [illegible] શ્રાવકની ત્રીજી પ્રતિમાના વ્રતોની ભાવના કરે છે અને ત્રીજું અચૌર્ય વ્રત પાલન કરે છે. તે સમજે છે કે ભાવના [illegible] છે. આ વ્રતની [illegible] ધ્યાનમાં રાખી તે અચૌર્યવ્રતની રક્ષા કરે છે, તથા આત્મતત્ત્વની શુદ્ધિ [illegible] અતિચાર [illegible] પણ [illegible] છે.

વળી આ વ્રતના [illegible] પણ તે [illegible] કારણ [illegible] છે. શુદ્ધ આત્માના અનુભવને જ [illegible] અને સાચું અચૌર્યવ્રત સમજે છે [illegible] આ [illegible] ભાવના [illegible] છે.

ચોથું બ્રહ્મચર્ય અણુવ્રત

પાંચમા ગુણસ્થાનની ચોથી વ્રત પ્રતિમાનુ આ ચોથુ વ્રત છે. તેની ભાવના આ સમકિતી જ્ઞાની જીવ કરે છે. ચોથુ વ્રત સ્વસ્ત્રી સતોષ અને પરસ્ત્રી ત્યાગનુ છે. આ જ્ઞાનીને વિશ્વાસ છે કે આત્માનુભવ એ જ બ્રહ્મચર્ય છે, તથા વીર્ય રક્ષા તથા કામભાવના ત્યાગરૂપ બાહ્ય બ્રહ્મચર્ય તેનુ મદદગારી કારણ છે એમ સમજીને આ વ્રતનુ પાલન કરે છે અને સભવિત દોષોથી બચવાની ભાવના સેવે છે.

આ ગૃહસ્થ બ્રહ્મચર્ય અણુવ્રતનુ પાલન કરે છે અને સાથેસાથ પૂર્ણ મહાવ્રત પાળી લાભ લેવા માટે ઉત્સુક બને છે. જેમ તેનું વ્યવહાર બ્રહ્મચર્યનુ પાલન એક દેશ છે, તેમ તેનુ અતરગ બ્રહ્મચર્ય પણ એક દેશ છે. સાધુવત અનુપમ આત્માનુભવરૂપ રસાયન ઉત્પન્ન કરવામાં તે અધિક સમય લગાવી શકતો નથી તો પણ સવારે અને સાજે તે અમૃતનુ પાન અવશ્ય કરે છે.

બ્રહ્મચર્ય વ્રતની ભાવના ભાવતા એ સર્વ ઝઝટથી નિવૃત્ત થાય છે. કુશીળ અને શીળના વિચારોરૂપી તરગોને ઉલ્લઘી જઈ તે એક [illegible]ન, નિર્મળ સ્ફટિક રત્નસમ પવિત્ર અધ્યાત્મિક સરોવરમા પ્રવેશ

[illegible]

પાંચમું પરિચ્છેદ પરિમાણુ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

આત્માની સંપત્તિ જ્ઞાન અને દર્શન છે. એ સિવાયની શરીરથી માંડી બાહ્ય વિશ્વની અનેક જડ ચેતન વસ્તુ એ પરવસ્તુ છે.

પરવસ્તુનો મોહ અને મમત્વ એ પરિગ્રહ છે. પરિગ્રહ ત્યાગથી જીવ આત્માનો બહિર્મુખ ઉપયોગ દૂર કરી નાખે છે અને તે ઉપયોગને પાછો વાળી જીવ સ્વરૂપમાં સ્થિર થઈ જાય છે.

બાહ્ય પરિગ્રહના નવ પ્રકાર

૧. ખેત—ખુલ્લી જમીન, બાગ, બગીચા, ખેતર, વાડી વગેરે.
૨. વત્થુ—ઢાંકેલી જમીન, ઘર, હાટ, હવેલી, મકાન વગેરે.
૩. હિરણ્ય—ચાંદીના દાગીનાઓ વગેરે.
૪. સોવન્ન—સોનાના ઘરેણાંઓ.
૫. ધન—મહોરછાપ નાણું, સિક્કા વગેરે
૬. ધાન્ય—ચોવીશ પ્રકારના ધાન્ય.
૭ દુપદ—બે પગા નોકર, ચાકર વગેરે.
૮. ચૌપદ—ચાર પગા ગાય, ભેંસ, બળદ, હાથી, ઘોડા વગેરે.
૯. કુવીય—ઘરવખરી વગેરે.

આભ્યંતર પરિગ્રહનાં ચૌદ પ્રકાર.

ક્રોધ	લોભ	રતી	દુગંચ્છા	નપુંસકવેદ
માન	હાસ્ય	અરતી	સ્ત્રીવેદ	મિથ્યાત્વ
માયા	ભય	શોક	પુરૂષવેદ	

બીજી રીતનાં ચૌદ પ્રકારમા ત્રણ જાતના વેદને બદલે 'એક વેદ' એવુ નામ આપી તેમા 'રાગ, દ્વેષ' ઉમેરીને ચૌદ પ્રકાર કહે છે.

છઠું દિશા પરિમાણ વ્રત અણુવ્રત

તત્ત્વજ્ઞાની આત્મા પાચમા ગુણસ્થાનની ભૂમિકામાં બેસીને વ્રતપ્રતિમાને અદરથી વિચારે છે પાચ અણુવ્રતનો વિચાર કરીને હવે

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

આ વ્રતમાં પણ આરંભનો ત્યાગ એકદેશ થઈ જાય છે, દિગ્વ્રતમાં જન્મભરની જ્યાંથી હદમર્યાદા બાંધી હતી તે મર્યાદાની બહારના ક્ષેત્રોમાંથી તેનો સંબંધ વ્યાપાર છૂટી જવાથી તેને તે સંબંધે મહાવ્રતના ફળ સમાન ફળ પ્રાપ્ત થયું.

હવે આ દેશવ્રતમાં તે પ્રતિદિન પ્રથમની મર્યાદાને પણ સંક્ષેપી એક દિવસ આદિમાં કોઈ પરિમિત કાળ સુધીનો ગમનનો નિયમ કરે છે. આથી તેનો સંબંધ વળી ને ખાસ મર્યાદિત કાળ સુધી મર્યાદિત ક્ષેત્રમાં રહે છે. આ વ્રતના કારણથી આ જ્ઞાનીને નિયમિત કાળ માટે કરેલી ક્ષેત્ર મર્યાદાની બહાર મહાવ્રતના અધિક ફળનો લાભ થાય છે.

જેમ સારમાં સાર ભેળવવાથી ખારું થાય છે પરંતુ વધારે સારથી ગુણવાથી ગોળ થઈ જાય છે, તેમ અણુવ્રતોને ગુણવાથી વ્રતનું મૂલ્ય બહુ જ વધી જાય છે અને તેથી જ તેને ગુણવ્રત કહે છે. વાસ્તવમાં પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયના ઉદયની મંદતા જ ઉપર જણાવેલ ફળનું કારણ છે.

સંતોષરૂપી અમૃતનું પાન કરાવવું એ જ દેશવ્રતનું અપૂર્વ ફળ છે. એટલું જ નહિ પણ તે આસ્રવને રોકનાર, સંવરનું કારણ તથા મંદકષાયરૂપ ભાવપુણ્ય બંધનો હેતુ છે. આવા પરમોપકારી દેશ વ્રતનું પાલન કરતો સંતોષી જીવ પ્રયોજનભૂત કાર્યમાં કોઈ પણ પ્રકારની હાનિ ન પહોંચે એવા લક્ષથી લોભની માત્રા ઘટાડતો રહે છે. વળી પાંચ દોષરૂપ અતિચાર ન લાગે તેનું ધ્યાન રાખે છે.

આ વ્રતની ભાવનામાં પર પદાર્થનું જ ચિંતવન છે, નિજ આત્માની ભાવના નથી, એવો વિચાર ઉદ્ભવતા આ જ્ઞાની સર્વ પર પદાર્થ પ્રત્યેથી પોતાનો ઉપયોગ હટાવી સ્વપરિણતિમાં જોડે છે.

આઠમું
અનર્થદંડ વિરમણવ્રત

આ પાંચ પ્રકારના દોષોમાંથી ઘોર પાપકર્મનો બંધ થાય છે. એમ સમજીને તેમાંથી બચવા ભાવના રાખે છે.

નવમું સામયિક શિક્ષાવ્રત

આ સામાયિક વ્રતને શિક્ષાવ્રત એટલા માટે કહે છે કે આ ક્રિયાનો અભ્યાસ મુનિ અવસ્થામાં ધારણ કરવામાં આવતી સામાયિક ચારિત્રની શિક્ષા* આપે છે.

સામયિક શબ્દ "સમય" પરથી બનેલ છે. સમય નામ આત્મદ્રવ્યને કહે છે. જ્યાં આત્મા રાગથી અનુભવ છે. પર-પદાર્થોમાં રાગાદિભાવ નથી અને સમતાભાવનો પ્રવાહ વહે છે તેને સામાયિક કહે છે આત્માનુભવ એ જ સત્ય સામાયિક છે.

આ સામાયિક ભાવની પ્રાપ્તિ માટે વ્રતીએ દિવસમા ઓછામા ઓછો એક વખત, અને બની શકે તો સવાર, બપોર અને સાંજ એમ ત્રણ વખત એકાંતમા નિશ્ચિંત બની ૪૮ મીનીટ માટે અભ્યાસ કરવો.

સામાયિકમા શાંત ભાવથી કોઈ સામાયિક પાઠનો અભ્યાસ કરવો અને તેના ભાવનુ ગ્રહણ કરવુ. વળી પોતાના આત્માને પરમાત્મા સમાન વિચારી કોઈ મંત્ર દ્વારા જાપ કરવો. પિંડસ્થ ધ્યાનની ધારણાઓનો વિચાર કરવો અને અથવા પોતાના આત્માને નિર્મળ જળની માફક ચિંતવી તેમાં મનને ડુબાવવુ, યથાશક્તિ ધ્યાન ધરવુ અને આત્મામા લય થવા માટે ચર્ચા કરવી, આ સામાયિક પરમ કલ્યાણકારી છે.

આ નવમા સામાયિકવ્રતના પાંચ અતિચાર છે તેને યથાશક્તિ ટાળવા ઉદ્યુક્ત રહેવુ મનમા અન્ય અશુભ વિચાર કરવો, અશુભ,

* શિક્ષાવ્રત આત્મભાવમા દાખલ થવાનો અભ્યાસ કરાવે છે. સ્વાનુભૂતિ, અનુભવજ્ઞાન શિખવે છે.

[illegible]

[illegible]

[illegible] આશ્રી [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

શાંત કરનાર, આત્માના ભાવને પુષ્ટ કરનાર, પાપકર્મોની નિર્જરા કરનાર, મહાન પુણ્ય બંધને નિમિત્ત કરનાર અને આત્માને શુભગતિ અપાવનાર છે.

આ વ્રતને શિક્ષાવ્રત એટલા માટે કહેવામાં આવે છે કે આહાર દાનમાં આપેલી ભિક્ષા ખાનપાનમાં મુનિરાજનું જીવન છે. આ વ્રતમાં મુનિના પ્રધાન ચારિત્રની શિક્ષા આપનાર હોવાથી તેને શિક્ષાવ્રત કહ્યું છે.

અગિયારમું
ભોગોપભોગ પરિમાણ શિક્ષાવ્રત

પાંચમા ગુણસ્થાનવર્તી ગૃહસ્થ વ્રતપ્રતિમાનું ત્રીજું શિક્ષાવ્રત ભોગોપભોગ પરિમાણ વ્રત છે. આ જ્ઞાની આત્મા આ વ્રતનો વિચાર કરે છે. માંસ મધુ અને મદ્ય આદિ પદાર્થો જેમાં અધિક હિંસા થવાની સંભાવના છે એવા પદાર્થો ભોગવવાનો તો તેને પ્રતિબંધ છે જ. જેમાં સ્વાદ અલ્પ અને અનંત એકેન્દ્રિય જીવોના પ્રાણનાશની સંભાવના છે. એવા કંદ મૂળ આદિ પદાર્થોનો પણ તેને ત્યાગ છે જ

જે એક વખત વાપરવામાં આવે તેને ભોગ અને વારંવાર ભોગવી શકાય તેને ઉપભોગ કહે છે

આવા ભોગ તથા ઉપભોગ યોગ્ય પદાર્થો ભોગવવાની મર્યાદા આ જીવ દરરોજ સવારે ચોવીસ કલાક માટે અથવા અધિક સમય માટે બાંધે છે. આથી પરિમાણ બહારની વસ્તુઓ સંબંધી તેને ઇચ્છા હોતી નથી. **વાસ્તવમાં રાગાદિ ભાવોને ઘટાડવા એ જ આ વ્રતનો હેતુ છે.**

આ વ્રતને શિક્ષાવ્રત એટલા માટે કહે છે કે અહિં જ્ઞાની નિયમથી ભોગમાં સંતોષ ગુણને કેળવી તેનો અભ્યાસ કરે છે, જે અભ્યાસ સાધુ દશામાં સહકારી, ઉપયોગી થાય છે

છે. આને શિક્ષાવ્રત એટલા માટે કહ્યું છે કે જે મુનિઓને વિધિ સહિત દાન કરે છે, તેને પોતાને આત્મદાન લેવાની શિક્ષા મળે છે. આ શિક્ષાવ્રત મુનિ અવસ્થાનું પૂર્વ સાધન છે.

મુનિ ઉદ્દિષ્ટ આહારના ત્યાગી છે. તેવી જ રીતે ૧૧ મી પ્રતિમાધારી ક્ષુલ્લક તથા ઐલક પણ તેવા જ ત્યાગી છે; તેઓ પણ સાધુના નાના ભાઈ છે. સાધુપદના ઉમેદવાર છે. આ બન્નેની એવી ગાઢ પ્રતિજ્ઞા હોય છે કે સ્વયં આરંભ કરવો નહિ, બીજા પાસે પોતા માટે કરાવવો નહિ, તથા આરંભની અનુમોદના કરવી નહિ. ગૃહસ્થે પોતાના માટે તૈયાર કરેલ આહારમાંથી સંતોષપૂર્વક ગ્રહણ કરવું એવી ભિક્ષાવૃત્તિ નિગ્રંથોનો ધર્મ છે.

એવા નિર્ગ્રંથ સાધુ અથવા પાત્ર મહાત્માઓને નવ પ્રકારની ભક્તિથી સંપન્ન થઈ દાન દેવું ઉચિત છે. નવધા ભક્તિ આ પ્રમાણે છે —

(૧) સંગ્રહ મુનિને આવતા દેખી ભક્તિથી કહેવું કે શુદ્ધ આહારપાનની જોગવાઈ છે માટે પધારો.

(૨) ઉચ્ચ સ્થાન યોગ્ય ઉચ્ચ સ્થાન પર બેસાડવા.

(૩) પાદોપરમ ચરણોનું પ્રક્ષાલન કરવું.

(૪) અર્ચન

(૫) પ્રણામ.

(૬) મન શુદ્ધિ. દાન સિવાય મનમા અન્ય કોઈ વિકલ્પ હોય તે દૂર કરવો.

(૭) વચનશુદ્ધિ. મૌન સહિત રહેવુ તથા આવશ્યકતા હોય ત્યારે યોગ્ય મિષ્ટ વચન કહેવુ.

(૮) કાયશુદ્ધિ.

(૯) એષણાશુદ્ધિ. ભોજન શુદ્ધ હોય અને મુનિના નિમિત્તથી બનાવેલ ન હોય.

[illegible] —

(૧) [illegible]

(૨) [illegible]

(૩) [illegible]

(૪) [illegible]

(૫) [illegible]

(૬) [illegible]

(૭) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

આત્માની ઉન્નતિમાં [illegible] શુભ ભાવનાના પ્રભાવથી શુભ ગતિ થાય છે, ત્યાંથી [illegible] આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન ન હો, કિંતુ ધર્મધ્યાન હો, સમાધિમરણ હો, પ્રાણોની [illegible] આત્માની સન્મુખ પરિણામ હો, [illegible] એવા [illegible] ભાવ [illegible].

શ્રાવક નિરંતર એવી ભાવના ભાવે [illegible] સમાધિમરણ [illegible] સલ્લેખના [illegible] પ્રમાણે [illegible] સલ્લેખના કહેવાય છે.

જ્યારે એવું અનુમાન થાય કે આ શરીર હવે એવી અવસ્થામાં [illegible] થઈ ગયું છે કે તેમાંથી [illegible] અને ઉચિત રહેવું અસંભવિત છે. તે [illegible] અતિ [illegible] પ્રવેશી ચૂક્યું છે અથવા અચાનક દુર્ભિક્ષ અથવા પૂરની [illegible] આવ્યો છે, ત્યારે વ્રતોની રક્ષા નહિ થઈ શકે એમ જાણી જ્ઞાની શ્રાવક પોતાના વ્રતોને [illegible] એવી રીતે વ્રતોની રક્ષા કરીને શરીરનો ત્યાગ કરે છે.

આ વ્રતના પાંચ અતિચાર આ પ્રમાણે છે (૧) જીવિત રહેવાની ઇચ્છા કરવી, (૨) મરણની ઇચ્છા કરવી, (૩) અગાઉ ભોગવેલા ભોગનું સ્મરણ કરવું. (૪) પ્રથમ શરીર ઉપકારી મિત્ર હતુ તેની સાથે પ્રીતિ કરવી, (૫) ભવિષ્યના ભોગોની વાંછા કરવી આ પાંચ દોષ છોડી સરળ, શાંત ભાવમાં રહી દેહત્યાગ કરવો તે સલ્લેખના છે

૩

ત્રીજી સામાયિક પ્રતિમા

આ જ્ઞાની ગૃહસ્થ બીજી વ્રત પ્રતિમાનું પાલન કરતા કરતા અંતરંગમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભ્યાસને વધારે છે તથા આત્મિક આનંદના

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

આનંદામૃતનો સ્વાદ આવે છે, આ સ્વાદનો ભોક્તા ત્યાગી સામાયિકનો સ્વામી છે. આવી સામાયિકના અભ્યાસી આત્મા સમભાવના પ્રભાવથી પૂર્વબદ્ધ પાપ કર્મોની સ્થિતિ ઘટી જાય છે, પાપકર્મનો અનુભાગ ઘટે છે તથા પુણ્ય કર્મનો અનુભાગ વધી જાય છે.

૪

ચોથી પૌષધોપવાસ પ્રતિમા

ક્ષાયિક સમ્યક્દૃષ્ટિ શ્રાવક ૧૧ પ્રતિમાઓમાંથી પહેલી ત્રણ પ્રતિમાઓના વ્રતનો અભ્યાસ કરીને હવે ચોથી પૌષધોપવાસ નામની પ્રતિમામાં પ્રવેશ કરે છે

તે મનમાં દૃઢ સંકલ્પ કરે છે કે એક માસમાં બે અષ્ટમી તથા બે પાખી એ ચારે પર્વમાં હું પૌષધોપવાસ કરીશ. ઉપવાસ એક તપ છે, અને શક્તિ અનુસાર તે કરવા યોગ્ય છે. આ ઉપવાસ-તપ ભાવ હર્ષયુક્ત તથા સંક્લેશ પરિણામ રહિત હોય છે, શ્રાવકાચારમાં આ તપને ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ તથા જઘન્ય એમ ત્રણ પ્રકારે કહેલ છે.

જ્યારે અષ્ટમીના દિવસે ઉપવાસ કરવાનો હોય ત્યારે તે ક્યારેક સપ્તમીના બે પ્રહર બાદ ક્યારેક સપ્તમીના સંધ્યાકાળથી અને ક્યારેક અષ્ટમીના પ્રાતઃકાળથી સર્વ ગૃહારંભનો ત્યાગ કરે છે, જેટલા સમય સુધી પૌષધ કરે છે, તેટલા સમય માટે પોતાનું રાજ્યપાટ, વ્યાપાર-વણજ, કૃષિ આદિ સર્વ આરંભ કોઈ બીજાને સોંપી પોતે નિશ્ચિંત થાય છે.

આ પૌષધોપવાસી સર્વ તરફથી એટલે સુધી નિશ્ચિંત થઈ જાય છે કે શરીરની પણ ચિંતા, વિકલ્પ આદિ છોડી, માત્ર પોતાના આત્મારામમાં રમણ કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરી તેમાં જ વીર્યને જોડે છે.

૫

અંતિમ ત્યાગ પ્રતિમા

નિરર્ગલ પણે આરંભ ત્યાગી નથી. વિરાધનારૂપ અર્થાત્ ત્રસનિ હિંસાથી ઇન્દ્રિય સંયમ તથા પ્રાણ સંયમનુ અનેક અંશે પાલન થાય છે. આ જ્ઞાની શ્રાવકના પરિણામોમા દયા ભરપૂર ભરી હોય છે તેથી એવી ભાવના રહે છે કે મારાથી કોઈ પણ પ્રાણીનો ઘાત ન થાય. મારા ભાવોમા ઇન્દ્રિય ચાંચલ્ય ન રહે. આ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયના ઉદયથી તે પૂર્ણ સંયમી બની શકતા નથી. પરંતુ તેઓ અસંયમાનંદથી, દેશ સંયમી છે. જેટલે અંશે ઇન્દ્રિયસંયમ તથા પ્રાણસંયમ છે તેટલે અંશે સંયમી અને જેટલે અંશે એ બંને સંયમ નથી તેટલે અંશે અસંયમી છે.

આ જ્ઞાની કોઈ પણ પ્રાણીને નિરર્થક કષ્ટ આપતા નથી. જેટલી જેટલી વસ્તુ વિના ન ચાલી શકે તેમ હોય તેટલી સચિત વસ્તુને અચેત કરે છે. જ્યા અનંતકાયનો જીવ હોય છે એવી વસ્તુ રસનેન્દ્રિયના રાગવશ અચિત કરતા નથી પ્રયોજનવશ ઔષધ આદિને સચેતમાંથી અચેત કરે છે તેની અનિવાર્ય હિંસામા પણ ઉદાસીનતા છે પરંતુ રાગના અતિમંદતાના અભાવમા આરંભી હિંસાનો ત્યાગ પૂર્ણપણે થતો નથી.

આ પાચમી પ્રતિમાધારી શ્રાવક બહારથી વ્યવહાર ચારિત્રની ઉન્નતિ કરતા હોય છે ત્યા પણ તેમનુ મુખ્ય ધ્યાન અંતરંગ ચારિત્રની પર સ્થિર હોય છે ત્રણે કાળની સામાયિક ઉપરાંત સમય કાઢી ને આકુળતાના કારણરૂપ પુદ્ગળ દ્રવ્યના સંયોગને ભૂલી જઈ આત્મદ્રવ્યના ગુણપર્યાય પર ચિત્ત લગાવે છે, અને સ્વાનુભૂતિમય પરમ આનંદરસનુ પાન કરે છે. વિચારતા જણાશે કે તે સચિતના ત્યાગી થઈ અચિતને પણ ભોગવતા નથી, પરંતુ નિજ ચેતનારૂપ સચિત પદાર્થને જ ભોગવે છે અને એ ભોગમા એટલા આસક્ત છે કે તેમને મહાન લોભી કહેવામા કંઈ ખોટુ નથી.

છે. આથી જ્ઞાની શ્રાવક સંતે પણ ધર્મધ્યાન અને આત્મચિંતન માટે સમય કાઢી તે કાર્યમાં રત બને છે. વાસ્તવમાં જગતના સર્વ કાર્યોની અપેક્ષાએ આત્માના ચિંતનમાં એકાંત કલ્યાણ આ જ્ઞાની આત્માને અધિક રુચિકર લાગે છે.

૭

બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા

આ જ્ઞાની ગૃહસ્થ છ પ્રતિમાઓનો અભ્યાસ કરી હવે સાતમી પ્રતિમાનો વિચાર કરે છે. તે ચિંતવે છે કે સ્ત્રી સંસર્ગ જીવનની શક્તિ તથા સંયમને નષ્ટ કરે છે, સ્ત્રી સંસર્ગનો મોહ આત્માની શુદ્ધિના અભ્યાસમાં બાધક છે, હવે જો હું મન, વચન, કાયાથી સ્ત્રી સંસર્ગનો ત્યાગ કરી બ્રહ્મભાવમાં રત થઈ ભલી રીતે બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળું, તો તે મને આત્માનુભવના મનનમાં અતિ સહાયતારૂપ થાય. આમ વિચારી, પોતાનો નિર્ણય સ્વપત્ની પાસે પ્રદર્શિત કરી, તેને સંતુષ્ટ કરીને પોતાના ગૃહના કોઈ એક એકાંત ઓરડામાં પોતાનું શયન આસન ગોઠવે છે.

જો કે હજુ તેણે આરંભ તથા પરિગ્રહનો ત્યાગ કર્યો નથી, કુટુંબની રક્ષા તથા આજીવિકાના સાધનને સંભાળે છે તો પણ તેની વૃત્તિ સારી રીતે સંતોષમય બની ઉપશમી ગઈ છે.

તે બ્રહ્મચર્યની રક્ષાર્થે દિવસમાં માત્ર એક વખત ભોજન કરે છે, તેમાં પણ કામોત્તેજક પદાર્થોનો ત્યાગ કરે છે અને આવશ્યક હોય તો બીજી વખત ફળ અથવા દૂધ કોઈ વાર લે છે. તેના વેષમાં પણ પરિવર્તન થાય છે. તે સાદાં કપડાં પહેરે છે, જોનારને તે વૈરાગી લાગે એવી તેની વર્તના હોય છે

તે પાંચ ભાવનાઓ ભાવે છે તે આ પ્રમાણે—

(૧) સ્ત્રીઓમાં રાગ વધારનાર કથા સાંભળવી નહિ.

આરંભ સંબંધી તેને બનતી ક્રિયાનો ત્યાગ હતો નહિ. આઠમી ક્રિયાથી બચવા યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરતો, પરંતુ આઠમીથી તે આરંભી ક્રિયાનો ત્યાગ કરે છે. હવે તેને જે કંઈ પરિગ્રહ છે, તેના ત્યાગની પણ ભાવના જાગે છે

જો આ જ્ઞાની મહાત્મા ક્રિયા ભૂમિને જોવા કેટલીયે જાય છે અને ત્યાં વ્યાપિત થાય પડે તો યત્નાચારથી ગમન કરે છે પરંતુ આરંભમાં તો ભાગ જ નથી ખાસ જોવા છે કે પોતાના નિમિત્તથી કોઈ સ્થાવર કે ત્રસ જંતુને કષ્ટ ન હો.

તેમને હવે વ્યાપાર કરવાની ઉત્સુકતા રહી નથી.

આત્મધ્યાનને જ જીવનનો મુખ્ય ધ્યેય બનાવી તે પોતાના આત્માને સાચા દેવ, સાચા ગુરુ, અને સાચું તીર્થ સમજે છે જો કદાચ ભાગ્યમાં તીર્થની વંદના માટે અવસર પ્રાપ્ત થાય છે તો તે વંદના કરે છે પરંતુ તેને એ વ્યવહાર ધર્મની આકુળતા નથી, અને તે છતાં વ્યવહાર ચારિત્રના નિયમોનું ભલી રીતે પાલન કરે છે ટૂંકામાં તે અત્યંત સંતોષી છે.

૯

પરિગ્રહ ત્યાગ પ્રતિમા

આ સમ્યગ્‌જ્ઞાની આત્મા આઠ પ્રતિમાઓના નિયમોને ભલે પ્રકારે પાળતો જો કે આત્મધ્યાનનો અભ્યાસ અધિકતાએ કરે છે તો પણ પરિગ્રહમા મમત્વ બુદ્ધિ પરિણામોની શુદ્ધતામા બાધક છે એમ સમજી હવે તે પરિગ્રહ ત્યાગ નામની નવમી પ્રતિમામા પદાર્પણ કરે છે.

તેને હવે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયની મંદતા થતી જાય છે. પોતાની સર્વ સંપત્તિ ધ્યાનમા લઈ, તેમાથી સંતાનોને આપવાની છે તે આપી બાકીની જૈન ધર્મની ઉન્નતિમા, આહાર, ઔષધિ, વિદ્યાદાન, . .ક ધર્મ કાર્યમા વાપરવાનો પ્રબંધ કરે છે. આમ સ્થાવર જંગમ

૧૧.

ઉદ્દિષ્ટ ત્યાગ પ્રતિમા

(૧) ક્ષુલ્લક વ્રત

નવ ક્રમાની [illegible] શ્રાવકની દસ પ્રતિમાઓના નિયમ પ્રમાણે પાલન કરીને [illegible] અગિયારમી પ્રતિમા તરફ વધી નિયમો પાળવાની ભાવના [illegible] છે તેમના મનમાં વૈરાગ્યભાવ [illegible] વિશેષતાએ વધી [illegible] છે. તેમણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

જો તેઓ માત્ર એક લંગોટ અથવા ચાદર રાખે છે, પોતાનું પૂર્ણ અંગ ઢાંકી ન શકાય. જો માથું ઢાંકે તો પગ ખુલ્લા અને પગ ઢાંકે તો માથું ખુલ્લું રહે તેવી ચાદર રાખે છે આદિ [illegible] છે કે [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અભ્યાસ [illegible] અને આખરે પરિગ્રહ રહિત નિર્ગ્રંથ રૂપના ધારક થવાય. વિશેષ દયા પાળવાના અર્થે કોમળ ઉપકરણ અથવા મોર[illegible] રાખે છે. દરેક વસ્તુને યત્નાપૂર્વક ઝાડીને લે છે, મૂકે છે.

તેઓ મુનિઓના સમાગમમાં અથવા ક્ષુલ્લકોના સત્સંગમાં શ્રાવકની પ્રતિમાઓમાં કહેલી સર્વ ક્રિયાઓનું પાલન કરે છે. આઠમ અને પાખીના દિવસે નિયમથી ઉપવાસ કરે છે.

તેઓ મન, વચન, કાયાથી કૃત, કારિત અને અનુમોદના આરંભના ત્યાગી છે તેઓ ઉદ્દિષ્ટ આહારના ત્યાગી છે પાત્રને માટે બનાવવામાં આવે તે ઉદ્દિષ્ટ આહાર છે, તેનાથી ક્ષુલ્લક વિરક્ત હોય છે શ્રી અમિતગતિ આચાર્ય મહારાજે સુભાષિત રત્ન સંદોહમાં તેમ [illegible] કહ્યા છે ગૃહસ્થોએ પોતાના કુટુંબ માટે જે આહાર તૈયાર

[illegible] છે ત્યારે તેઓ [illegible] આત્મભાવમાં [illegible] છે. પોતાના હાથે [illegible] આ એક પણ મુનિની માફક [illegible] કરે છે. અને નિરંતર ધ્યાનનો અભ્યાસ કરે છે. આ [illegible] પણ [illegible] છે આ શુદ્ધ શ્રાવકની [illegible] છે, તેઓ ઉપવાસ [illegible] પણ [illegible] કરે છે. તેમને એકાંત [illegible] હોય છે. એકાંત સ્થાનમાં જ અધિક [illegible] કરે છે અને બહુ [illegible] છે.

શ્રાવક અને શ્રાવિકા બંને એક દેશ ચારિત્ર [illegible] પ્રતિમાના વ્રતોને પાળી શકે છે. શ્રાવકાચારમાં જે જે છે તે શ્રાવક તથા શ્રાવિકા બંને માટે છે. ફક્ત માત્ર આર્ય (દિગંબરી) એક લંગોટ રાખે છે ત્યારે આર્યા એક [illegible] રાખે છે. આત્મોન્નતિના માર્ગ પર પ્રયાણ કરતા આ બહુ જ શાંત હોય છે અને નિરંતર આત્મભાવનામાં [illegible]

દેશવિરત ચારિત્ર
ઉપસંહાર

સમ્યક્દૃષ્ટિ આત્માને વ્યવહાર ચારિત્ર દ્વારા [illegible] ઉન્નતિ પહેલી પ્રતિમાથી શરૂ કરી અગિયારમી ઉદ્દિષ્ટત્યા[illegible] થાય છે. વાસ્તવમા આત્માનુભવની સ્થિરતા તથા અધિકતાને ઉન્નતિ કહે છે.

વિચારવાથી સ્પષ્ટ થશે કે આત્માનો સ્વભાવ મો[illegible] ભાવ રહિત છે. જ્યારે જ્યારે મોહ તથા કષાયનો અ[illegible] આવે છે ત્યારે ત્યારે અનુભાગના પ્રગટવાની સાથે આ[illegible] પણ તે રૂપ કરે છે. આત્માના ક્રોધથી ઉપયુકત થવાથી

[illegible] , [illegible]
[illegible]

આ પ્રમાણે [illegible] આપેલા [illegible] [illegible] પ્રતિમાઓમાં [illegible] પ્રતિમાઓ છે, પરંતુ [illegible] તથા [illegible] છે. [illegible] પ્રતિમાઓ [illegible] [illegible] છે.

છે. [illegible] પર્યાય સ્વરૂપ [illegible] અજ્ઞાની [illegible] પર્યાયદૃષ્ટિ પ્રતિ [illegible] દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી [illegible] દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી જોતાં દ્રવ્ય-સ્વરૂપનું [illegible] પર્યાયો ગૌણ થઈ જાય છે.

જો તું આઠ તરફ નજર કરીશ તો તેમાં જીવ, પુદ્ગળ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ એ છ દ્રવ્યોની રચના જોઈશ. દ્રવ્યાર્થિકથી જોતાં એ છ દ્રવ્યો પોતાના નિજ સ્વભાવમાં પ્રગટપણે રહે છે. ફક્ત જીવમાં નાના દેખાતી નર નારકાદિ પર્યાયો અને પુદ્ગળમાં, સ્કંધોના વિવિધ નાના મોટા રૂપો. ધર્માદિ ચાર દ્રવ્ય તો સદા નિર્વિકારી છે. (જીવ અને પુદ્ગળ નિમિત્ત નૈમિત્તિક સંબંધને આધીન કોઈ વિકારી અવસ્થામાં પરિણમે છે.)

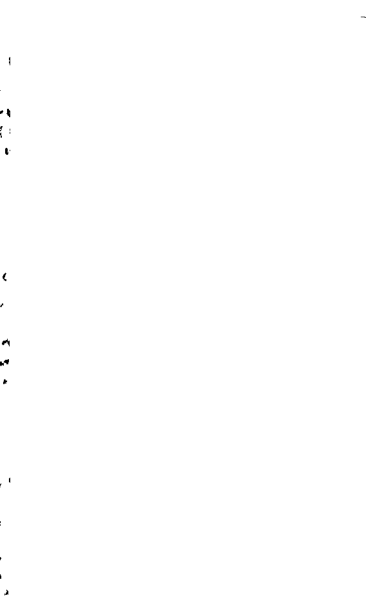
દ્રવ્ય દૃષ્ટિમાં, ન કોઈ અશુદ્ધ છે. ન કોઈ મિત્ર, ન કોઈ શત્રુ, ન કોઈ મોટો, ન કોઈ નાનો. સર્વ જીવ સમાન આકારવાન, અસંખ્ય પ્રદેશી, શુદ્ધ, પૂર્ણ ચૈતન્યમય, પરમ વીતરાગી, પરમાનંદી, પરમ કૃતકૃત્ય, અનંત વીર્યવાન, પરમ નિર્વિકાર, તથા અખંડ એકરૂપ રત્નત્રયમય એવા દેખાશે. તો હવે તું કોના પ્રત્યે રાગ કરશે અથવા દ્વેષ કરશે? તેથી સમતાભાવ ધારણ કરી પોતાને શુદ્ધ સ્વરૂપી શ્રદ્ધી, સર્વ તરફથી વૃત્તિ સંકેલી લઈ પોતામાં જ ઉપયોગનું સ્થાપન કર. એ જ આનંદનું બીજ છે

૨

શ્રી ગુરૂ તત્ત્વરૂચિધારી શિષ્યને ઉપદેશે છે —

"હે ભવ્ય જીવ! આ જગતનું ચરિત્ર પર્યાયાર્થિકનયથી ચાલે છે. પર્યાય સૂક્ષ્મ હો કે સ્થૂલ, પણ નિશ્ચયે ક્ષણભંગુર છે. તેનું પલટાવું કાળદ્રવ્યના નિમિત્તથી થાય છે. કાળ દ્રવ્ય દરેક પ્રદેશ પર વિરાજમાન છે આથી લોકના સર્વ પદાર્થો સમયે સમયે પરિવર્તન કર્યા કરે છે. દ્રવ્ય

હે ભવ્ય! જો તું મળરહિત જળને જોઈ શકશે તો તું પોતાના સ્વરૂપની ઝલક જાણી શકીશ. જેવી રીતે પાણી સ્વભાવથી નિર્મળ, શાંત અને મીઠું હોય છે. તેવી રીતે તારો આત્મા પણ પોતાના મૂળ સ્વભાવે નિર્મળ, સર્વ કર્મમળ રહિત, લોકના સ્વરૂપને પ્રકાશિત કરનાર, પરમ વીતરાગ અને આનંદમય છે. સત્ય કહીએ તો તું સ્વભાવે પરમાત્મા સ્વરૂપ જ છો આથી હવે તું નિશ્ચિત થઈ એમ વિચાર કે 'હું પરમાત્મા સ્વરૂપ છું, શુદ્ધ છું, નિર્વિકાર છું.' આ ભાવના ભાવ્યા કરવાથી તું આખરે જ્યારે તે ભાવનાથી પણ પર થઈશ ત્યારે પોતે પોતામાં સ્થિર થવાથી આનંદમય થશે. આ આનંદના પરમ પ્રભાવે

૫

પરમ જ્ઞાની શ્રી ગુરૂ કહે છે —

હે ભવ્ય જીવ! આ સંસારમાં તું જે જે પદાર્થોને પોતાના માને છે તે બધા તારાથી ભિન્ન છે. તું વિચાર કર. જગતમાં જેટલા સત્તાત્મક દ્રવ્ય છે તે બધા પોતાના સ્વરૂપથી પોતારૂપ જ છે, પણ પરસ્વરૂપ નથી. કોઈ દ્રવ્ય પોતાની સત્તા છોડતું નથી. વસ્તુ માત્ર એકબીજાને પરસ્પર નિમિત્ત સહાયક બને છે, પરંતુ ક્યારેય પણ સ્વસ્વરૂપ છોડી અન્યરૂપ થતી નથી.

મોહી જીવ જે દેહ પર પ્રીતિ રાગી મોહ કરે છે તે શરીર પુદ્ગળ પરમાણુઓનો સમૂહ છે, તેના જ મળવાથી બન્યું છે અને ગળવાથી છૂટી જશે. માતા, પિતા, ભાઈ, ભગિની, ગૃહ, ગ્રામ, નગર, ધન વગેરેને જીવ પોતાના કહે છે, પણ આત્માની સત્તાથી તે સર્વ તદ્દન ભિન્ન છે. ન કોઈ કોઈની સાથે જન્મે છે કે મરે છે. કદાપિ કોઈ સાથે જન્મ લે છે તો ભિન્ન ગતિથી આવતા હોય છે. સંસારના

આ સંસાર એ આત્માની અસ્વાધીનતાના પરિણામરૂપ છે. એ આત્માના મોહનીય કર્મ બદ્ધ છે. એટલે કે મોહવશાત્ જીવ સંસારના પદાર્થોમાં સંયોગ લગાવી રાગદ્વેષના ભાવે પરિણામ કરે છે, અને મોહનીય આદિ કર્મનો બંધ થાય છે. આથી એમ જે મોહને છોડી દે છે તેજ મોક્ષ મેળવે છે.

જ્યા સુધી સંસારી જીવોને કર્મનો બંધ છે ત્યા સુધી તેમની આકુળતા મટતી નથી તેમજ સુખશાંતિનુ સામ્રાજ્ય સ્થાપિત થઈ શકતુ નથી. માટે હે વત્સ ! આ કર્મબંધનુ મૂળ કારણ સમજવુ જોઈએ અને પછી તેનાથી છૂટવા યત્ન આદરવો જોઈએ

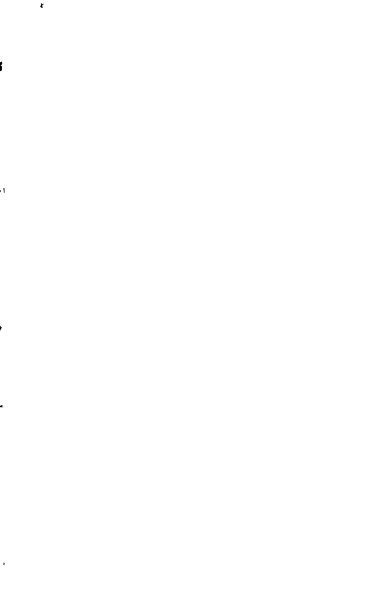
મિથ્યાશ્રદ્ધાન, હિંસાદિ પાપોમા પ્રવૃત્તિરૂપ અવિરતિ ભાવ, ક્રોધ, માન, માયા લોભરૂપી કષાયભાવ અને મન, વચન કાયાના હલન ચલનથી આત્માના પ્રદેશો કંપિત થવાથી યોગ પરિણમન—એ કર્મનો આસ્રવ અને બંધ છે. તેમા પણ સર્વનુ મૂળ મિથ્યા શ્રદ્ધાન છે જેણે મિથ્યા–

આત્મા અને કર્મ પુદ્ગલ જલ અને માટીની માફક (બન્ને સંયોગ તે બંધ) મળેલા છે, પરંતુ જેમ જળ માટીથી ભિન્ન છે તેમ આત્મા કર્મ પુદ્ગલથી ભિન્ન છે. બન્નેના સ્વભાવ બિલકુલ અલગ અલગ છે. પુદ્ગલથી ન્યારો આત્મા માત્ર આત્મારૂપ છે ન તેમા રાગ છે, ન દ્વેષ, ન મોહ, ન અજ્ઞાન, ન નિર્બળતા, ન આકુળતા; માત્ર શુદ્ધ પૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન, વીર્ય, વીતરાગતા અને સુખનો સમુદ્ર છે.

જેવી રીતે નિર્મળ પાણી માટીના સંયોગથી મેલુ થઈ જાય છે તેવી રીતે આત્માના રાગાદિ વિકાર પુદ્ગળ દ્રવ્યની સગતિનુ ફળ છે. આત્માને બધા અન્ય દ્રવ્યોથી જુદો માનવો તે ભેદ વિજ્ઞાન છે. આ ભેદ વિજ્ઞાનના અભ્યાસથી જ્યારે દૃષ્ટિ આત્મા પર સ્થિર થતી જાય છે, ત્યારે આત્મામા ભરપૂર એવા શાંતિ સુખનો અનુભવ થાય છે. અને તે અનુભવના સમયે જ સમ્યગ્ દર્શનનો અપૂર્વ ઉદય થાય છે.

સમ્યગ્ દર્શનનો મહિમા અપાર છે. તેનો પ્રભાવ અદ્વિતીય છે. તેના ઉદય પ્રતાપથી જીવની દૃષ્ટિ બદલાઈ જાય છે. હવે તેને સસારનુ ચરિત્ર એક કર્મના નાટક સરખુ જણાવા લાગે છે નાટકમા પાત્રોના ચરિત્ર દ્વારા પ્રેક્ષકોને સુખદુ:ખ બતાવવામા આવે છે અને તેથ પ્રેક્ષકોને ભલે સુખ દુ:ખનો અનુભવ થાય પણ નાટકના

કર્મનો મેલ હઠાવવાનો ઉપાય સમ્યક્જ્ઞાનપૂર્વક કર્મફળ ભોગવવા તથ આત્માના મનોહર ઉપવનમા ક્રીડા કરવી તે છે.

બસ, હવે તુ પ્રસન્ન ચિત્ત થઈ તારા સામે ક્ષણ માત્ર માટે મન, વચન, કાયાના વ્યાપારો બધ કરી, અતરમા જો. તેમ કરવાથી જે દૃશ્યનુ દર્શન તને થશે તે જ અધ્યાત્મ સ્થાન છે, તે જ સર્વથી મહાન છે, તે જ તારૂં શુદ્ધ જ્ઞાન છે, તે જ અનત ગુણોની ખાણ છે, તે જ પરમ અભયદાન છે, તે જ સર્વ કર્મ શત્રુઓની હાણ છે અને એ જ મગળિક પ્રયાણ છે.

હે ભવ્ય! આ મનુષ્યજન્મ ખરેખર અતિ દુર્લભ છે એમ તેનુ માટે સઘળી જીવોમાં મનુષ્યની સંખ્યા અલ્પ છે એમ વિચારતાં તને જણાશે. જે જે વસ્તુ અતિ મહત્વવાન હોય છે તે તે વસ્તુ બહુ કઠિનતાથી પ્રાપ્ત થાય છે. જગતમાં રત્ન થોડા હોય છે, પથ્થર, કાંકરા અધિક હોય છે, જીવ અનાદિ, અનંત અકૃત્રિમ છે, અનાદિ કાળથી સંસારમાં ભમે છે. તેનો બહુથી અધિક કાળ સ્થાવર એકેન્દ્રિય પર્યાયમાં વીત્યો. સ્થાવર પર્યાય છોડી ત્રસકાયમાં આવવુ બહુ દુર્લભ છે. ત્રસકાયમાં પણ પશુમાંથી મનુષ્યજન્મ ધારણ કરવો અતિ કઠિન છે. મનુષ્યજન્મ સર્વ ગતિમાં સર્વોત્તમ છે. કારણ તે સંયમનુ સાધન છે. મનુષ્યના શરીર વિના અન્ય કોઈ શરીર પર્યાયમાં ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનનું આરાધન કરી મુક્તિ મેળવી શકાતી નથી. મનુષ્યજન્મ પામીને પણ સત્સંગતિ, બુદ્ધિ-બળ, અને નિરોગતા માત્ર મહત્ પુણ્યનો યોગ હોય તો જ મળે છે. તને આ દેશનાનો લાભ મળે છે તેમાં તારા જ પુણ્યનો ઉદય છે એમ સમજ. હવે જો તું આત્મોન્નતિના માર્ગ પ્રતિ નહિ વળે અને આ દુર્લભ મનુષ્યજન્મને ગુમાવી દઈશ તો જેમ સમુદ્રમાં ફેંકી દીધેલુ મહામૂલ્યવાન રત્ન ફરી મળવુ કઠિન છે તેમ આવો સુંદર અવસર મળવો પણ દુર્લભ છે.

રત્નત્રય, સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ

[illegible]

૧૬

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

હે ભવ્ય! તું કોઈ પણ ઉપાયે તારા આત્મામાં જ રહેલા સમ્યક્ત્વ રત્નને જો. વર્તમાન દશામાં માત્ર તેના ઉપર મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધી કષાયનો કાળો પડદો પડેલો છે. તેના કારણે તું સ્પષ્ટ દર્શન કરી શકતો નથી. એ પડદો દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો ઉચિત છે તેનો ઉપાય ભેદ-વિજ્ઞાનનો વિચાર કરવો તે છે.

એકાંતમાં એવો વિચાર કર કે "હું એક અવિનાશી, જ્ઞાતા દૃષ્ટા, આનંદમય, અને અમૂર્તિક આત્મા છું. સંસારી અવસ્થા વા વેષ માત્ર પુદ્‌ગલ સબંધથી છે. હું તો સિદ્ધ સમાન શુદ્ધ છું, નિર્મળ છું, પરમ પવિત્ર છું."

હે ભવ્ય જીવ! આ પ્રયત્નમાં તું સદા સુખી થઈશ, તારા સર્વ ક્લેશ ટળી જશે અને અનાદિથી વિખુટા પડેલા એવા સમ્યક્ત્વ રત્નનો તું સ્વામી બનીશ.

૧૭

હે વત્સ! આ જગતમાં જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ છે તે કદિ મદ કરતા નથી. કુળ, જાતિ, ધન, સત્તા, રૂપ, બળ, તપ અને વિદ્યા એમ આઠ પ્રકારની યોગ્યતા હોવા છતાં જ્ઞાની મહાત્મા એ ક્ષણભંગુર પદાર્થોના સંબંધને જરાપણ મહત્ત્વ આપતા નથી.

તે પોતાના સિદ્ધાત્માને પોતાના પિતા, સ્વાનુભૂતિને માતા, અને જ્ઞાન, દર્શન, સુખ વીર્યાદિ ગુણોને ધન માને છે. ચિત્તને સ

[illegible] છે, [illegible] શુદ્ધ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] રીતે ન કરે।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

નયની દૃષ્ટિ છે.

આ નયની દૃષ્ટિમાં, સર્વ જીવ પછી ભલે તે સંસારી વેશમાં હો કે મુક્તપણામાં હોય, પણ તે નિશ્ચયથી શુદ્ધ, વીતરાગ, અને પરમાનંદમય દેખાય છે; એમાં નથી રાગ કે દ્વેષ, નથી જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મોનો બંધ, નથી શરીરાદિ નોકર્મનો સબંધ. આ દૃષ્ટિથી જોતાં ન કોઈ રાજા છે, ન પ્રજા, ન કોઈ સ્વામી છે, ન સેવક; ન કોઈ પશુ છે, ન મનુષ્ય. ભલે લોકમાં અનંતાનંત જીવ હો, પરંતુ સર્વ એક જ સ્વભાવવાળા ઝળકે છે તથા અન્ય પાંચ દ્રવ્ય જીવ દ્રવ્યથી ભિન્ન એવા પોતપોતાના સ્વભાવમાં ચમકે છે. આવી નિશ્ચય દૃષ્ટિ એકાએક પરમ સમતાભાવ પ્રગટ કરે છે, મોહજન્ય અજ્ઞાનનો અંધકાર ટાળે છે.

વાસ્તવમાં સર્વ લોકાકાશમાં ફેલાયેલ અનંતાનંત જીવોના સ્વભાવનું દૃશ્ય એક વિજ્ઞાનનો અને મનોહર સુખશાંતિનો સમુદ્ર બની જાય છે અને ત્રણ લોકમાં વ્યાપ્ત એવો આ સમુદ્ર જેમ છે તેમ પ્રગટ જણાય છે. જ્ઞાની મહાત્મા જ્યારે નિશ્ચયનયથી પ્રગટ થતા આ સુખ સમુદ્રમાં ડુબકી લગાવે છે ત્યારે નિશ્ચયનયને પણ ભૂલી જઈ પરમ અદ્‌ભુત સ્વાનુભૂતિને પ્રાપ્ત થાય છે. એ જ અપૂર્વ લાભ છે, એ જ સમતાનો આવિર્ભાવ છે, અને એ જ સુખ અને શાન્તિનો યથાર્થ ભોગ છે.

બસ, હે વત્સ, તું આ અપૂર્વભાવની લબ્ધિ માટે

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

હે આત્મા! તું ગંભીરતાથી વિચાર કર. આ સંસાર એક નાટક છે, હર્ષ વિષાદનું કારણ છે. જેવી રીતે નાટકનું કાર્ય સ્થિર કાયમ રહેતું નથી તેવી રીતે જગતનાં તમામ દૃશ્યો અસ્થિર છે એમ જાણ. જે જે દૃશ્યો જોઈને અજ્ઞાની હર્ષ પામે છે તેને તે દૃશ્યોનો વિરહ તેનામાં વિષાદ ઉત્પન્ન કરે છે. જેના અંતરંગમાં સમ્યક્દૃષ્ટિ જાગૃત થઈ છે, જેને આત્મિક સુખનો સ્વાદ અનુભવમાં આવ્યો છે. એવા મહાત્માઓના મન દર્પણ સમાન વિકાર રહિત હોય છે, એવા મહાનુભવો પર વસ્તુઓની પર્યાયોના માત્ર જ્ઞાતા દૃષ્ટા હોય છે.

જેમ સમજદાર પ્રાણી સૂર્યનો પ્રકાશ અસ્થિર જાણે છે અને તેથી તેના અસ્તિત્વમાં હર્ષ અને અભાવમાં શોક કરતો નથી તેમ જ્ઞાની જગતની સર્વ અવસ્થાઓને અસ્થિર અને ચંચળ જાણે છે અને તેથી તેની પ્રગટતામાં હર્ષ અને વિલીનતામાં ખેદ કરતા નથી. જ્ઞાની જગતને દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી નિહાળે છે. એમના અંતરમાં નિશ્ચય દૃષ્ટિ સદા જાગૃત રહેતી હોવાથી તેઓ આ જગતને શુદ્ધ અને નિર્વિકાર જુવે છે.

તેમના અંતરમાં સ્વભાવમાં જગતના છ દ્રવ્ય, જીવ, પુદ્‌ગળ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ ભિન્ન ભિન્ન પ્રગટપણે દેખાય છે. જીવ જો કે અનંતાનંત છે છતાં જ્ઞાનીની દૃષ્ટિમાં બધાજ જીવો એક આકાર, શુદ્ધ, ચૈતન્ય સ્વરૂપ ઝળકે છે. સર્વ જીવ પરમાત્મા સ્વરૂપ છે એવી દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી જોતાં શત્રુ વા મિત્રના ભાવ ઉત્પન્ન થતા નથી, ન કોઈ સેવક ન કોઈ સ્વામી દેખાય છે, ન કોઈ દેવ, ન - કોઈ નારકી,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

૨૫

[illegible]

આ નયથી આત્મા અને સિદ્ધ આત્મામાં જરાયે ભેદ નથી, આ [illegible] અને પરમાત્મામાં ભેદ નથી, આત્મા, [illegible] કલ્પના નથી. [illegible], [illegible] અને મુક્ત આત્માઓનો ભેદ નથી. જેમ પોતાનો આત્મા [illegible] શુદ્ધ છે તેમ પ્રત્યેક આત્મા સ્વભાવે શુદ્ધ છે એમ નિશ્ચયનય જણાવે છે.

વ્યવહારનય જીવ સ્વરૂપ આદિ સાત તત્ત્વનો પ્રબંધ સ્થાપે છે. વ્યવહારનયની દૃષ્ટિએ સંસારીઓના રાગદ્વેષના વિભાવો હોવા સંભવિત છે. નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિમાં માત્ર શુદ્ધાત્મભાવ છે.

જે નિશ્ચયનયનો આશ્રય સ્વીકારે છે તે પરમ વિશુદ્ધ આત્માના અતિ મનોહર ઉપવનમાં પહોંચે અને ત્યાંની અપૂર્વ સુખશાંતિનો અલૌકિક લાભ મેળવે છે.

જેનું નિર્બળ મન, નિશ્ચયથી શુદ્ધ એવા આત્મા પ્રતિ ચોંટતુ નથી, તે વ્યવહારનયનો આશ્રય લે છે.

હે ભવ્ય! સુખશાન્તિમય જીવન વીતાવવાનો શ્રેષ્ઠ ઉપાય નિશ્ચય નયનું અવલંબન છે. તેનાજ પ્રતાપથી અભેદરત્નત્રયરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિનો લાભ મળી શકે છે. મોહની પ્રપંચ જાળમાં ફસાયેલ મનને બહાર ખેંચી, આત્માના રમ્ય ઉપવનમાં રમવા દેવુ તેજ પ્રયત્ન કર્તવ્ય છે.

તું નિશ્ચિંત બની નિત્ય બે ઘડી સર્વ અન્ય ભાવથી વિમુક્ત થઈ, પોતામાં દૃષ્ટિ કર. પોતાના આત્માને વીતરાગમય આનંદ સાગર જાણ.

[illegible] ([illegible]) [illegible]
[illegible]
[illegible] कुछ [illegible]
[illegible]
[illegible] अनुसार [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

આ આત્મામાં વિભાવરૂપ પરિણમનની શક્તિ પણ છે જ્યારે કર્મોના ઉદયનું નિમિત્ત મળે છે ત્યારે રાગાદિ વિભાવ ભાવોમાં અને નરનારકાદિ પર્યાયોમાં પરિણમન કરે છે. વ્યવહાર દૃષ્ટિથી કર્મોની સંગતિથી સંસારની ૮૪ લાખ યોનિમાં ભ્રમણ કરે છે. આ વિભાવ અવસ્થા ટાળવી એ જ કર્તવ્ય છે, એ જ ઉદ્દેશ છે. પોતાના આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવમાં વિશ્વાસ લાવી, શ્રદ્ધા લાવી, તેનું સંશય રહિત યથાર્થ જ્ઞાન મેળવી, અને તેમાં જ લયલીન બની સ્વાદ લેવો એ જ સિદ્ધિ મેળવવાનો માર્ગ છે. એને જ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્ચારિત્ર કહે છે. આ અભેદ રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ માટે વ્યવહાર-ધર્મ મુનિ અને શ્રાવકને બતાવેલ છે, પરંતુ નિશ્ચય ધર્મ વિના મોક્ષમાર્ગ ન હોઈ શકે. ઉપાદાન અથવા મૂળ કારણ આત્માના સ્વરૂપાચરણ માટે આત્મા પોતે જ છે. જેવી રીતે સુવર્ણ શુદ્ધ હોવાનું મૂળ કારણ સુવર્ણ પોતે છે અને અગ્નિ આદિ નિમિત્ત છે, તેવી રીતે વ્યવહાર ધર્મ માત્ર નિમિત્ત છે. જ્યાં સુધી કાર્યની પૂર્ણતા ન થાય ત્યાં સુધી બન્ને કારણોની આવશ્યકતા છે.

હે ભવ્ય! ધર્મનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે સમજી તું નિશ્ચિંત થા. અને એકાંતમાં બેસી પોતાના દેહમંદિરમા બિરાજમાન પરમાત્મા દેવને જો. તેમનામાં જ ભાવ જોડી પૂજા કર. જ્યારે તને દર્શન થશે ત્યારે

[illegible]

૧૨

[illegible]

[illegible]

[illegible]

નુ ત્યાગ પોતાના આત્માના નિર્મળ બાગમાં પ્રવેશી ક્રીડા કર. જ્યાં સુધી તું આત્મ-ઉપવનમાં રહીશ ત્યાં સુધી દુઃખ અને અશાંતિ તારાથી દૂર રહેશે. દુઃખના જે કારણ રાગ, દ્વેષ ને મોહ છે તે નિર્મળ બાગમાં પ્રવેશ કરી શકતા નથી. ત્યાં વીતરાગતાની એવી ઠંડી હવા હોય છે કે ઇન્દ્રિય વિષયની વાસનારૂપી દાહ તુરત શાંત થઈ જાય છે. હે વત્સ! તું એ ઉપવનમાં જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્યના, સમ્યક્ત્વ, ચારિત્ર આદિ ગુણરૂપ મનોહર વૃક્ષોની શોભા જો, તેની શીતળ છાયામાં વિશ્રામ કર અને તેનાં સ્વાનુભવ રસપૂર્ણ ફળનો સ્વાદ લે.

૧૩

પરમકૃપાળુ શ્રી ગુરુ શિષ્યને સમજાવે છે—

હે વત્સ! આ જગતમાં સમ્યક્ત્વથી વિભૂષિત એવા જ્ઞાની મહાત્મા ધન્ય છે, કારણ તેમના ભાવોમાં સર્વ પદાર્થો જેમ છે તેમ યથાર્થ જણાય છે. જો કે હજી તેઓ અલ્પજ્ઞ છે, તથાપિ સર્વજ્ઞ તુલ્ય તેઓ જે કાંઈ જાણે છે તે યથાર્થપણે જાણે છે. સમ્યક્ત્વનો મહિમા અગાધ છે. સમકિતી આત્મા અવિરતિ હોવા છતાં મોક્ષમાર્ગી છે. તેમના સર્વ ભાવ જ્ઞાનમય હોય છે અને ધ્યેય આત્મિક શુદ્ધતાની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ હોય છે.

જો કે સમ્યક્ત્વી પૂર્વબદ્ધ મોહકર્મના ઉદયથી ઇંદ્રિયોના વિષયોમાં પ્રવૃત્ત થાય છે તો પણ તેઓ કર્મના ઉદયનું તથા પોતાની પ્રવૃત્તિના

૫

પ્રાયોગ્ય લબ્ધિ

હિંદીમાં લેખક :

બ્રહ્મચારીજી શ્રી શીતલપ્રસાદજી પંડિત

અનુવાદક :

શ્રી મોતીલાલ ગિરધરલાલ શેઠ

*

૧

દેશના લબ્ધિના પ્રતાપથી આ ભવ્ય જીવે શ્રી ગુરુના મુખથી ગ્રહણ કરેલા તત્ત્વજ્ઞાનના ઉપદેશનો વારંવાર અભ્યાસ કરી, મનન કરી એવી શક્તિ પ્રાપ્ત કરી લીધી છે કે હવે આયુષ્યકર્મવર્જિને સાત કર્મોની સ્થિતિ એક કોડાકોડી સાગરોપમથી કાંઈક ન્યૂન બની ગઈ છે. પ્રથમ ૭૦ કોડાકોડી સાગરની હતી તે ઘટીને હવે ઉપર મુજબ રહી છે.

આ જીવને પ્રાયોગ્યલબ્ધિમાં પોતાની ઉન્નતિ કરવાની ભાવના છે. આ લબ્ધિના કાળ દરમ્યાન પરિણામોની એવી ઉજ્વળતા હોય છે કે ઘાતી કર્મોનો અનુભાગ અર્થાત્ ફળદાન શક્તિ જે પ્રથમ પાષાણ રૂપ હતી તે ઘટતાં કાષ્ટ રૂપ થઈ જાય છે; અને અઘાતી કર્મોની પાપ પ્રકૃતિઓમાં જે હળાહળ વિષસમાન શક્તિ વિદ્યમાન હતી તે દૂર થઈ કાંજી રૂપ થાય છે. પ્રાયોગ્ય લબ્ધિવાળા જીવ આયુષ્ય સિવાય સાત કર્મોની સ્થિતિ અંતઃ કોડાકોડી સાગરથી અધિક બાંધતા નથી.

જ્યારે ૭૦૦ સાગર ૮૦૦ સાગર ન્યૂન સ્થિતિ બાંધે ત્યારે એક પ્રકૃતિ બંધાપસરણ કહેવાય એવા ૩૪ બંધાપસરણ થાય. આ ૩૪ સ્થાનોના પ્રભાવથી ૪૬ પ્રકૃતિઓનો બંધ વ્યવચ્છેદ થાય છે; અર્થાત્

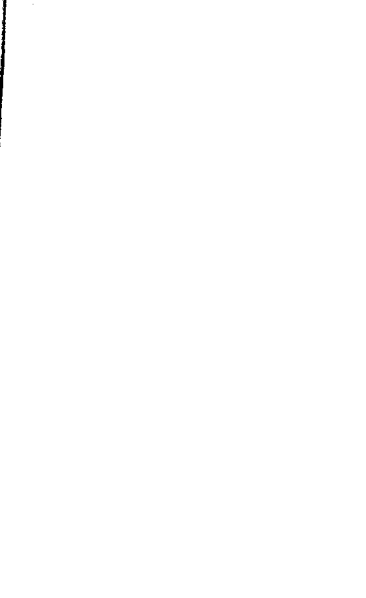

[illegible]

[illegible] આ સીડી પર ચઢી આગળ ચાલે [illegible] પરભાવોથી [illegible] અનુભવ મેળવી લે છે [illegible] અમૃતનો [illegible] પરમ તૃપ્તિ મેળવવામા [illegible]

૩

[illegible] અવિદ્યામા રહેલો આ આત્મા સર્વ વિભાવ ભાવોથી રહિત થવા માટે અને શુદ્ધ આત્માના ગુણોના ચિતવન માટે અતિ [illegible] દેખાય છે. તેના મનમા ઉલ્લસિત ઉમગ છે કે જન્મમરણ

જે આત્માને દશ લક્ષણ ધર્મનું મહત્વ વિચારી ર્યો છે. (૧) ઉત્તમ ક્ષમા જ આત્મભૂમિને શાંત રાખે છે. ક્રોધ આત્મ સ્વભાવથી ભિન્ન છે અને આપરૂપી મેલ છે (૨) ઉત્તમ માર્દવ એ પોતાનો સ્વભાવ છે. માર્દવ માન ભાવથી વિપરીત છે. વિનય અને કોમળતા આત્માને સદ્‌ગુણોના નિવાસ અર્થે પાત્ર બનાવે છે. (૩) ઉત્તમ આર્જવથી આત્માના પરિણામો સરળ થાય છે; એને જોઈને દુષ્ટ માયા તરત જ દૂર ભાગી જાય છે. ઋજુતા એ સર્વ દોષોને હઠાવનાર છે. (૪) ઉત્તમ સત્ય એ તો આત્મ પદાર્થનો સ્વભાવ છે, પદાર્થ અનેક ધર્મમય છે. એવું જ્ઞાન આપનાર ઉત્તમ સત્ય છે. જ્યા કપટજાળ નથી ત્યા સત્યનુ સામ્રાજ્ય છે. સત્યતા સર્વ ગુણોને દીપાવે છે. (૫) ઉત્તમ શૌચ આત્માને

[illegible] સમયે પરિણામોની ઉજ્જવળતા અનંતગુણી વધતી [illegible], તેને [illegible] કહે છે. સમ્યક્દર્શન થવામાં અવશ્યમેવ [illegible] પરિણામ તેને કરણ (પ્રયોગ) કહે છે.

[illegible] આશ્રયથી એવું જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાન થાય છે કે "હું [illegible] જ્ઞાતા [illegible], વીતરાગી, પરમ આનંદમય અપૂર્વિક આત્મા છું. [illegible] મારા સ્વાભાવિક ભાવો નથી આઠ કર્મોનું બંધન

આ વીર આત્મા પરિણામોની વિશેષ ઉન્નતિ કરી રહ્યો છે, જેના નિમિત્તથી સમ્યક્દર્શનને બાધક શત્રુઓની જડ ઢીલી પડે છે.

આ કરણલબ્ધિમાં સંભવિત વિશુદ્ધિ કરી હવે એ અપૂર્વકરણમાં

---

*અપૂર્વકરણ—જે અધ્યવસાયોના યોગે પહેલાં નહિ કરેલા એવા (૧) ગુણશ્રેણી નિર્જરા, (૨) ગુણસંક્રમણ, (૩) સ્થિતિઘાત, (૪)

એક જ્ઞાનઘનનો પિપાસુ આત્મા સર્વ ચિંતાઓ છોડી આત્મિ
પુરુષાર્થના મંથનમાં તલ્લીન થતો ગયો કે એનું લક્ષ્ય માત્ર ભાવ
રૂચિ પર કેન્દ્રિત થયું છે.

અપૂર્વકરણ નામથી પરિણામોના પ્રતાપથી તેનામાં વિશુદ્ધતાન
માત્રા અધિક અધિક વધતી રહી છે અને હવે તે એકદમ *અનિવૃત્તિકરણન

*અનિવૃત્તિકરણમાં વર્તનારા ત્રિકાળવર્તી જીવોની સમાન સમાન
સમયમાં પરિણામ વિશુદ્ધ ફેરફાર વિનાની અનિવૃત્તિ એકસરખી હોય છે.

સમ્યક્દૃષ્ટિ જ્ઞાની જગતના અનંત પ્રાણીઓના આત્માઓ નાનાત્માથી ભિન્ન સ્વભાવ છે તથા સર્વે સમાન ગુણોના ધારક છે એમ જાણે છે, સર્વ આત્માઓમાં પૂર્ણ ચારિત્ર, પૂર્ણ સુખ, પૂર્ણ વીર્ય ઇત્યાદિ સર્વગુણ પરિપૂર્ણપણે પ્રગટ દેખાય છે. આ દૃષ્ટિથી જોતા સમ્યક્દર્શી સંસારની પ્રપંચ જાળને ઉલ્લંઘી જાય છે. પિતા, પુત્ર ભાર્યા, પતિ, સ્વામી, સેવક આદિ કલ્પના પાર કરી જાય છે. અનંતાનુબંધી કષાય અને મિથ્યાદર્શનના પિંજરમાંથી છૂટી જઈ એક માત્ર પરમ સામ્યભાવમાં વિશ્રાન્તિ કરે છે. પછી ભલે તે પોતાને જુવે કે અન્યને જુવે, પણ શુદ્ધ દ્રવ્યના અનુભવને મેળવી લે છે. અને તે સમયે

... આ અવસ્થામા આતમુહૂર્તથી અધિક સ્થિતિ હોતી નથી પોતાના આત્મભાવમા તેથી તેના મનન માટે સમકિત ગુણને વિપરીત ... કર્મોને ... છે ... કે સમ્યક્ત્વના શત્રુ સત્તામ... ... વિદ્યમાન છે પરંતુ તેના ભાવોના પ્રભાવથી મિથ્યાત્વકર્મની ... ત્રણ ખંડ થઈ જાય છે, જેમા મિથ્યાત્વની શક્તિ અતિશય અલ્પ થઈ જાય છે તેવા કર્મસમૂહને સમ્યક્ત્વ પ્રકૃતિ કહે છે, તથા એક ખંડ મિશ્ર પ્રકૃતિનો બને છે તે મિશ્ર મોહ, અને ત્રીજો મિથ્યાત્વરૂપ જ રહી જાય છે

હવે સત્તામા સમ્યક્ત્વને ઘાતક સાત પ્રકૃતિઓ બની છે, તેમા ચાર અનતાનુબધી કષાય અને ત્રણ દર્શન મોહના ભેદ. આ કાર્ય

તેના ઉપરાંત પ્રશમ, સંવેગ, અનુકંપા તથા આસ્તિક્ય એ ચાર ભાવ પોતાની મેળે પ્રગટતા જાય છે

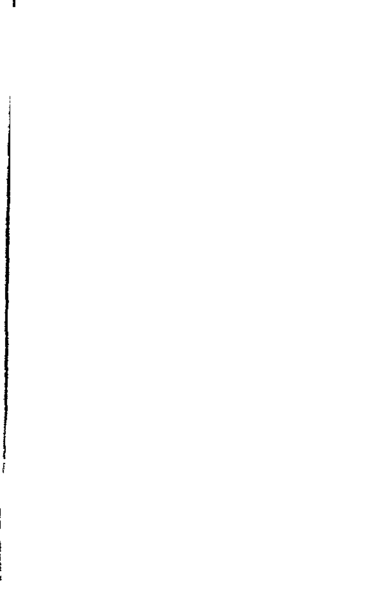
આ જ્ઞાની એકાએક ક્રોધ કરતા નથી. કોઈએ કરેલા અપરાધનું કારણ શોધી, તેને ક્ષમાભાવના વિચારથી દૂર કરે છે. શાંત ભાવ સ્વભાવમાં દૃઢ થતો જાય છે સંસારજન્ય દુઃખથી આ આત્મા ક્લેશિત થતો નથી, પરંતુ ઉદાસીન ભાવ રાખે છે.

જગતના કોઈ પ્રાણીને ક્લેશિત, દુઃખી જોઈ,

२

તત્ત્વવિચારમા લીન એવા સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવ શ્રી મહાવીર ભગવાનના સમવસરણની અંદર એક ચૈત્યવૃક્ષની નીચે બેસીને પોતાના પરિણામોની ઉજ્જવળતા કરી રહ્યા છે, અનતાનુબધી કપાયનુ વિસયોજન કરી, અન્ય કપાયરૂપી કર્મદ્રવ્યને પલટાવી, અંતર્મુહૂર્ત સુધી સામ્યભાવમા લીન થાય છે અને પરિણામોની ઉજ્જવળતા વધારે છે તથા અધ:કરણ,

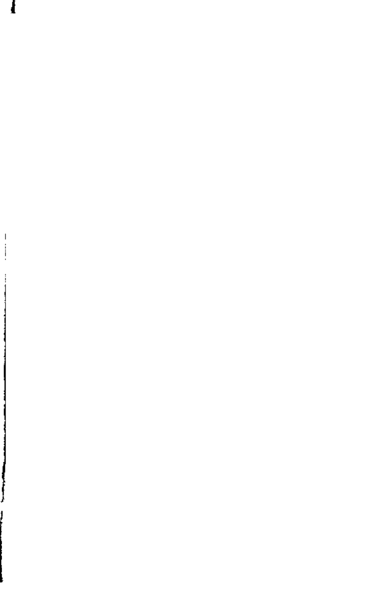
તે આત્મામા એક સૂર્યમાની સમાન પ્રકાશતા હોય છે, જેથી ભવ્યાત્મા સંસારીઓને સુખ ઊપજે છે. તે જ્ઞાની મહાત્મા પ્રતિદિન સમય આનંદ ભવનમા રમે છે અને થોડીવાર પોતાની આત્માનુભૂતિનો સંગ કરીને, આત્મધ્યાનમા એવા મગ્ન થઈ જાય છે કે તેનુ કથન કરવુ અશક્ય છે.

૪

જે જ્ઞાની ગૃહસ્થે ભગવાન મહાવીરના સંગથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યુ છે, તે જ્ઞાની અવિરત સમ્યક્દૃષ્ટિ નામના ચોથા ગુણસ્થાન પર સ્થિત છે. અને તેઓ આઠ મહાન ગુણોથી વિભૂષિત છે.

મેં એમ જાણ્યું છે કે સ્વાધીનતા સાર છે, પરાધીનતા અસાર છે, આત્મસુખ ઉપાદેય છે, વિષયસુખ હેય છે, આત્મા સ્વભાવથી શુદ્ધ છે, પુદ્ગલના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થયેલા રાગાદિ વિકારોથી ભિન્ન છે, અમૂર્તિક છે, પૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન, વીર્ય સુખમય છે અને અસંખ્યાત પ્રદેશી હોવા છતાં પણ દેહમંદિરમાં દેહપ્રમાણ આકાર ધારીને વ્યાપ્ત છે.

આત્મા તેજ અરિહંત છે, સિદ્ધ છે, આચાર્ય છે, ઉપાધ્યાય છે, અને સાધુ છે. તેજ પોતે સ્વયં ક્ષમારૂપ છે, માર્દવ સ્વરૂપ છે, આર્જવ ગુણનિધિ છે, શૌચનિધિમાં ભૂપ છે, સત્ય ધર્મ સ્તૂપ છે, સંયમનો સ્વામી છે, તપસ્વી નિષ્કામી છે, ત્યાગ ધર્મ જગનામી છે, આકિંચન્ય ધર્મ **લલામી** (સુદર) છે તથા બ્રહ્મચર્યમય શિવધામી છે.

भात्या एकेन्द्रियत्वेन देवा ऐशानतश्च्युताः ॥ १६८/२ ॥

પૂર્વના સુભગ નામકર્મની સ્થિતિ અધિક હોવાથી તેનો ઉદય અહિં પણ વિદ્યમાન છે. આ વૃક્ષોને પણ આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ ચાર સંજ્ઞાઓ હોય છે. એ ભાવોને વશ બની તેઓ આત્મવીર્યથી પોતાની જડ (મૂળ) ત્યાં જ રાખે છે. જ્યાથી તેને પાણી તથા માટીને ખેંચી શકે તેઓને લેપાહાર હોય છે, અને સ્પર્શ દ્વારા પોતાનું કામ કરી લે છે. તેમને ભય હોય છે, હાથના સ્પર્શથી લજામણીનો છોડ સંકોચાઈ જાય છે ને ભય બતાવે છે. વળી તેમને

તે ઠીક જ રાત્રમાં માર્ગનો આરામ લેશે અને સવારે થોડાઈ જ
પરંતુ અમારો તીવ્ર રાગની પ્રબળતાથી કર્મના બંધ પૂરાઈ જ
પરિણામ એ આવશે કે અંતમાં જ તે મરણશરણ થઈ જશે. વાસ્તવ
મગરૂરી જીવ શરીરના મોહમાં એટલો તન્મય થઈ જાય છે કે તે
આત્માનું ભાન બિલકુલ રહેતું નથી, અસંજ્ઞી જીવને કદિ પણ ભેદવિજ્ઞા
થતું નથી. કારણ તર્ક કરવાની શક્તિ આપતું મન તેને હોતું નથી
ગાઢ મોહરૂપી મદિરાના પાનથી અસંજ્ઞી જીવ જે શરીર મેળવે છે અને
તે શરીરમાં જેટલી ઇન્દ્રિયો હોય છે તેના જ વિષયોની દાહમાં તે
જન્મભર બળ્યા કરે છે અને એકમાંથી બીજી ગતિમાં ભ્રમણ કર્યા
કરે છે.

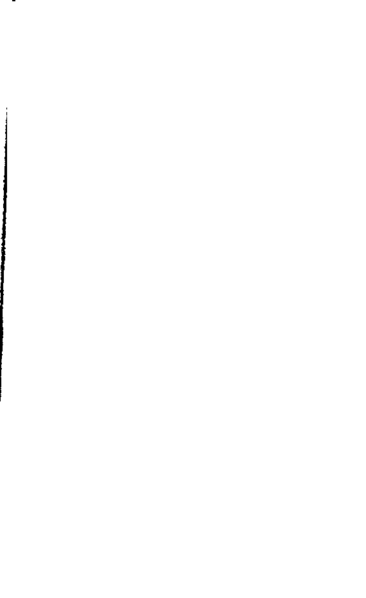
આગળ ચાલતાં જુએ છે તો એક પક્ષી અનાજના દાણા લાવી
લાવીને એક નાના બચ્ચાના મુખમાં દે છે. તત્ત્વજ્ઞાની કહે છે, ભાઈઓ !

માર્ગાનો નાશ થાય છે અને તત્ત્વજ્ઞાની એક શિલા પર એમ બેઠા છે. આ તત્ત્વજ્ઞાની એકાએક બાહ્ય જીવનની વિસ્મૃતિ કરી આત્માના પરમ શાંત ને આનંદમય જીવનમાં પહોંચી જાય છે અને જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, સમ્યક્ત્વ આદિ અતિ મનોહર ફળોની સફર કરતાં કરતાં આત્માનુભવ રૂપી સરોવરમાં રહેલા અમૃતરસનું પાન કરી જે આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે તેનું કથન કરવું અશક્ય છે.

૮

આ એક ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ ભવ્ય જીવ કેટલાક મિત્રોને સાથે લઈ શાસ્ત્ર સભામાં ચર્ચા કરી રહ્યા છે આધ્યાત્મિક ગ્રંથોના આધારે તત્ત્વ ચર્ચા થાય છે. અત્યારે જે કથન ચાલે છે, તે અત્યંત મનોરંજક છે. આત્માના સ્વરૂપ સત્તાનો વિચાર ચાલે છે.

એવા મુનિરાજ રાતદિવસ મુક્તિ સુંદરીના સંયોગની માળા છે, તેના જ ધ્યાનમાં મગ્ન રહે છે. શિવમહેલ સુધી ન પહોંચાય ત્યાં સુધી ગૃહમહેલમાં નિવાસ કરવાનો તેણે ત્યાગ કર્યો છે, નિર્જન વન વસવાનું જ ઉચિત માન્યું છે. ક્યારેક ચાલે છે, ક્યારેક બોલે છે, ક્યા સુવે છે, ક્યારેક ભોજન કરે છે વળી ક્યારેક વ્યવહારની કોઈ ક્રિયાઓ પણ કરે છે, તો પણ તે સર્વ મન રહિત કરે છે. મન તો માત્ર એ પરમ પ્રિય શિવકન્યાના ગ્રહણમાં જ લવલીન છે.

એવા મુનિરાજ રાતદિવસ મુક્તિ સુંદરીના સંયોગની માળા જપે છે. તેના જ ધ્યાનમાં મગ્ન રહે છે. શિવમહેલ સુધી ન પહોંચાય ત્યાં સુધી ગૃહમહેલમાં નિવાસ કરવાનો તેણે ત્યાગ કર્યો છે, નિર્જન વનમાં વસવાનું જ ઉચિત માન્યું છે. ક્યારેક ચાલે છે, ક્યારેક બોલે છે, ક્યારેક સુવે છે, ક્યારેક ભોજન કરે છે વળી ક્યારેક વ્યવહારની કોઇ ક્રિયાઓ પણ કરે છે, તો પણ તે સર્વ મન રહિત કરે છે મન તો માત્ર એક પરમ પ્રિય શિવકન્યાના ગ્રહણમાં જ લપલીન છે

સયમ જ સિદ્ધ ભગવતના નિર્મળ પદનો દાતા છે, સયમ ભવભ્રમણ કરાવનાર વિકારી ભાવોને ટાળનાર છે, સયમની રુચિ : આત્મજ્ઞાની જીવમા જાગ્રત થઈ રહી છે, છતા કષાયના ઉદયના કારણે સયમ ધારણ કરવામા થોડી ઢીલ થાય છે. ફરી સયમ ધારણ કરવા વિચાર કરે છે ત્યા એનાએક તેને નવીન ભાવનો ઉદય થાય છે આત્મા રે તો આત્મારૂપી મનોહર ઉપવનની થોડી મોજ તો માણ ! : ભાવનાથી પ્રેરિત થઈ સયમના વિકલ્પોમાથી ઉપયોગને હઠાવી લઈ આત્મબાગમા ફરે છે અને અહો ! ત્યા તો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વીર્ય, સુખ આદિ મનોહર વૃક્ષોના દર્શનથી રજિત થાય છે. અનેક વૃક્ષો જોતા જોતા આખરે એક ચારિત્ર વૃક્ષની નીચે જઈ તેની શા છાયામા બેસે છે. થોડીવારમા જ આત્માનુભવનો નશો ચઢતો જાય છે તે નશામા મસ્ત બની બીલકુલ બેહોશ થાય છે અદ્યાપિ બહારથ

જોનારને તે અચેતન જેવા દેખાય છે પરંતુ તે પોતાના અંતરંગમાં એટલો બધો જાગૃત છે કે ત્યાં તે એક અપૂર્વ નૃત્યનું દર્શન નિહાળી રહ્યો છે. આત્મપરિણતિ શુદ્ધ ઉપયોગના આંગણામાં નાચી રહી છે. આ દૃશ્ય જોવામાં તે મસ્ત છે, મગ્ન છે. એ નાર છે તે જોવામાં જ પરમ અપૂર્વ આનંદનો ભોગ કરે છે. આ ઇન્દ્રિય સુખથી વિલક્ષણ આત્મજનિત સુખ છે. એ જ સુખ પરમ ઉપાદેય છે અને ભોગ્ય છે.

૧૧

આ જ એક ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ શ્રી ગુરુના ગ વે જઈ અપ્રત્યખ્યાનાવરણીય કષાયના અતિ મંદ ઉદયથી કેટલાક નિયમેનું ગ્રહણ કરે છે. જેમ કે મદ્ય માંસ મધુનું ભક્ષણ તો કરતા જ નહોતા તેમજ હિંસામય પ્રવૃત્તિથી તો વિમુખ જ હતા તો પણ વ્રતરૂપ નિયમ નહોતા.

આજે શ્રી નમસ્કાર આચાર્યના કથાનાનુસાર મદ્ય માંસ અને દારૂનો ત્યાગ કરે છે તથા સ્થૂળ હિંસા અસત્ય ચોરી કુશીલ અને પરિગ્રહનો પણ ત્યાગ કરે છે. જ્યાંસુધી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયનો બીલકુલ ઉપશમ ન થાય ત્યાંસુધી કોઈ વ્યક્તિ આ આઠ મૂળ ગુણોનું નિરતિચાર પાલન કરી શકતી નથી. માત્ર સ્થૂળરૂપે પાલન કરે છે.

આ આઠ ગુણ પાળવાનું પ્રયોજન આકુળતા તથા રાગ ઘટાડવાનું છે. વાસ્તવમાં રાગનો વેગ અને આકુળતાના ઉદ્વેગ પરિણામો સ્વસ્વરૂપમાં રમણ કરવામાં બાધક થાય છે. તેથી રાગ અને આકુળતાને દૂર કરવા એ સુખશાંતિના ચાહક ઉત્કૃષ્ટ મુમુક્ષુ માનવનું કર્તવ્ય છે.

આ પ્રમાણે નિયમ લઈને શ્રી ગુરુને નમસ્કાર કરે છે અને પછી એક ઉપવનમાં જાય છે ત્યાં સર્વ વ્યવહારના સંકલ્પ વિકલ્પને હેય જાણી એક વૃક્ષની છાયામાં બેસે છે. નિશ્ચિંત થઈ પોતાના નિશ્ચય સ્વરૂપમાં આત્મદર્શનમાં તેની મનોહરતામાં રત થાય છે અને આનંદ ભોગ કરે છે.

એ ઉપરાંત વૈજ્ઞાનિક રીતે પણ રાત્રિભોજન નિષેધવામાં આવે છે તે પણ તેમણે સ્પષ્ટ રીતે બતાવેલ છે. શીખમાં રાત્રિભોજનના ત્યાગનો સમાવેશ થાય છે. શાસ્ત્રોમાં રાત્રિભોજનનો નિષેધ છે તે સામાન્ય રીતે સૌ કોઈ જાણે છે પરંતુ તે ઉપરાંત વિજ્ઞાન અનુસાર પણ રાત્રિભોજન હિંસાકારક અને હાનિકારક છે તે વાત ઘણા લોકો માટે નવી હોય એમ સમજી તેટલા ભાગનો અનુવાદ અહિં પ્રગટ કરેલ છે

—ન. ગિ. શેઠ

રાત્રિશબ્દના અર્થમાંથી નીકળતો બોધ

રાત્રિ એ સસ્કૃત શબ્દ છે.

સસ્કૃત ભાષા એવી છે કે તેના ગૂઢ જ્ઞાન વિના સસ્કૃત ભાષાના શબ્દનો વાસ્તવિક અર્થ સમજમાં આવી શકતો નથી શબ્દનો અર્થ

તેના મૂળ અર્થને છોડી દઈ શબ્દનો નથી તેટલો શબ્દમાં ગહન તત્ત્વ ભરેલું પડ્યું છે

રાત્રિશબ્દ ગ ધાતુ ઉપરથી ત્રિ પ્રત્યય લગાડીને બનેલો છે તેનો વ્યુત્પત્તિ અર્થ આ પ્રમાણે —સુખં રાતિ દદાતી રાત્રિ જે સુખ આપે છે તે રાત્રિ.

ચ ર પુરુષાર્થમાં આમા ક ત્રુ ા મા ના કામ પુરુષાર્થ છે એટલે ગૃહસ્થોએ કામ પુરુષાર્થના ઉપાર્જન માટે રાત્રિનો સમય લેવો જોઈએ પણ ધનાર્જન ભોજન બનાવવાનું ભોજન કરવાનું વગેરે કામમાં રાત્રિનો ઉપયોગ કરવો નહિ ભોજન ા ા વવા કે ભોજન કરવામાં સુખ નથી ન માન ના ભોજ ા ા ાન સાધ્ય છે આનંદ સાધ્ય છે તેનું ભોજન અ ગ ર છે થ ા ા ાપ ર છે માટે ભોજનનો ા ા ા ત્રે ક ા ા નહ ા

રાત્રિનો પર્યાય વાચી બીજો શ નિ ા છે ત્રિ ા ત્યતિ તનૂ કરોતિ વ્યાપારાન્ સા નિશા જે અન્ય ા ા ા ા ા ા કી ા ા ક ન નિશા ા એમ એ ા વ્યુ ા ત્તિ ા ર્થ ા ત ા નિમાં વ્યાપાર વ્યવસાય કરવા નહિ.

નિશા શબ્દથી ત્રિ ા મા વિનાશની તમ ા ા ા ની તામસી વગેરે રાત્રિના અનેક ા ા ો ા ા ની શ દો છે

રાત્રિ તમ ગુણ (તમસ ગુણ) હોવાથી તામસી થાય છે કે ના ય છે તમમના સમયમાં બનાવવુ ભોજન પણ તામસી થાય છે તેથી તામસ અથવા તામસિક ભોજન ાા ત્વિક ા ત્તિ ા ા ા મનુષ્ય માટે સર્વથા ત્યાજ્ય છે માટે ા ના ભગરે ા ા વ ત ા ા ા ા મમાં ખા ત્રુ તેમ જ દિવસે ા ા ત્ર ભોજન ગ ત્રિ ખાતું ન ા થા તામસિક હોવાથી વર્જિત છે

- ા ર ા મ ા ા ા મ ા એમ ા ા ા ા ા ો ા ા ા છે તેમાં—

મહર્ષિ ા ા ા ા માનવેન ા ા ા ા ા ા ા ા ા

સાક્ષાત અથવા પરંપરા પ્રાપ્તિ થાય છે. ધર્મ, અર્થ અને મોક્ષ પુરુપાર્થનો દાતા દિવસ છે અને કામ પુરુપાર્થની દાતા રાત્રિ છે.

રાત્રિને ત્રિયામા પણ કહે છે ત્રિયામાના બે અર્થ થાય છે—(૧) જેમાં ત્રણ યામ (પ્રહર) છે તે એમ તો રાત્રિના ચાર પ્રહર હોય છે પરતુ ચાર પ્રહરમા પહેલો અને છેલ્લો અરધો અરધો પ્રહર મનુષ્યની ચેષ્ટાઓનો સમય છે બાકીના ત્રણ પ્રહર અચેષ્ટા કાળ (સુષુપ્તિ કાળ) છે તેથી તે ત્રિયામાં કહેવાય છે.

(૨) ત્રિયામાનો બીજો અર્થ એવો છે કે—त्रीन धर्मादीन् पापयन्ति निरवकाशी करोतीति कामप्रधानत्वात् इति त्रियामा એટલે કે

જે સમય ધર્મ અર્થ અને મોક્ષને અર્થે ... ને ... અને ... પુરુષાર્થને અવકાશ ... ત્રિ ...

આથી સ્પષ્ટ થાય ... રાતનો સમય સુરુચિ ... પુરુષાર્થની સિદ્ધિનો ... પણ ... નથી તેમજ ... પણ એ સમય નથી

એજ પ્રમાણે રાત્રિના ... અનુસાર ... ત્રિ ... પણ ... રાત્રિમાં ... તથા ... આપેલ છે

દિવસમાં સૂર્યપ્રકાશ ...

સૂર્યપ્રકાશના ... મારે ... સજન ...

વૈજ્ઞાનિકો ... ultra red અને ultra violet ... શક્તિ ... આધુનિક વૈજ્ઞાનિકો ... કીટાણુઓ ... થાય

એ ... રાત્રિમાં ... નથી ... રાત્રિમાં ...

સૂર્યનો પ્રકાશ જીવનશક્તિનો દાતા છે ત્યારે ચંદ્રમા, દીપક, વિજળી આદિના પ્રકાશમાં તે ગુણનો અભાવ છે સૂર્યના પ્રકાશના જેવો બીજો કોઈ પ્રકાશ જ નથી

સૂર્યોદય થતા જ જીવનમા જ્યોતિ સ્ફુરાયમાન થઈ જાય છે બિમાર પણ સવારના પોતાને કાંઈક ઓછો રોગી માને છે સૂર્યનો પ્રકાશ થતા જ કીડી, મકોડી વગેરે કેટલાય જીવજતુઓ જ્યા ત્યા ચાલી જાય છે, ભરાઈ જાય છે અને રાત્રિના સમયમાં મોટી સખ્યામા પ્રગટ થાય છે

ગાજર, મૂળા, બટાટા, કાદા વગેરે કદમૂળ જમીનની અદર જ

હો છે તેથી તે ભગાતા નથી કારણ કે તે અહેર્નિશ અંધારામાં જ રહે છે તેને સૂર્યનો પ્રકાશ મળવો જોઈએ તે મળતો નથી

જે ફળો ઉપર સૂર્ય પ્રકાશ ખૂબ પડે છે તે ફળો સ્વાદિષ્ટ, રસ અને સ્વાસ્થ્ય વર્ધક હોય છે ફળો આદિના બાહ્ય રંગ ઉપરની વધારે સુગંધી અને લાભ એના માટે હોય છે તેના ઉપર સૂર્યના કિરણો સારી રીતે પડવાના કારણે ચિકિત્સાશાસ્ત્રમાં છાલ સહિત ફળ ખાવાનું એટલા માટે જ કહેવામાં આવેલું છે પરંતુ આજકાલ તો છાલ ઉતારીને ફળ ખાવાનો રિવાજ થઈ ગયો છે તેથી જ હાનિ થાય છે તો પણ જાણકાર તેના નથી જ

સૂર્ય કિરણ પાચન શક્તિ વધારનાર છે જેની પાચન શક્તિ નિર્બળ હોય છે તેને વૈદ્ય ડાક્ટરો વારંવાર ભોજન નહિ લેવાની સલાહ આપે છે તેમજ સ્વાદુ એવી ટેવ છે કે તેમને સૂર્ય કિરણના આધારે જ હલકું ભોજન લેવું જોઈએ રાત્રિ ભોજન કરનારા ચિકિત્સક પણ રોગીને રાત્રિ ભોજનનો નિષેધ કરે છે

રાત્રિના અંધકારમાં સૂર્ય કિરણના અભાવે શ્રમ જાય છે તેથી ખાધેલું પચવામાં ગરબડ થાય છે બાજુ જીવન શુદ્ધિ કરનારા પણ તે સમય સંકુચિત થઈ જાય છે ભોજન ઢીલું બનાવી પાચનશક્તિ ઘટી જાય છે અને રાત્રે દુઃખ અનિદ્રા થાય છે તથા રાત્રિ ભોજન કરવું સ્વાસ્થ્યને માટે ઘાતક છે

વિજ્ઞાન બતાવે છે કે—સૂર્યાસ્ત બાદ અનેક સૂક્ષ્મ જીવો એની મેળે જ નાશ પામી જાય છે તે રાત્રે ઉત્પન્ન થાય છે અને વધે છે ગમે તેવા તેજ ઉજાસમાં પણ તે નાના ભોજનમાં પડી જાય તો પણ દૃષ્ટિગોચર થતા નથી ભોજનમાં પડેલા જીવોની હિંસાનું પાપ તો લાગે છે જ પરંતુ તે પેટમાં જવાથી અનેક રોગ ઉત્પન્ન થઈ જાય તેવા રોગ પણ પેદા થાય છે

તે મરેલા જીવના કલેવર ખાવામાં પણ આવે છે. ભોજન સામગ્રીમાં ત્રસજીવોના કલેવર પડી જાય છે અને તે ભોજન ખાવામાં આવે એટલે રાત્રિભોજીને માંસ ભક્ષણનું પાપ આપોઆપ લાગી જાય છે. અને રાત્રિભોજી માનવ માનવ-તાહીન બની જાય છે.

જો માનવીએ પોતાનામાં માનવતાની સુરક્ષા રાખવી હોય તો મદ્યમાંસાદિના ત્યાગની સાથે રાત્રિભોજનનો પણ ત્યાગ કટ્ટરપણે પાળવો જોઈએ.

પરિશિષ્ટ ૨

દાન, શીલ, તપમાં ભાવની જરૂર

પ્રવચનકાર
આચાર્ય શ્રી વિજયરામચંદ્ર સૂરિજી

*

દાન, શીલ અને તપ એ ત્રણ, ભાવશુદ્ધિ યોગે જ મુક્તિનું કારણ બને

જેમાંના ત્યાગ[illegible]ક જે ધર્મ [illegible] કારોમાં સમ્યક્ પ્રકારે ઉદ્યમશીલ રહેવાનું છે તે ધર્મને સર્વ શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ ચાર પ્રકારનો ઉપદેશ્યો દાન શીલ, તપ અને ભાવ એ ધર્મના ચાર પ્રકારો છે

અહીં ગણધર ભગવાન શ્રી ગૌતમસ્વામીજી મહારાજા એ વાત પણ [illegible] કરે છે કે દાન શીલ અને તપની સાચી સફળતા ભાવના [illegible] છે ભાવ વિનાનું દાન સિદ્ધિસાધક બની શકતું નથી શીલ પણ જો ભાવ વિનાનું હોય તો તે લોકમાં વિડંબના છે અને તપ પણ ભાવ વિનાનો હોય તો ભવસમુદ્રના વિસ્તારનું [illegible] બને છે

મુક્તિના કારણસ્વરૂપ ક્રિયા [illegible] આ રીતે ભાવ વિના ભવ-ભ્રમણનું કારણ બની જાય છે દાન શીલ અને તપ એ જો ભાવ-શૂન્ય હોય, વિપરીત ભાવે યુક્ત હોય તો વસ્તુતઃ એ દાન શીલ અને તપ [illegible] નહિ દાન મુક્તિનું કારણ છે શીલ મુક્તિનું કારણ છે અને તપ પણ મુક્તિનું કારણ છે પણ તે ત્રણેય મુક્તિના કારણપણાને ત્યારે જ પામી શકે છે કે જ્યારે તે ભાવયુક્ત બને છે

એમ નહિ. દાનાદિ માટે જરૂરી જે ભાવ, તેનાથી વિપરીત ભાવે પણ દાનાદિ કરનારાઓ હોય છે અને એ માટે જ ઉપકારિઓ ફરમાવે છે કે દાનાદિ ધર્મ કર્મોને કરનારાઓએ, પોતાના ભાવને સુવિશુદ્ધ બનાવવો જોઈએ

આપણા આત્માએ પૂર્વે દાનાદિ નહિ કર્યા હોય એમ નહિ કહેવાય, છતા એનુ હજુ સુધી જેવુ જોઈએ તેવુ ફળ આવ્યુ નથી અને હજુ આપણે સસારમા ભટકીએ છીએ, એ સૂચવે છે કે આપણે જે દાનાદિ કર્યા હશે, તેમા જેવો જોઈએ તેવો ભાવ નહિ આવ્યો હોય. એ શક્ય છે કે આ બધી ઉત્તમ સામગ્રી મળી છે અ[illegible]
આરાધકભાવ દિવસે દિવસે વધતો જાય છે, તેઓ [illegible]
દાનાદિ કરીને આવ્યા હોય! પણ, તે પૂર્વે કેવા

ભાવને સુવિશુદ્ધ બનાવવાનો ય ભાવ છે?

આ ભવમાં સુવિશુદ્ધ ભાવ કદાચ ન પણ આવે તો ય જો દાનાદિ ક્રિયાઓ સુવિશુદ્ધ ભાવને પામવાના હેતુથી થાય તો પણ ઘણું ઘણું છે

જેમકે—'લક્ષ્મી અસાર છે છોડી દેવા જેવી છે એની મૂર્છા તજવા જેવી છે, પણ મારાથી લક્ષ્મી છૂટતી નથી અને તેના ઉપરથી મારી મૂર્છા જતી નથી એ મારી પામરતા છે આવું આવું વિચારીને મારી લક્ષ્મીની મૂર્છા છૂટે અને પરિગ્રહના ત્યાગનું સામર્થ્ય મારામાં પ્રગટે એ માટે મારે લક્ષ્મીનો જેમ બને તેમ વધારે સદુપયોગ કરતા રહેવું જોઈએ આવા ઇરાદાથી દાન થાય તો પણ એ દાન દાનને મુક્તિનું કારણ બનાવી દે એવા સુવિશુદ્ધ ભાવને પેદા કર્યા વિના રહે જ નહિ

વિચાર કરો કે દાન કરનારાઓમાં લક્ષ્મીને અસાર માનનારા કેટલા? દાન કરનારને લક્ષ્મી ન ફળે અરુચિ થાય કે પ્રેમ જાગે? અને મોટે ભાગે એ દશા છે કે દાન દેવરાવવું હોય તો દાનથી લક્ષ્મી મળે છે એ વાત કાને પડે તો ઝટ કામ થાય "દાનથી ઘણી લક્ષ્મી મળે છે" એ વાત સાંભળ્યા વિના એવાઓના અંતરમાં દાન દેવાનો ઉલ્લાસ પ્રગટે નહિ

એ જ રીતે શીલ પાળવાથી સુંદર વિષયસામગ્રી મળે છે અને સારી રીતે વિષયોપભોગાદિ થઈ શકે છે એમ જાણે ત્યારે શીલનો ઉલ્લાસ પ્રગટે તપમાં પણ એવી દશા નથી એમ નહિ તપથી શરીરસુખ અને ખાનપાન ઘણાં મળે એવું જેવું જાણી તપ કરવાને ઝટ તૈયાર થાય

આ રીતે જેઓ દાન દીએ શીલ પાળે કે તપ કરે તેમનામાં ભાવવિશુદ્ધિ પ્રગટે પણ ક્યાંથી? અને જો ભાવવિશુદ્ધિ પ્રગટે નહિ તો તે વિના તેમના દાનાદિ મુક્તિનું કારણ બને પણ નહિ

એ સાંભળીને, બહાર ગયા બાદ, અમુક માણસો હસવા લાગ્યા ઠઠ્ઠામશ્કરી કરવા લાગ્યા અને એમ પણ કહેવા લાગ્યા કે—'જૈન ધર્મનો ઉદ્દેશ ભૂખ્યા મારવાનો છે. બીજા ધર્મોમા આવુ નહિ.'

બીચારા અજ્ઞાન માણસોને એમ પણ લાગે, કેમકે આપણો ઉપવાસ, એટલે ખાવાનો તો સર્વથા ત્યાગ અને ઉકાળેલુ પાણી પણ ન પીવાય તો સારૂ ! આથી, ઈતરોની જેમ, જૈન કુળમાં જન્મેલા છતાં પણ જો ઘણુ અજ્ઞાન હોય, તો જૈન ગણાતાઓને ય આપણા તપની વાત ન રુચે, તો તે શક્ય છે

પછી બન્યુ એવુ કે એ વાતને પાંચેક દિવસો ગયા બાદ, એક છાપામા ઉપવાસના ફાયદા વિષેનો લેખ આવ્યો. એમા લખેલુ કે 'શરીરના સ્વાસ્થ્યને માટે પંદર દિનસે એક ઉપવાસ કરવો બહુ જ જરૂરી છે, એમ અમેરીકન ડોકટરનુ પણ કહેવુ છે ' એ છાપુ લઈને પેલાઓ

મ[illegible]ની પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે તમે જે પરર દિવસે એક ઉપવાસ[illegible] વાની વાત કહેતા હતા તે [illegible] એમ હતું અમને લાગ્યું [illegible] મે [illegible] મ[illegible] શું [illegible] એ [illegible] કે [illegible] હવે છે જુઓ આ છાપામાં લેખ [illegible] અમેરીકન [illegible] એમ

ભગવાન શ્રી જિનેશ્વ દેવની આજ્ઞા [illegible] જે વાત ન કરી તે વાત અમેરીકન ડોકટરોના [illegible] કરી [illegible] અમેરીકન ડોકટરની વાત પણ કબુલવાનું [illegible] શું [illegible] ના પ્રેમ [illegible] ધર્મ માટે [illegible] તેનો જ [illegible] માટે [illegible]

વિચારો કે આવા માણ[illegible] તપ ઉપર [illegible] [illegible] ને કે [illegible]મયનું [illegible] ના પ્રેમથી [illegible] [illegible] [illegible] તપ [illegible] વિષયસુખની લાલચથી [illegible] પણ [illegible] અને [illegible] માટે ધર્મ [illegible] તે [illegible] ન થય [illegible] વિપરીત [illegible] થાય

અ[illegible]

છે [illegible] ભગવાન શ્રી ગૌતમસ્વામિજી [illegible] બ[illegible] [illegible] ને ઉદ્દેશી [illegible] ભાવ [illegible] [illegible] કારણ નથી [illegible] ભાવ વિનાના તપ [illegible] ભાવને જ સુવિશુદ્ધ [illegible] આથી

દાનાદિને સફળ બનાવનાર ભાવ તરફની ઉપેક્ષાને ટાળવાની જરૂર છે

[illegible] ભાવ [illegible] ભાવ [illegible] [illegible] ભાવ વિના [illegible] ભાવ વિન [illegible]

ધર્મક્રિયા કરનારાઓમાં બધાની જ આવી દશા છે એમ નથી, આજ્ઞાનુસાર વર્તવાની ભાવનાવાળા ભાગ્યશાળીઓ પણ જરૂર છે, પણ, મોટે ભાગે આવી દશા જોવાય છે આનું કારણ ધર્મક્રિયા માટે જરૂરી ભાવ તરફની બેદરકારી છે

તમારી ધર્મક્રિયાઓ ભાવશૂન્યપણે થતી હોય, તો એ તમને સમજાઈ જવું જોઈએ અને એ સમજાય તો જ દૃષ્ટિને ભાવવિશુદ્ધિ તરફ ખેંચી શકાય. આત્માને પૂછવું કે, 'દાન દેનાર તને, લક્ષ્મી ત્યાજ્ય લાગે છે કે નહિ? શીળ પાળનાર તને, વિષયસુખ નાશકારી લાગે છે કે નહિ? અને તપ કરનાર તને, પૌદ્ગલિક ઇચ્છા ભયંકર લાગે છે કે નહિ?'

સમાગમમાં રહેવાને લક્ષ્મી વિના [illegible] ચાલે એ શક્ય છે. ચારિત્રમોહના ઉદયથી વિરતિ સેવવા પડે એ પણ શક્ય [illegible] ક્ષુધાવેદનીય આદિના કારણે અનશન [illegible] તપ [illegible] થઈ શકે એ શક્ય છે પણ એ ત્રણ તરફ મનમાં અભાવ બેઠો [illegible] કે નહિ? દાન શીલ અને તપની નહિ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓ [illegible] અભાવ [illegible] હેયભાવ એ દાનાદિ માટેના સુવિશુદ્ધ ભાવનું [illegible]

દાન શીળ અને તપો સુમાર્ગ [illegible] ને માટે સુવિશુદ્ધ ભાવને પેદા કરે. જોઈએ એને [illegible] ભાવના નો નહિ પણ દાન [illegible] મૂર્ચ્છા [illegible] લક્ષ્મીની મૂર્ચ્છાને વધારવાને ઘણી લક્ષ્મી [illegible] ભાવના [illegible] પામવાની ભાવના [illegible] વિષય [illegible] શીળ પાળતું હોય અને તપથી [illegible] માટે [illegible] દરેકથી ખવાય એ વગેર માટે [illegible] ભાવના [illegible] નો એ દાન એ શીળ [illegible] ને તપ [illegible] મુક્તિનું [illegible]

આ બધી વાતો વિચારવા જેવી [illegible] ઉત્કૃષ્ટ દોષ ન ટાળવા [illegible] ભાવ વિના [illegible] દાન [illegible] ભાવ વિના [illegible] વિસ્તારનું કારણ [illegible] એમ [illegible] પણ [illegible] ભાવવિશુદ્ધિ [illegible] કેળવી [illegible]

દાન, શીળ અને તપની સાથે દાનાદિ ધર્મો પ્રતિનું આરાધકપણું જોઈએ

શ્રી અરિહંત આદિ [illegible] પદોના સ્વરૂપ [illegible] જાણવા અને સમજવા માટે [illegible] જરૂરી છે કારણ કે શ્રી અરિહંત આદિ નવ પદોનું [illegible]

દાન એટલે ત્યાગ. શીળ એટલે સદાચારપરતા અને તપ એટલે પૌદ્ગલિક ઇચ્છાઓનો નિરોધ ! આ ત્રણ માટેના જરૂરી ભાવથી જ આ ત્રણની સફળતા છે. એ જરૂરી ભાવ આત્મામાં પેદા કરવાના ભાવે પણ દાનાદિ થતાં હોય, તો તે દાનાદિ જે પરિણામ તુરતમા લાવે, ને પરિણામ સુવિશુદ્ધ ભાવને પેદા કરવાના ભાવથી થતા દાનાદિથી ભલે મોડુ આવે, પણ એ ભાવપૂર્વકના દાનાદિ ભાવવિશુદ્ધિને પેદા કર્યા વિના રહે નહિ ભાવવિશુદ્ધિને સાધવાનો ભાવ પણ હોય, તો દાન, શીળ અને તપ મોક્ષનુ કારણુ બને, પણ તેવો કોઈ ભાવ જ ન હોય, અને વિપરીત ભાવ હોય, તો તેવા દાનાદિમા મોક્ષકારણ બનવાની લાયકાત છે એમ કહી શકાય નહિ

ભાવ છતા દાનાદિ ન હોય એવું ક્યારે?

ભાવવિશુદ્ધિનો મહિમા ખૂબ સમજવા જેવો છે. ભાવવિશુદ્ધિના મહિમાને અને સ્વરૂપને [illegible] નહિ સમજી શકના[illegible] ભાવના નામ અનર્થના મહિમાને [illegible] અને એ જેમ [illegible] નામ લેનારાઓ પોતાની ઉત્તમ ક્રિયાઓ[illegible] પણ [illegible] બનાવી દે એ [illegible] શક્ય છે

જો કોઈ એમ કહે કે આપણે [illegible] ભાવ વિશુદ્ધ [illegible] તરી જવાના! તો પૂછવું કે વિશુદ્ધ ભાવને [illegible] અનુરૂપ વર્તન છે કે નહિ? અને વિશુદ્ધ ભાવને અનુરૂપ પ્રવૃત્તિ એ [illegible] જેમ કે એક માણસ દાન કરતા નથી [illegible] પણ આચરતો નથી [illegible] પણ કહે કે [illegible] તપનો પણ ભાવ છે [illegible] એ સવાલ [illegible] દાનનો શીલનો અને તપનો પણ ભાવ છે [illegible] કેમ નથી કરતો? [illegible] પાળતો કેમ નથી [illegible] કેમ નથી?

ભાવ હોવા છતા દાનાદિ વર્તન રૂપ ન થાય [illegible] વસ્તુ નથી પણ સાથે સાથે જ એ વાતનો ખ્યાલ [illegible] ભાવ હોવા [illegible] દાનાદિ વર્તન રૂપે ત્યારે જ [illegible] થઈ શકે [illegible] તેને માટે અશક્ય હોય [illegible] સામગ્રી [illegible] હોય કે જેના યોગે પ્રવૃત્તિ રૂપ દાનાદિ ન થઈ શકે! [illegible] દાનાદિ ન થઈ શકે તો પણ ભાવના [illegible] અને તપોધર્મનું આરાધકપણું હોઈ શકે! [illegible] આદિનો તેવો [illegible] એ [illegible] હોય છે! ભાવશુદ્ધિ એ એક એવી વસ્તુ છે કે [illegible] પણ શક્ય હોય [illegible] વિના રહે જ નહિ [illegible] તપને [illegible] કરણ તરીકે [illegible] ભાવવિશુદ્ધિ [illegible] કરનારાઓએ તો આ વસ્તુ ખાસ સમજી [illegible]

દાનાદિ ક્રિયાઓ [illegible] દાનાદિ ક્રિયાઓ મોક્ષનું કારણ [illegible]

મોક્ષના કારણભૂત નહિ એવા પરભાવની દાનાદિ ક્રિયાઓથી અમુક પ્રકારનું પુણ્ય બંધાય એ અશક્ય નથી, પણ એ પુણ્ય પાપાનુબંધી હોય. એવા પુણ્યના યોગે જે સામગ્રી મળે, તેમાં આત્મા એવો મુંઝાય કે પછી [illegible] એ [illegible] નહિ. આવી જાતિના પુણ્યને આપનારી ક્રિયાઓને પણ અનુષ્ઠાન તો ન બનાવાય જ જાણ્યું.

મોક્ષની સાધનાને માટે ધ્યાન જેમ જરૂરી છે, તેમ સંસારની સાધનાને માટે પણ ધ્યાન જરૂરી છે. પણ એક ધ્યાન જુદા મોક્ષ માટેના જરૂરી ધ્યાનને સાધવાને માટે શ્રી પદોના સ્વરૂપનું ચિન્તન કરાય તો એ મોક્ષમાં મોટું આલંબન છે. અત્યારે તો સંસારનું ધ્યાન એવું ચાલ્યું છે કે ધર્મક્રિયાઓ કરતી વેળાએ પણ ધ્યાન સંસારનું ચાલતું હોય છે. જેઓની આવી દશા ન હોય તે મહા ભાગ્યવાન પણ બીજાઓએ તો ચેતવું જોઈએ.

સ્થિતિ તો એ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ કે સંસારની ક્રિયા કરતા પણ મોક્ષનું ધ્યાન ચાલુ રહે એ માટે, ઉત્તમ ક્રિયાઓ દ્વારા મનને ક્રમે ક્રમે વશીભૂત બનાવવું જોઈએ.

તા ૧૪-૧૦-૫૬ના જૈન પ્રવચનમાંથી સાભાર ઉદ્ધૃત

પરિશિષ્ટ ૩

ભાવના

લેખક
મુનિ [illegible] જયવિજયજી

*

દાન શીલ તપ અને ભાવ [illegible] એ ચાર ધર્મના [illegible] ભવમાં ભાવની જ મુખ્યતા [illegible] બનતી [illegible] સફળતા [illegible] ભાવ [illegible] તેની નિષ્ફળતા [illegible]

[illegible] ધર્મક્રિયા [illegible] ગમે તેટલી તપશ્ચર્યા [illegible] ભાવના [illegible] ભાવના [illegible] પામે છે ભાવના [illegible] નહીં જ થાય છે [illegible] કેવળજ્ઞાન [illegible] સિદ્ધિ પણ [illegible] ભાવના [illegible] સિદ્ધિ થાય [illegible]

ભાવના એ હૃદયની શુદ્ધિ તથા [illegible] ન હોવાથી પ્રગટ થતી [illegible] તપ [illegible] કરવાથી જ [illegible] ધર્મરથનો [illegible] તથા મનને પ્રભુ સન્મુખ સ્થિર રાખવા [illegible] દૃષ્ટિ કરતા [illegible] —

ભાવે ભાવના ભાવીએ, ભાવે દીજે દાન,
ભાવે જિનવર પૂજીએ, ભાવે કેવળ જ્ઞાન

[illegible] ભાવના થયા વિના આત્મસિદ્ધિ પણ [illegible]

"मुद्योतक दलितपापतमो वितान" પાપ-તમનો નાશ કરવા જતા ભાવનાનો જ નાશ થઈ જાય છે. દર્શન, પૂજન વિગેરે એકાંતમા કરે તો આ 'ભક્ત અને ધર્મી છે એમ લોકો ક્યાથી જાણે? એટલે લોકમાન મેળવવામા જ સત્ય માર્ગ ભૂલાઈ ગયો છે. એ તો ગાડરીઓ પ્રવાહ ચાલ્યો જાય છે. સત્ય શુ ? તે કેમ પ્રાપ્ત થાય? તેનો વિચાર

કરવાનો પણ જ્યાં અવકાશ રાખ્યો નથી ત્યાં ચાપ્ત થવાની તો આશા જ ક્યાંથી હોય ?

જ્યારે મંદિરોમાં વાજિંત્રો વાગતાં હોય તેમના ઉપર મનની થાપ પડતી હોય, મધુર કંઠથી ગાયનો બોલાતાં હોય અથવા તો કાંસીજોડા વાગતા હોય એવા રાગમાત્રના મોહમાં મુગ્ધ બની દેરાસરના પવિત્ર ધામમાં શ્રવણેંદ્રિય (કાન)ના વિષયોને માત્ર પોષણ આપી ભાવના થવાનું જ માની બેસે છે

જ્યારે ભાવના થતી હોય ત્યારે વાજીંત્રોના ... ... નથ માથાકૂટીના (કાંસી જોડા)ના વાદમાં દૃષ્ટિ ... છે કે ... ... વિચારમાં પ્રભુમય લક્ષ્ય ... કે કાંસી જોડા ... ના અથવ ... નાના ... ... અથવા તે ... ... કે ... ... તરફ દૃષ્ટિ રહે છે ?

જો પ્રભુ તરફ દૃષ્ટિ કે પ્રભુમય લક્ષ ... ... ના સ્પષ્ટ જ્ઞાન સમજાય છે કે તે શ્રવણેંદ્રિયના વિષય-પોષણથી થતા ... ... ભાવનાને જ ભાવના માની લીધી છે પરંતુ તે ભાવના નથી પણ ... વિષય પોષણ છે તે ... ... કરી કાંસીજોડા વગાડનારા ... તરફ જોવાની સુગમતાથી સમજાઈ શકાશે

પૂજનમાં પણ બે ચાર પતાસા કે પેંડા લાડુની પ્રભાવના ... ... અથવા માલ પાણી જમવાના હશે તો ... ... થશે પણ જો પ્રભાવના કે લાડુ નહિ હોય ... ... પૂજનીય અથવા પૂજન ભણાવનારના પગ ... ... કરી

પ્રભુની પૂજન તરફ પ્રીતિ ન રાખતા પતાસા ... ... પૂજન તરફ પ્રીતિ ... ... ક્યાંથી ?

જ્યા ભાવના જાગ્રત થવાનુ ઉત્કૃષ્ટ સાધન છે તેવા પ્રભુ મદિરમા પણ ઈંદ્રિય પોષણમા જ આનદ મનાય અને આત્મસ્વરૂપનો વિચાર જાગ્રત ન થાય, ભાવનાની વિશુદ્ધિ તથા ઉત્કૃષ્ટ જાગ્રતિ ન થાય, તો સમજવુ કે જીવાત્મા, મહાવીરના દિવ્ય ધર્મનુ યથાર્થ સ્વરૂપ સમજ્યો જ નથી. તે ધર્મપાત્ર નથી, પણ સસારકીટ તરીકે માનવજન્મને વ્યતીત કરે છે

જ્યા આત્મિક જાગૃતિ, માનસિક દૃઢતા અને હાર્દિક શુદ્ધિ નથી ત્યા સાચુ દર્શન પણ નથી તથા સાચી ભાવના પણ નથી.

ચર્મ (ચક્ષુ) દૃષ્ટિથી પરમાત્માનું અવલોકન કરતાં સદ્ભાવના ઉત્પન્ન થતી નથી પણ ચક્ષુદર્શનથી અવલોકન કરી અંતર્દૃષ્ટિમાં રોમેરોમમાં પરમાત્મ તત્ત્વ વ્યાપી રહે ત્યારે સાચી ભાવના ઉત્પન્ન થાય છે.

આ વિશ્વમાં અનંત પદાર્થો મનને મોહિત કરે છે. આ વૃત્તિઓને ચલિત બનાવે તેવા છે. તેમાં વિશેષતાએ કુટુંબ, ધન, સ્ત્રી અને દેહ— એ ચાર પદાર્થો ઉત્કૃષ્ટપણે મનને મોહિત કરનાર છે. તે ચાર પદાર્થોને મેળવવામાં, સાચવવામાં તથા ભોગવવામાં જેટલી [illegible] પ્રીતિ છે તેના કરતાં અનંતગુણી પ્રીતિ એકાગ્રતા અને આસક્તિ પરમાત્મ તત્ત્વ તરફ ઉદ્ભવે ત્યારે જ સાચી ભાવના અને ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રભુ દર્શન વખતે પણ શુદ્ધ સ્ત્રી આદિ મોહક પદાર્થો તરફ જો આકર્ષાય તો તે પ્રભુદર્શનના ઉપાસક નથી પણ વિષયાસક્ત વાસનાનો ઉપાસક છે એમ સ્પષ્ટ ભાસે છે.

અધ્યાત્મનિષ્ઠ દેવચંદ્રજી મહારાજ કહે છે કે—

" પ્રીતિ અનાદિની પરથકી,
જે તોડે હો તે જોડે એહ "

અનાદિ કાળની મોહજનિત પ્રીતિ ભૌતિક પદાર્થો પરથી જે તોડે ક્ષય કરે તે જ પરમાત્મા તરફ પ્રીતિ જગાવી શકે.

સમ્યક્ત્વની અપ્રાપ્તિના પક્ષમાં તે દુર્ગુણનો ક્ષય થયા વિના કરણી સંયમ પણ દુર્ગુણતાને આધીન થઈ ખરાબ થાય છે. જેમ જે અંતરમાં કષાય વિષયાદિ દુષ્ટ દુર્ગુણોની દુર્ગંધ ભરી છે તે [illegible] અંતરમાં ક્ષય થયા વિના તેના હૃદયમાં પરમાત્મભક્તિ સંતોષ તથા સદ્ભાવના ઉત્પન્ન થઈ શકતા નથી.

સ્ત્રી ધન કુટુંબાદિક ભૌતિક પદાર્થોમાં આસક્તિભાવ ઉત્પન્ન કરનાર મોહક [illegible] પ્રભુદર્શન તથા સદ્ગુરુ [illegible] મહાન આવશ્યકતા જણાતી જ નથી.

ચિલાતીપુત્ર એક શેઠને ત્યા નોકર હતો. શેઠની પુત્રી સાથે સ્નેહ બંધન થવાથી શેઠને ખબર પડતાં તેને ઘરની બહાર કાઢી મૂક્યો. કર્મવશાત્ તે ચોરની ટોળીમાં ભળી ગયો. ચોરીની કળામાં પ્રવીણ થવાથી ચોર લોકોનો તે અધિપતિ બન્યો.

ત્યારપછી કેટલાક ચોરોની સાથે તે જ શેઠના ઘરમાં પ્રવેશ કરી તેની પુત્રીને ઉપાડી ગયો. શેઠને ખબર પડવાથી પોતાના પુત્રો, નોકરો તથા રાજસેવકોની સાથે તેની પાછળ દોડ્યો.

ચોરપતિ ચિલાતીપુત્ર કન્યાને ઉપાડી ત્વરાથી પહાડી પ્રદેશમાં દોડતો ગયો પણ કન્યાના ભારથી થાકી જતાં ચાલવાની ગતિ મંદ પડી જવાથી કન્યાના પિતા વગેરે પાછળ પોતાની નજદીકમાં આવ્યા જાણી ચોરે વિચાર્યું કે—'આ લોકો મને પકડી કન્યા લઈ જશે અને મારા સ્નેહનુ પાત્ર એવી કન્યાને બીજા પતિને આધીન કરશે.' એવા સ્નેહજનિત વિચારોના આવેશમાં શુ કરવુ ? તે ન સૂઝવાથી હૃદયશૂન્ય થયેલ ચોરપતિ, સ્નેહની ઘેલછામાં કન્યાનુ મસ્તક કાપી રુધિર સ્રવતા તે મસ્તકને હાથમા લઈ ધડને ત્યા જ પડતુ મૂકી પર્વતની ખીણ તરફ ત્વરાથી દોડ્યો. આ નીચ કૃત્ય જોઈ ત્રાસ પામતા કન્યાના પિતા વગેરે પાછા ચાલ્યા ગયા.

તેવામા મહાન યોગી, શાંત મૂર્તિ, ધ્યાનસ્થ, વિદ્યાચરણ મુનિ (વિદ્યાના બળથી આકાશમાં ગમન કરનાર) ને જોઈ સ્નેહનો વેગ, કન્યાનુ મરણ, રુધિર ઝરતા મસ્તકનો ભયંકર દેખાવ તથા પાછળ આવનાર લોકોનો ભય એવા અનેક કારણોથી હૃદયશૂન્ય થયેલ વ્યાકુળ ચિત્તવાળા ચોરપતિને પોતાના દુષ્કૃત્યનો અંતરમા અવ્યક્ત પશ્ચાતાપ થયા છતાં આ વિચિત્ર કૃત્યના આવેશમાં તેણે મહાત્માને કહ્યુ કે :—'મારા દુષ્કૃત્યનો નાશ થાય, સંસાર–બંધનથી મુક્ત થવાય અને પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ થાય તેવો પવિત્ર ભવજનિત ધર્મબોધ બતાવ, નહિ તો આ તીક્ષ્ણ ખડગની ધારથી તારૂ પણ મસ્તક કાપી નાખીશ.'

આ સાભળી જ્ઞાનના અતિશયથી મુનિએ નિચ્યુ કે–' આ દુરાત્મા સ્નેહથી મુગ્ધ અને દુષ્કૃત્યથી વ્યાકુળ બની જવાથી અનુચિત પ્રવૃત્તિ તથા અનુચિત વચનોચ્ચાર કરે છે છતા આવા પાપકૃત્યમા પણ ધર્મભાવના ઉત્પન્ન થઈ છે જેથી કોઈક પાત્ર આત્મા છે એમ જાણી વિશેષ બોધ આપીને સમજાવવા જતા વ્યાકુળ થએલ આ યોગપતિ કાંઈ અનુચિત કર્મ કરી બેસશે તેથી

ઉપશમ, સવર અને વિવેક આ ત્રણ જ શબ્દોનો તેને બોધ આપી મુનિ મહાત્મા વિદ્યાના બળથી આકાશગમન કરી ચાલતા થયા

ઉપશમ—સર્વ પ્રકારની વૃત્તિઓ વાસનાઓ અને સમારભમય વિચારોનો અતરમા સમાવેશ કરી બન્નિ વૈરાગ્ય તથા જ્ઞાનના બળથી તેનો ક્ષય કરવો

સવર—જગદાકાર વૃત્તિમાથી વિરક્ત થઈ પરમાત્મ સ્વરૂપમય વિચાર, મનન તથા રમણતા કરી નૂતન કર્મબધનો અભાવ કરવો

વિવેક—કષાય વિષયવાસનાદિ દોષોથી મુક્ત થઈ આવરણ કર્મોના ક્ષયથી હૃદયને વિશુદ્ધ બનાવી સત્ (આત્મતત્વ) અસત્ (જગદાકારવૃત્તિ–જડત્વ) ને યથાર્થ જાણી અસત્‌થી મુક્ત થઈ સત્ આત્મસ્વરૂપને જાણવુ

જે પવિત્ર ભૂમિ ઉપર મુનિ ધ્યાનસ્થ હતા તે જ ભૂમિ ઉપર ઉભા રહી રુધિર ઝરતા મસ્તકને બન્ને હાથમા લઈ રુધિરથી પોતાનુ શરીર ખરડાયેલુ છે છતા તેની દરકાર ન કરતા મુનિએ આપેલ શબ્દબોધના વિચારમા તે એકાગ્રમનપૂર્વક લીન બની ગયો

ઉપશમ શુ ? સવર શુ ? અને વિવેક શુ તેની કેમ પ્રાપ્તિ થાય ? કયા ગુણ પછી કયા ગુણની પ્રાપ્તિ થવાની સરલતા રહી છે તેમ ગુણ પ્રાપ્ત થવામા શુ શુ આવરણો નડે છે ? તે તે આવરણોનો નાશ કેમ થાય છે ? તેનો એક પછી એક વિચાર કરતા તે ...

ચોરના પાપ ક્ષણમાં ... લીન બની ગયા કે દેહનુ ભાન જ ભૂલાઈ ગયુ. આમ [illegible] [illegible].

ભક્તિ, દર્શન, શ્રવણ, વાંચન, મનન વગેરે બધું તે આત્મવૃત્તિથી કરવાનું એ જ છે કે દેહાધ્યાસ, બુદ્ધિ અને જગદાકાર વૃત્તિનો લય થાય.

કન્યાની ચોરી કરવાથી કન્યા પાછળ તેના કુટુંબીઓ આવતા, ભયભીત થતા કન્યાને મારી નાખવાથી હાથમા કાંઈ ન આવ્યુ અને દોડવાથી થાક પણ લાગ્યો, ત્યારે મુનિ મહાત્માના હૃદય ભંડારમાંથી ઉપશમ, સંવર તથા વિવેક એ ત્રણ તત્ત્વ રત્નોની ચોરી કરવાથી અનાદિકાળનો સંસાર પરિભ્રમણનો થાક પણ ઉતર્યો અને અનંત સદ્‌ગુણો રૂપ આનંદ ધનનો ખજાનો પણ હાથમા આવ્યો. શાબાશ ચોરપતિ ! ધન્ય છે તારી સદ્‌ગુણ ચોરવાની કળાને !

રુધિર ઝરતુ મસ્તક પાસે પડેલ હોવાથી રુધિરની ગંધથી કીડીઓ, માંસાહારી પક્ષીઓ, તથા હિંસક પશુ-પ્રાણીઓ ત્યા ખેંચાઈ આવ્યા અને કન્યાના મસ્તકના રુધિર તથા માંસનુ ભક્ષણ કરવા લાગ્યા. આ વખતે મુનિના શરીર ઉપર પણ કાગડા, ગીધ વગેરે પક્ષીઓ ચાંચના તીક્ષ્ણ પ્રહારોથી ચોરપતિના શરીરને વીંધવા લાગ્યા, તેમ જ બીજા પણ વિકાળ પશુઓ મુનિ (ચોરપતિ)ના શરીરને અનેક પ્રકારે પીડા આપવા લાગ્યા

શરીર ઉપર કર્કશ પ્રહારોથી શરીરને તોડી ફોડી તેના માંસનુ ભક્ષણ કરવામાં હિંસક પ્રાણીઓ આનંદ માનવા લાગ્યા ત્યારે પરમાત્મ તત્ત્વમા લીન થયેલ, દેહ મૂર્ચ્છાથી મુક્ત થઈ એકાગ્રપણે આત્મસ્વરૂપના ચિંતનમા આનંદ માનતા, દેહ ક્યા છે અને તેની શી દશા થાય છે ? તેનો એક રોમમાં અણુમાત્ર પણ વિચાર ન આવતાં, અવિચ્છિન્ન ધારાની ઉગ્ર ભાવનાએ ચડતા મુનિએ આપેલ સદ્‌બોધનુ અત્યુગ્રપણે મનન કરતા અખંડ ભાવના તથા ઉત્કૃષ્ટ બળથી અનંત કર્માવરણોનો ક્ષય કરી કેવળ-જ્ઞાન પામી અવ્યાબાધ અનંત સ્વરૂપમય મોક્ષપદને પામ્યા.

અહા! ધન્ય છે એ મહાત્માના આત્મબળને! અને નમસ્કાર છે એ મહાત્માની નિર્મળ ભાવનાને! આવી અડગ સ્થિરતા રહે ત્યારે જ હૃદય ભાવના જાગૃત થઈ આત્મસિદ્ધિ થાય છે.

આજે તો મંદિરમાં કે ધર્મસ્થાનકોમાં ધાર્મિક ક્રિયા કરતા પ્રભુ ચિંતન સમયે અથવા કાયોત્સર્ગ (ધ્યાન) સમયે એક જીવ, મચ્છર કે ડાંસ ચટકો મારે ત્યાં સ્થિરતા નષ્ટ થઈ આકુળ વ્યાકુળ બની ચળવિચળતાને પામે છે ત્યાં યોગ સ્થિરતા વૃત્તિજય ભાવના જાગૃતિ અને હૃદય શુદ્ધિ થાય જ ક્યાંથી?

મંદિરોમાં અથવા ધર્મસ્થાનકોમાં યોગની સ્થિરતા વિના વૃત્તિ-ઓના જય કર્યા વિના હૃદયની શુદ્ધિ મેળવ્યા વિના ઘણા લોકો એથી ભક્તિ તથા ભાવના કરવાના દાવો કરતા. ભાવના તથા ભક્તિના સ્વરૂપને સમજ્યા જ નથી [illegible] પાડવામાં ભક્તિ કે ભાવના નથી (ઉલટા કોલાહલથી ગીતની ભાવનાઓનો ભંગ થાય છે) પણ વાસના ક્ષય વૃત્તિજય યોગસ્થિરતા હાર્દિક શુદ્ધિ અંતર નિર્મળતા તથા આત્મ જાગૃતિથી જ ભક્તિ અથવા ભાવના કરેલ છે અને તેવી ભાવનાથી જ આત્માની સિદ્ધિ થાય છે ॐ શાંતિ!

—[illegible] [illegible] પુસ્તકમાંથી સાભાર ઉદ્ધૃત

